

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО - ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Ризики в міжнародній діяльності комерційного банку»

(на матеріалах ПАТ КБ «Приватбанк», м. Гнівань, Вінницька область)

Студента 2 курсу, 11 групи,

спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

Позичанюк Віктор
Олексійович

спеціалізації «Міжнародний
бізнес» _____
підпис студента

Науковий керівник

канд. екон. наук, доцент

Ходжаян Аліна
Олександрівна

_____ *підпис керівника*

Гарант освітньої програми

доктор екон. наук,

доцент

Калюжна Наталія
Геннадіївна

_____ *підпис гаранта*

Київ 2018

АНОТАЦІЯ

Позичанюк В.О. Ризики в міжнародній діяльності комерційного банку (на матеріалах ПАТ КБ «Приватбанк», м. Київ).

Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю «Міжнародна економіка». Київський національний торговельно-економічний університет, Київ, 2018.

Роботу присвячено обґрунтуванню механізмів з удосконалення системи ризик-менеджменту комерційного банку у сфері міжнародної діяльності. У першому розділі роботи визначено сутність зовнішньоекономічної діяльності комерційних банків, здійснено класифікацію ризиків міжнародної банківської діяльності, узагальнено методичні підходи до оцінювання ризиків у міжнародній діяльності комерційного банку.

У другому розділі здійснено аналіз організаційної структури управління та фінансового стану ПАТ КБ «Приватбанк» як системно важливого банку на вітчизняному банківському ринку, визначено політику комерційного банку щодо виходу на зовнішні ринки, і проаналізовано характерні особливості міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк», на основі окреслених методичних підходів дано оцінку ризикам (валютному, кредитному, відсотковому, ризику ліквідності, їх географічній концентрації), ПАТ КБ «Приватбанк» в міжнародній діяльності.

У третьому розділі визначено основні резерви підвищення рівня ліквідності, фінансової стійкості та прибутковості ПАТ КБ «Приватбанк», надано пропозиції щодо мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк». З метою підтвердження та обґрунтування доцільності практичного впровадження запропонованих у випускній кваліфікаційній роботі заходів здійснено прогнозну оцінку показників ефективності зовнішньоекономічних операцій досліджуваного банку.

Ключові слова: комерційний банк, зовнішньоекономічні операції, валютні активи і зобов'язання, ліквідність, рентабельність, відсоткова ставка, банківський ризик, Національний банк України.

ANNOTATION

Pozychaniuk V. Risks in the international business of a commercial bank (based on PJSC CB "Privatbank").

Final qualifying paper for Master's degree in the specialty "International Economics". Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, 2018.

The work is devoted to the substantiation of mechanisms for improving the risk management system of a commercial bank in the field of international activity. The first chapter defines the essence of foreign trade activities of commercial banks, classifies the risks of international banking activities, generalizes the methodical approaches to risk assessment in the international business of a commercial bank.

The second chapter analyzes the organizational structure of management and financial condition of PJSC CB "PrivatBank" as a systemically important bank in the domestic banking market, defines the policy of the commercial bank in relation to outputs to external markets, and analyzes the peculiarities of the international activity of PJSC CB "Privatbank" on the basis of the outlined methodical approaches to the risk assessment (currency, credit, interest rate, liquidity risk, geographical concentration) in international activity.

The third chapter defines main reserves for raising the level of liquidity, financial stability and profitability of PJSC CB "PrivatBank", and proposes to minimize the risks of international activities of PJSC CB "Privatbank". In order to confirm and substantiate the expediency of practical implementation of the measures proposed in the final qualification work, a forecast estimation of the performance indicators of the foreign economic operations of the investigated bank was made.

Key words: commercial bank, foreign economic operations, currency assets and liabilities, liquidity, profitability, interest rate, bank risk, National Bank of Ukraine.

РЕФЕРАТ

Тема випускної кваліфікаційної роботи: «Ризики в міжнародній діяльності комерційного банку (на матеріалах ПАТ КБ «Приватбанк», м. Київ)».

Випускна кваліфікаційна робота містить 112 сторінок, 17 таблиць, 12 рисунків, список використаних джерел з 76 найменувань та 7 додатків.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками міжнародної діяльності комерційного банку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні основи ризик-менеджменту в міжнародній діяльності комерційного банку.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретико-методологічних основ і формуванні практичних рекомендацій з удосконалення системи ризик-менеджменту комерційного банку у сфері міжнародної діяльності.

Завданнями дослідження є: надати характеристику зовнішньоекономічній діяльності комерційних банків; здійснити класифікацію ризиків міжнародної банківської діяльності; окреслити методичні підходи до оцінювання ризиків у міжнародній діяльності комерційного банку; проаналізувати організаційну структуру управління та фінансовий стан ПАТ КБ «Приватбанк»; охарактеризувати міжнародну діяльність ПАТ КБ «Приватбанк»; провести оцінювання ризиків ПАТ КБ «Приватбанк»; запропонувати напрями збільшення ліквідності, фінансової стійкості та прибутковості; ПАТ КБ «Приватбанк»; надати пропозиції щодо мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк»; здійснити прогнозну оцінку запропонованих заходів.

У ході дослідження в I розділі визначено, що економічну категорію «ЗЕД комерційних банків» можна визначити як вид банківської діяльності у сфері міжнародних економічних відносин, що спрямований на одержання прибутку й охоплює різноманітні види операцій з валютними цінностями (за винятком операцій резидентів у національній валюті), які здійснюються на національних та міжнародних фінансових ринках. Міжнародна діяльність комерційних банків має багато спільного з їх діяльністю на внутрішньому ринку країни з національною валютою, оскільки теж включає в себе розрахунково-касове обслуговування клієнтів, залучення депозитів, надання кредитів, видачу гарантій, консультації

тощо. Водночас зовнішньоекономічні операції більш складні порівняно з іншими видами діяльності.

У II розділі представлені результати оцінки фінансового стану та ризиків в міжнародній діяльності ПАТ КБ «Приватбанк», на матеріалах якого виконано дослідження. Починаючи з 2016 р., ПАТ КБ «Приватбанк» перебуває у стані системної кризи, пов'язаної з накопиченням значних обсягів проблемних та безнадійних кредитів. У 2016 р. ПАТ КБ «Приватбанк» зазнав безпрецедентних чистих збитків у 176,6 млрд. грн. Банк є націоналізованим, відновлення платоспроможності відбувається за рахунок вливання державних коштів у статутний капітал банку з подальшим викупом на ці кошти високоліквідних державних цінних паперів. В результаті структура активів та пасивів банку є вкрай деформованою, жодним чином не відповідає ефективній структурі балансу крупного комерційного банку. Серед ризиків у міжнародній діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» найбільш істотним та визначальним залишається валютний ризик, однак його рівень перебуває під відносним контролем. Натомість ключові проблеми банку пов'язані з надмірним відсотковим ризиком, виявленим з використання методики GAP-аналізу.

З метою оптимізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» у III розділі запропоновано систему антикризового управління якістю кредитного портфеля банку. Обґрунтовано, що ключовим елементом мінімізації ризиків у ПАТ КБ «Приватбанк» повинна стати розбудова ефективної системи управління ними за трьома пріоритетними групами ризиків – фінансовими, операційними, юридичними. Прогнозна оцінка динаміки валютних активів банку дала змогу обґрунтувати доцільність запропонованих у випускній кваліфікаційній роботі механізмів вдосконалення системи управління ризиками міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк».

Рік виконання випускної кваліфікаційної роботи – 2018 рік.

Рік захисту випускної кваліфікаційної роботи – 2018 рік.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	11
1.1. Характеристика зовнішньоекономічної діяльності комерційних банків	11
1.2. Класифікація ризиків міжнародної банківської діяльності	19
1.3. Методичні підходи до оцінювання ризиків у міжнародній діяльності комерційного банку	30
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	44
2.1. Аналіз організаційної структури управління та фінансового стану ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	44
2.2. Характеристика міжнародної діяльності ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	54
2.3. Оцінювання ризиків в міжнародній діяльності ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	64
Висновки до розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	75
3.1. Прогресивний міжнародний досвід управління ризиками міжнародної банківської діяльності	75
3.2. Основні напрями покращення фінансового стану та мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ "Приватбанк"	85
3.3. Прогнозна оцінка запропонованих заходів	98
Висновки до розділу 3	105
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	112
ДОДАТКИ	119

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку світового господарства, під впливом процесів лібералізації, інтеграції та глобалізації, відбувається активний розвиток сфери банківських послуг у більшості регіонах і країнах світу. Існування успішно функціонуючого міжнародного банківського ринку є необхідною умовою ефективного розвитку світової економіки. Саме банківські інститути акумулюють значну кількість фінансових ресурсів шляхом їх накопичення та інвестування, необхідних для нормальної роботи як національного, так і світового господарства. Однак у зв'язку з падінням вітчизняної економіки, значним коливанням валютних курсів та девальвацією гривні у вітчизняній банківській системі склалася тенденція переорієнтації банківської діяльності в бік спекулятивних операцій, і як наслідок, зростання рівня ризиковості банківської діяльності.

Необхідність аналізу, якісної і кількісної оцінки величини ризиків діяльності банків виникає внаслідок наявності чіткого взаємозв'язку між станом банківської системи та економічним ростом країни. Разом з тим, підтримка стабільного економічного росту та стабільності банківського сектора неможлива без чіткого уявлення про їх нагальні проблеми, у т. ч. про ризики, що виникають у процесі банківської діяльності. Ризики притаманні всім сферам банківської діяльності. Більшість ризиків пов'язана з активними операціями банку, насамперед кредитною та інвестиційною діяльністю. Діяльність щодо залучення коштів на вклади (депозити), на розрахункові та поточні рахунки також пов'язана з багатьма ризиками. Той факт, що банк здійснює одночасно й активні, й пасивні операції, вказує на додаткові чинники ризику та зумовлює розробку особливого підходу до обмеження їх впливу, що отримав назву «управління активами і пасивами». Діяльність операційних підрозділів, застосування інформаційних технологій і реалізація концепції маркетингу пов'язані з низкою функціональних ризиків, які теж можуть негативно позначитися на прибутку та капіталі банку. Нарешті, на банк у цілому впливають зовнішні ризики; деякі з них (наприклад, ризик невідповідності умовам державного регулювання) мають першорядне значення для його діяльності. Тому аналіз ризиків входить до числа ключових

завдань стратегічного управління банком

Сьогодні, коли банківська система України перебуває на межі рецесійної рентабельності, загострилося питання щодо вибору правильного механізму її відродження. Більше того, інституціональне середовище фінансового ринку вимагає упередженого впливу органів державної влади на діяльність комерційних банків з метою забезпечення їх стійкості. Відтік депозитів та прострочені кредити спричинили масовий вихід з ринку потужних комерційних банків, які в свою чергу не виконали зобов'язання перед клієнтами, а переклали їх на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб України. Вищезгадані явища ще більш загострюють банківський бізнес і обмежують вкладників та позичальників в ліберальних діях. Комерційні банки, втрачаючи клієнтів, наштотвхуються на пастку зниження ліквідності, а як наслідок виникають нові ризики в їхній діяльності, що можуть стати першопричинами втрати платоспроможності. Поряд з цим, ризик-менеджмент комерційних банків України побудований за принципами максимальної маржі без урахування купівельної спроможності населення. Такі дії не сприяють санації банківської системи, а лише заганяють її в подальшу рецесію. У зв'язку з цим актуальності набуває пошук механізмів оптимізації ризиків міжнародної діяльності вітчизняних комерційних банків.

Дослідженням проблем розвитку міжнародної банківської діяльності та управління ризиками зовнішньоекономічних операцій комерційних банків займалися такі зарубіжні вчені як: І. Альтюнбас, Р. Брейлі, Е. Гарднер, О. Лаврушин, А. Льюїс, С. Майєрс, Ю. Масленченков, Ф. Моліно, Дж. Пескетто, П. Роуз, Дж. Сінкі, В. Усоскін та ін. Однак їхні теоретичні обґрунтування і прикладні розробки розраховані на країн з розвинутою ринковою системою господарювання і не повною мірою відповідають умовам розвитку вітчизняної банківської системи. Адаптація зарубіжних розробок до умов та специфіки діяльності комерційних банків в Україні становить значний науковий та практичний інтерес і потребує спеціальних досліджень.

Серед вітчизняних науковців та економістів-практиків проблемами розвитку та підвищення рентабельності банків займались І. Алексеєв, Ф. Бутинець, О. Вовчак, А. Герасимович, Н. Головач, О. Заруба, Г. Карчева, О. Ковалюк, М.

Козоріз, О. Копилюк, І. Івашина, Б. Луців, М. Могильницька, А. Мороз, І. Парасій-Вергуненко, Л. Примостка, Т. Раєвська, К. Раєвський, Т. Смовженко, І. Сало, Р. Слав'юк, Р. Тиркало, Ф. Турко, О. Шевцова, О. Ковалюк та інші. Їх напрацювання становлять значну теоретичну базу з обраної теми дослідження. Однак зміни останніх років, зокрема докорінна трансформація банківського ринку України під тиском кризи 2014-2015 рр., а також безпрецедентне рішення щодо націоналізації ПАТ КБ «Приватбанк» і його порятунку як системно важливого банку, зумовлюють необхідність перегляду існуючих положень стосовно управління ризиками міжнародної банківської діяльності з урахуванням не тільки реальної ситуації, а й перспектив їх розвитку.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретико-методологічних основ і формуванні практичних рекомендацій з удосконалення системи ризик-менеджменту комерційного банку у сфері міжнародної діяльності.

Поставлена у роботі мета обумовила необхідність вирішення наступних завдань дослідження:

- надати характеристику зовнішньоекономічній діяльності комерційних банків;
- здійснити класифікацію ризиків міжнародної банківської діяльності;
- окреслити методичні підходи до оцінювання ризиків у міжнародній діяльності комерційного банку;
- проаналізувати організаційну структуру управління та фінансовий стан ПАТ КБ «Приватбанк»;
- охарактеризувати міжнародну діяльність ПАТ КБ «Приватбанк»;
- провести оцінювання ризиків ПАТ КБ «Приватбанк»;
- запропонувати напрями збільшення ліквідності, фінансової стійкості та прибутковості ПАТ КБ «Приватбанк»;
- обґрунтувати пропозиції щодо мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк»;
- здійснити прогностичну оцінку запропонованих заходів.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками міжнародної діяльності комерційного банку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні основи ризик-менеджменту в зовнішньоекономічній діяльності комерційного банку.

Для вирішення поставлених завдань під час написання випускної кваліфікаційної роботи було застосовано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, а саме: системний метод, методи аналізу та синтезу, методи компаративного та статистичного аналізу, метод порівняльного економічного аналізу метод кореляційно-регресійного аналізу, метод системно-структурного аналізу. Разом з цим, застосовувались методи класифікації, групування та графічного зображення результатів.

Практична значимість дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані у фінансовій та аналітичній роботі комерційних банків України при розробленні внутрішніх положень, стратегій та методик оцінювання та оптимізації ризиків міжнародної діяльності, а також при читанні курсів і проведенні занять у вищих навчальних закладах. Реалізація викладених в роботі положень рекомендаційного характеру дозволить підвищити ефективність міжнародної економічної діяльності комерційних банків та сприятиме зростанню рівня їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках банківських послуг.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі й нормативно-правові акти України, аналітичні матеріали Державної служби статистики України, постанови і рішення Національного банку України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, монографії та інші наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, результати досліджень спеціалізованих у фінансовій сфері науково-дослідних інститутів, публікації у періодичних наукових та інформаційно-аналітичних виданнях, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, консолідована фінансова звітність комерційного банку разом зі звітом незалежного аудитора.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 76 найменувань і 7 додатків. Основний текст роботи викладено на 112 сторінках комп'ютерного тексту, що містять 17 таблиць і 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1. Характеристика зовнішньоекономічної діяльності комерційних банків

На сучасному етапі розвитку світового господарства, під впливом процесів лібералізації, інтеграції та глобалізації, відбувається активний розвиток сфери банківських послуг у більшості регіонах і країнах світу. Існування успішно функціонуючих на міжнародному рівні комерційних банків є необхідною умовою ефективного розвитку світової економіки. Саме банківські інститути акумулюють значну кількість фінансових ресурсів шляхом їх накопичення та інвестування, необхідних для нормальної роботи як національного, так і світового господарства. При цьому відбувається постійне ускладнення прийомів та методів банківської діяльності, виникнення новітніх видів фінансових операцій і послуг, посилення конкуренції з боку різноманітних небанківських організацій, що займаються придбанням і розподілом коштів тощо.

Основою окреслених процесів є вихід комерційних банків на міжнародні фінансові ринки шляхом здійснення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Необхідно зазначити, що в англomовній термінології для позначення зовнішньоекономічних операцій, які здійснюють комерційні банки, використовується термін «міжнародна банківська діяльність» (international banking). Так, Дж. Сінкі під міжнародною банківською діяльністю розуміє участь у фінансовій діяльності, яка пов'язана із закордонними ризиками та ризиками переказу однієї валюти в іншу [1, с. 147]. Інший вчений, Ч. Халтмен, трактує міжнародну банківську діяльність як різноманітні види фінансової діяльності комерційних банків, що охоплюють операції від купівлі-продажу іноземної валюти до надання консорціумних кредитів іноземним урядам [2, с. 37].

На нашу думку, вказані дефініції мають загальний характер і не охоплюють специфіки банківської діяльності, позаяк ризики притаманні всім видам

міжнародних комерційних операцій, а також залишається незрозумілим, за яким критерієм банківські операції належать до міжнародних. Натомість доцільним вбачається аналіз даної категорії насамперед з правової та економічної точок зору.

З правової точки зору, термін «ЗЕД комерційних банків» можна визначити шляхом переліку валютних операцій, що мають право здійснювати комерційні банки відповідно до чинного законодавства тієї чи іншої країни. Оскільки національні банківські системи відрізняються одна від одної спектром законодавчо дозволених і здійснюваних комерційними банками операцій, правове визначення даного поняття у різних країнах може не збігатися [3, с. 97].

Економічну категорію «ЗЕД комерційних банків» можна визначити як вид банківської діяльності у сфері міжнародних економічних відносин (МЕВ), що спрямований на одержання прибутку й охоплює різноманітні види операцій з валютними цінностями (за винятком операцій резидентів у національній валюті), які здійснюються на національних та міжнародних фінансових ринках, як за дорученням клієнтів так і за власні кошти банків.

Здійснюючи зовнішньоекономічну діяльність, комерційні банки виконують ряд функцій, основними з яких є:

- забезпечення контрагентів іноземною валютою (як готівковою, так і безготівковою), що реалізується через проведення обмінних операцій;
- здійснення міжнародного фінансового посередництва, суть якого полягає в акумулюванні валютних ресурсів і трансформації їх в кредити;
- проведення міжнародних розрахунків;
- емісія міжнародних засобів платежу: векселів, чеків, платіжних карток;
- надання гарантій та поручительства;
- консультування клієнтів з питань здійснення ЗЕД;
- хеджування валютних ризиків, що здійснюється з допомогою фінансових інструментів строкового валютного ринку [4, с. 51].

ЗЕД комерційних банків має багато спільного з їх діяльністю на внутрішньому ринку країни з національною валютою, оскільки теж включає в

себе розрахунково-касове обслуговування клієнтів, залучення депозитів, надання кредитів, видачу гарантій, консультування тощо. Водночас зовнішньоекономічні операції більш складні порівняно з іншими видами діяльності. Це зумовлено тим, що у їх здійсненні:

- використовуються різні види валютних цінностей;
- беруть участь нерезиденти;
- виникають додаткові ризики, зокрема валютні;
- застосовуються норми, як національного, так міжнародного права у сфері банківської діяльності [5, с. 119].

В контексті порушеної проблеми дослідження потрібно зазначити, що різні види ЗЕД комерційних банків характеризуються неоднаковим ступенем складності та ризикованості. Наприклад, ведення рахунків клієнтів в іноземній валюті є порівняно простим видом валютних операцій, в той час як валютні операції на міжнародних ринках вважаються одними з найскладніших і потребують наявності підключення до міжнародних інформаційних систем (REUTERS, DOWJONESTELERETE, BLOOMBERG) та електронних систем платежів в іноземній валюті (SWIFT), а також спеціально обладнаного операційного залу (дилерської кімнати, бек-офісу), високої кваліфікації банківських спеціалістів [6].

Комерційні банки можуть здійснювати ЗЕД двома основними шляхами – через проведення валютних операцій з допомогою кореспондентських відносин із зарубіжними комерційними банками або через фізичну присутність на іноземних ринках [7, с. 35]. Останній варіант вимагає створення господарських підрозділів на території інших держав.

Під кореспондентськими відносинами у банківській практиці розуміють усі можливі форми співпраці між двома банками, що базуються на узгодженому виконанні взаємних доручень. Кореспондентські відносини між двома банками розвиваються в часі від порівняно простої вихідної бази до комплексної співпраці. Як правило, встановлення кореспондентських відносин передбачає відкриття кореспондентських рахунків, що є рахунками для обліку розрахунків,

які виконує одна банківська установа за дорученням і на кошти іншої банківської установи на підставі укладеного кореспондентського договору (угоди) [8, с. 23]. Розрізняють два види кореспондентських рахунків: "лоро" і "ностро". "Лоро" – це рахунок, який відкриває банк своєму банку-кореспонденту. "Ностро" – це рахунок, відкритий банком-кореспондентом в аналізованому банку. Іншими словами, коли банк відкриває рахунок в іншому банку, то з позиції банку, що звернувся із заявою про відкриття, це буде рахунок "ностро", а з точки зору банку, що відкрив такий рахунок, він буде рахунком "лоро". Кореспондентські відносини можуть запроваджуватися і без відкриття рахунків. У цьому випадку розрахунки між двома банками здійснюються з використанням іншої кредитної установи, в якій кожний з цих банків має відкриті кореспондентські рахунки.

Фізична присутність комерційних банків на території інших держав для ведення ЗЕД забезпечується відкриттям там дочірніх банків, філій і представництв. Створення вітчизняними комерційними банками структурних підрозділів в інших країнах регламентується Положенням «Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів», затвердженим Постановою Правління Національного Банку України від 08.09.2011 р. № 306 [9].

Згідно зазначеної постанови, дочірній банк – це установа банку, яку контролює материнський банк шляхом володіння акціями (паями, частками) дочірнього банку. Вітчизняні комерційні банки можуть створювати дочірній банк лише за виконання наступних умов:

- розмір зареєстрованого та фактично сплаченого статутного капіталу банку не менший за 10 млн. євро в еквіваленті;
- банк функціонує на внутрішньому ринку не менше трьох років;
- банк вів беззбиткову діяльність протягом півріччя, яке передує відкриттю дочірнього банку;
- банк дотримувався економічних нормативів та мінімальних обов'язкових резервів протягом півріччя, що передує відкриттю дочірнього банку;
- банк одержав письмову згоду центрального банку держави за

місцезнаходженням дочірнього банку;

- банк розробив бізнес-план та економічне обґрунтування доцільності створення дочірнього банку на території інших держав;
- в організаційній структурі управління (ОСУ) банку функціонує підрозділ внутрішнього аудиту;
- банк володіє необхідним обладнанням та комунікаційними засобами [10, с. 47].

Філія українського банку – це відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку на підставі окремого положення, працює за кореспондентськими рахунками банку та здійснює банківські операції, передбачені положенням про філію, за умови наявності та в межах дозволу, наданого центральним банком (контрольними органами) інших держав.

Філія має право здійснювати операції за умови видачі їй банком дозволу на здійснення визначеного ним переліку операцій. Банки мають право надавати дозвіл своїм філіям, що створюються на території інших держав, на здійснення операцій у межах отриманих банківських ліцензій, дозволів та згідно з вимогами чинного законодавства України. Нормативно-правові вимоги для одержання банком дозволу на відкриття філій закордоном є тими ж, що й вимоги до відкриття дочірніх банків.

Представництво українського банку – це відокремлений структурний підрозділ банку, що не проводить банківську діяльність. Нормативно-правові вимоги для одержання банком дозволу на відкриття закордонних представництв є тими ж, що й вимоги до відкриття дочірніх банків і філій за винятком того, що розмір зареєстрованого та фактично сплаченого статутного капіталу банку може становити від 5 млн. євро в еквіваленті.

Для відкриття дочірніх банків, філій або представництв українських банків на території інших держав пред'являються ті ж вимоги, які встановлені для відкриття філій чи представництв банків на території України, за умови надання Національним банком України (НБУ) дозволу на здійснення інвестиції за кордон

[11, с. 135]. Перерахування за кордон коштів (інвестиції) для створення і забезпечення діяльності дочірнього банку, філії та представництва має здійснюватися за рахунок власних коштів банку за прямим кореспондентським рахунком банку, відкритий у банку-нерезиденті держави їх місцезнаходження.

Після отримання дозволу Національного банку України на створення дочірнього банку, філії чи представництва на території іншої держави, банк має дотримуватися вимог вітчизняного законодавства. Разом з цим, дочірній банк, філія і представництво банку реєструються контрольним органом держави, на території якої вони створюються, відповідно до вимог законодавства цієї держави.

Одним з важливих теоретичних і практичних питань вдосконалення обліку та аналізу діяльності комерційних банків є вироблення їх класифікації, однак це питання не знайшло належного висвітлення у вітчизняній науково-економічній літературі. У більшості випадків зовнішньоекономічні операції комерційних банків класифікують лише за однією ознакою – типами угод з купівлі-продажу іноземної валюти. За цим критерієм вони поділяються на операції з негайним поставлянням валют (касові), строкові й арбітражні. Водночас серед строкових операцій виділяють форвардні, ф'ючерсні, опціонні та свопові операції, а серед валютно-арбітражних операцій – вирівнюючий, відсотковий та валютно-відсотковий арбітражі [12, с. 147].

На цьому тлі вартою уваги видається класифікація І.Є. Єфремова, у якій всі зовнішньоекономічні валютні операції комерційного банку розподілені на три групи залежно від ініціатора операції, а саме:

- операції, що здійснюються за ініціативою банків-кореспондентів (зовнішні операції);
- операції, що здійснюються з ініціативи клієнта (клієнтські операції);
- операції, що здійснюються з власної ініціативи банку (внутрішньобанкові операції) [13, с. 85].

Класифікаційна ознака, яку використовує І.Є. Єфремов, на відміну від попередньої охоплює всі види зовнішньоекономічних банківських операцій.

Разом з цим, вона, очевидно, потребує розширення та деталізації, що зумовлено різноманітністю валютних операцій, які здійснюються на міжнародному рівні. У цьому контексті важливим вбачається доробок С.Д. Смолінської, яка наголошує, що через банки, головним чином здійснюються розрахунки за зовнішньоторговельними угодами, тому вони виступають не тільки посередниками в розрахунках, але і кредиторами та установами, які фінансують угоди. Комерційні банки взяли на себе функції контролю для забезпечення своїх інтересів і, в залежності від умов платежу, нерідко виступають як гаранті. Виступаючи як контролери і гаранті, банки висувають свої вимоги до умов розрахунків і форм платежу, з якими експортер та імпортер не можуть не рахуватися.

Відповідно до розставлених вище акцентів С.Д. Смолінська класифікує кредитні операції комерційних банків на міжнародному ринку фінансових послуг наступним чином:

- кредит, що видається при акцепті чи погодженні банку-імпортера на сплату тратти експортера;
- акцептно-рамбурсний кредит (акцепт векселя банком за умови отримання гарантії з нього з боку іноземного банку, що обслуговує імпортера);
- пряме банківське кредитування іноземних покупців;
- кредитні лінії (для своїх іноземних позичальників на оплату зовнішньоторговельних угод, різновидом кредитної лінії є поновлення ролловерної лінії, яка широко використовується на ринку євровалют);
- факторинг (експортер, що продав товар на умовах кредиту, отримує від факторингової компанії ряд послуг у вигляді вилучення заборгованості, обліку експортних тратт, здійснення контролю);
- лізинг (передача юридичного права власності споживачеві товарів);
- компенсаційні угоди (довготерміновий кредит на базі взаємних поставок товарів на однакову вартість);
- страхування мультинаціональних контрактів (включає величезні суми, які спільно страхуються комерційними банками і національними страховими компаніями експортного кредитування) [14, с. 14].

У зарубіжній науковій літературі найбільш повно питання класифікації зовнішньоекономічної діяльності комерційних банків розкривається в роботах М. Піраєра. Він класифікує банківські валютні операції за такими ознаками, як: кількість валют, задіяних в операції; спосіб виконання; тип події; намір операції. За кількістю валют, задіяних у валютній операції, М. Піраєр виділяє казначейські та обмінні операції. До перших належать операції, в яких залучена тільки одна валюта, до інших – операції, які проводяться у двох різних валютах. За способом виконання валютні операції класифікуються на негайні, короткострокові та довгострокові. Поділ валютних операцій за типом події передбачає виділення операцій, які є, одноразовими та багаторазовими подіями [15, с. 181].

Валютна операція вважається одноразовою подією, якщо моменти початку та завершення її виконання збігаються в часі. До операцій, які є багаторазовими подіями належать операції що мають операційне життя тобто кілька разів відображаються в облікових реєстрах. За ознакою наміру проведення валютної операції в зовнішньоекономічній діяльності М. Піраєр поділяє їх на такі, що проводяться за замовленням контрагента, власною ініціативою та з метою спекуляції, хеджування чи арбітражу.

Таким чином, всеохоплююча класифікація зовнішньоекономічних операцій комерційних банків є досить проблематичною, оскільки різні види валютних операцій на міжнародному рівні можна класифікувати за вкрай специфічними для даних видів ознаками. Детальне вивчення й опрацювання економічної літератури, а також практики ЗЕД комерційного банку ПАТ КБ «Приватбанк», на матеріалах якого проводило дослідження, дозволили запропонувати ширшу класифікацію зовнішньоекономічних операцій комерційних банків за ознаками, узагальненими в Додатку А.

В основу запропонованої в Додатку А класифікації покладені різні ознаки – як загальні для всіх банківських операцій, так і властиві лише валютним операціям. Дану класифікацію можна використовувати в обліково-аналітичній роботі комерційних банків, що дасть можливість ухвалювати більш ефективні управлінські рішення, пов'язані з проведенням ЗЕД.

1.2 Класифікація ризиків міжнародної банківської діяльності

Результати ЗЕД комерційних банків є непередбаченими, невизначеними та важкопрогнозованими в результаті дії ризику. Визначень даної категорії існує безліч, які або доповнюють одне інше, або суперечать одне іншому, що ускладнює усвідомлення ризику, особливо в аспекті розгляду його у діяльності комерційного банку та розробки інструментарію управління ним. Категорія «ризик» має достатньо давню етимологію, але найактивніше різноманітні аспекти ризику у розрізі економічних наук та підприємництва почали вивчати наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Дослідження взаємозв'язку ризику та діяльності суб'єктів господарювання (у тому числі, комерційних банків) послідовно описується у всіх економічних теоріях, течіях та школах, що змінювали одна одну з розвитком економічної думки (Додаток Б).

Природно, що й у вітчизняній науковій літературі поняття ризику набуло низки визначень з огляду на специфіку досліджень господарської діяльності комерційних банків (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «ризик» у вітчизняній науковій літературі

Автори	Визначення
Куркін М.В. [27, с. 68]	Ступінь вірогідності певної негативної події, яка може наступити в певний час або за певних обставин на території об'єктів економічної діяльності
Дикань В.Л., Маковоз О.В. [28, с. 17]	Можливе відхилення від намічених результатів як у позитивний бік, так і в негативний
Рудніченко Є.М. [29, с. 191]	Об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин)
Великий тлумачний словник сучасної української мови [30]	Усвідомлена можливість небезпеки, а також можливість збитків або неуспіху у якійсь справі
Сахарцева І.І. [31, с. 22]	Об'єктивна реальність, яку необхідно враховувати під час планування діяльності в майбутньому
Старостіна А.О. [32, с. 9]	Комбінація трьох елементів: подія, пов'язана з діяльністю підприємства і яка впливає на нього, імовірність цієї події, наслідки, що унеможливають досягнення запланованих цілей і в остаточному підсумку позначаються на доходах банку
Ілляшенко С.М. [33, с. 13]	Можливість або загроза відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних

Джерело: укладено автором.

Серед наведених визначень принципово важливо звернути увагу на таку властивість ризику в господарській діяльності, як поєднання об'єктивної і суб'єктивної сторін. Суб'єктивна сторона відображається у вигляді підприємця, який ухвалює рішення. Підприємець, як людина має певні свої психологічні характеристики, а тому по-різному оцінює ситуацію, схильний до різних рішень, навіть за аналогічних обставин. Таким чином, ризик не однаково сприймається через різні психологічні, моральні, ідеологічні принципи тощо. Об'єктивна сторона полягає у тому, що ризик пов'язаний з реальними (природними, соціальними, технологічними) процесами в економіці, з різного характеру ринковими відносинами, з наявністю факторів, вплив яких в кінцевому рахунку не залежать від підприємця [34, с. 15].

Ризик в діяльності банку можна вважати економічною категорією, адже це узагальнююче поняття, яке виражає істотні сторони економічних явищ і відображає глибинні процеси економічного розвитку. Ризик господарської діяльності відображає не природні властивості речей і предметів, а суспільні фінансові відносини, виступає регулятором діяльності підприємства, формує передумови для розвитку тих чи інших видів виробництва та підприємництва, зміни масштабів господарської діяльності. Ризик має об'єктивний характер через те, що він відбиває об'єктивну дійсність, відносини, які існують поза свідомістю суб'єкта (навіть суб'єктивний характер ризику діяльності підприємства підпадає під дію зовнішніх факторів). Ризик комерційної діяльності також має історичний характер, оскільки зі зміною зовнішнього середовища та умов господарювання змінюються і фактори формування ризику, його основні прояви, що відповідає певним історичним умовам і відображає різні ступені економічного життя суспільства.

При дослідженні поняття «банківський ризик» у більшості випадків вчені намагаються адаптувати визначення категорії «ризик» до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності. З огляду на це не може існувати істотних відмінностей у підходах, які застосовуються в обох випадках. Так, наприклад, Л.А. Бондаренко у своєму дослідженні розрізняє шість підходів до визначення

поняття «банківський ризик»: як ймовірність відхилення від очікуваного результату; загроза втрат; ймовірність отримання як збитків, так і прибутку; невпевненість передбачення результату; ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її результату; діяльність банку, пов'язана з подоланням невизначеності [35].

Аналіз наявних у літературних джерелах визначень поняття «банківський ризик» вказує на те, що більшість з них є подібними, а відмінності полягають переважно в обраному підході до розуміння сутності ризику в цілому (відповідно до поданого вище огляду генезису трактувань даної економічної категорії). У розглянутих інтерпретаціях сутності поняття «банківський ризик», як правило, акцентується увага на його фінансовому характері, що виявляється у формі можливих результатів ситуації ризику (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Огляд визначень поняття «банківський ризик»

Автори	Визначення
Васильєва Т.А. [36, с. 25]	Кількісно оцінена ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним, яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану і динаміки розвитку
Парасій-Вергуненко І.М. [37, с. 178]	Під банківським ризиком розуміють можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин
Примостка Л.О. [38, с. 17]	Ймовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників
Севрук В.Т. [39, с. 43]	Невизначеність результату банківської діяльності та можливі несприятливі наслідки у випадку невдачі

Джерело: укладено автором.

Що стосується особливостей банківських ризиків у ЗЕД, то вони за своїм обсягом і рівнем є вищими, ніж ризики діяльності банку на внутрішньому ринку, оскільки охоплюють також вплив чинників зовнішнього середовища, тому й увага щодо їх виявлення та управління ними має стати головним фактором під час провадження ЗЕД. Причинами підвищеного рівня ризиків, що стосуються участі комерційного банку у міжнародній діяльності, можуть бути відсутність або брак досвіду, неналежна підготовка, присутність на міжнародному ринку транснаціональних банків, невірне або не цілком вірне визначення власної

конкурентоздатності, брак необхідної інформації про умови конкретного фінансового ринку. Важливою особливістю виявлення банківських ризиків ЗЕД є те, що міжнародний фінансовий ринок має свою специфіку функціонування, яку потрібно дослідити та врахувати для подальшої реалізації на ньому економічних інтересів [40, с. 83].

Сутність ризиків міжнародної діяльності комерційного банку напряму пов'язана з класифікацією цих ризиків. Класифікація банківських ризиків – це розподіл на певні групи по характерними ознакам, що дозволить чітко визначити місце кожного виду ризику в їх загальній сукупності. Саме вона дає можливість для ефективного застосування методів та прийомів управління банківськими ризиками, адже до кожного ризику потрібно застосовувати свій метод управління ним. Цінність комплексної класифікації банківських ризиків полягає в тому, що на її основі можна моделювати діяльність банківських установ, проводити комплексний пошук внутрішніх резервів з метою підвищення ефективності здійснення банківських операцій.

Але варто зазначити, що класифікація банківських ризиків є досить складним завданням через певні особливості, зокрема, по-перше, це існування великої кількості та різноманітності ризиків, які здійснюють прямий чи опосередкований вплив на діяльність банківської установи; по-друге, нестабільність економічної та політичної ситуації, що сприяє постійній появі нових ризиків; по-третє, неможливість проведення чіткого розмежування між ризиками, адже вони пов'язані між собою, або поява одних ризиків провокує до появи інших; по-четверте, велика різниця у частоті появи та величині різних видів ризиків [41, с. 38-39].

Як наслідок, в економічній літературі не має єдиного підходу в класифікації банківських ризиків. Це обумовлено, перш за все, існуванням різних цілей та завдань при проведенні систематизації ризиків, використанням класифікації для подальших досліджень в теорії ризиків. Одні автори виділяють конкретні види банківських ризиків, а інші автори виділяють класифікаційні ознаки в межах яких виділяють види банківських ризиків.

Так, в економічній енциклопедії виділено такі види банківських ризиків, як кредитний, валютний, відсотковий, ризик незбалансованої ліквідності, ризик банківських зловживань, ризики від стихійного лиха, політичних потрясінь [42, с. 218]. П. Роуз до вище виділених додає такі види банківських ризиків як, ринковий ризик, ризик недоотримання прибутку, ризик неплатоспроможності, інфляційний ризик [43, с. 142]. У праці [44, с. 117] автори виділяють такі види банківських ризиків, як кредитний, процентний, валютний ризик, ризик при формуванні депозитів, ризик при нових операціях, ризик лізингових угод.

О.Заруба виділяє наступні ризики міжнародної діяльності комерційних банків: систематичний, несистематичний, селективний, часовий, ліквідності, ризик законодавчих змін, кредитний, інфляційний, процентний, валютний, капітальний, операційний, відзивний, ризик країни інвестування, регіональний, галузевий, ризик підприємства, поставки та врегулювання розрахунків [45, с. 95]. При цьому у ризик підприємства автор включає ризик шахрайства. В даному поділі видів банківських ризиків спостерігається змішання всіх ризиків: тих які впливають на діяльність банківської установи безпосередньо (операційний, валютний, кредитний, ліквідності) і ризиків, які впливають опосередковано (галузевий ризик, ризик підприємства, ризик врегулювання розрахунків), тобто ризиків які впливають на діяльність підприємств, які можуть бути клієнтами банківської установи.

Цікавим є підхід В. Вітлінського, який виділяє наступні види банківських ризиків у зовнішньоекономічній діяльності, зокрема: форс-мажорні, стратегічні, ринкові, міжнародні, активних операцій, пасивних операцій та економічні, виокремлюючи у кожному виді різноманітні підвиди ризиків. Але при цьому автор зауважує, що наведена класифікація не вичерпую [46, с. 26].

О. Криклій у своїй праці виділяє, три головних види банківських ризиків, а саме: кредитний, ліквідності та ризик зміни процентних ставок [47, с. 26-27]. Тобто порівнюючи з попередніми авторами, та зважаючи на різноманітність чинників, що спричиняють банківські ризики, такий поділ є досить вузьким та зовсім не відображає всієї сукупності банківських ризиків в ЗЕД.

На нашу думку, виділені види банківських ризиків вказаними авторами не можна вважати класифікацією ризиків міжнародної діяльності комерційних банків, оскільки ними не виокремлено характерні ознаки, за якими слід групувати різні види відповідних ризиків. Тому необхідним для ефективного управління банківськими ризиками є розробка детальної класифікації даних ризиків. Окрім того, необхідним є чітке визначення місця кожного виду ризику в їх загальній сукупності.

Важливим орієнтиром для виокремлення характерних ознак поділу ризиків міжнародної діяльності комерційних банків виступає розроблена фахівцями НБУ класифікація банківських ризиків, що відображена в Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалених постановою Правління НБУ від 15.03. 2004 р. № 104. Національний банк в даному документі виділяє дев'ять видів ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик. Він оцінює і характеризує окремо кожен з видів ризиків, і кожен з перерахованих видів ризику, в свою чергу, поділяє на підвиди (рис. 1.1).

Класифікація НБУ є досить точною, однак все-таки містить певні недоліки, зокрема взагалі не враховані ризики політичні та світові. Це показала світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр., яка так вплинула на вітчизняну банківську систему, що деякі з найбільших комерційних банків потерпіли крах. Тобто такі факти є свідченням того, що все-таки і світові тенденції, і внутрішня політична ситуація є досить вагомими чинниками в міжнародній діяльності комерційних банків, які сприяють виникненню банківських ризиків.

Зважаючи на вищевикладене, було сформовано й узагальнено авторське бачення класифікаційних ознак ризиків міжнародної діяльності комерційних банків, яке схематично відображено на рис. 1.2. Зазначимо, що запропонована класифікація охоплює ризики, що впливають на банківські установи, а не ризики, ініційовані самими комерційними банками в процесі ведення зовнішньоекономічної діяльності.

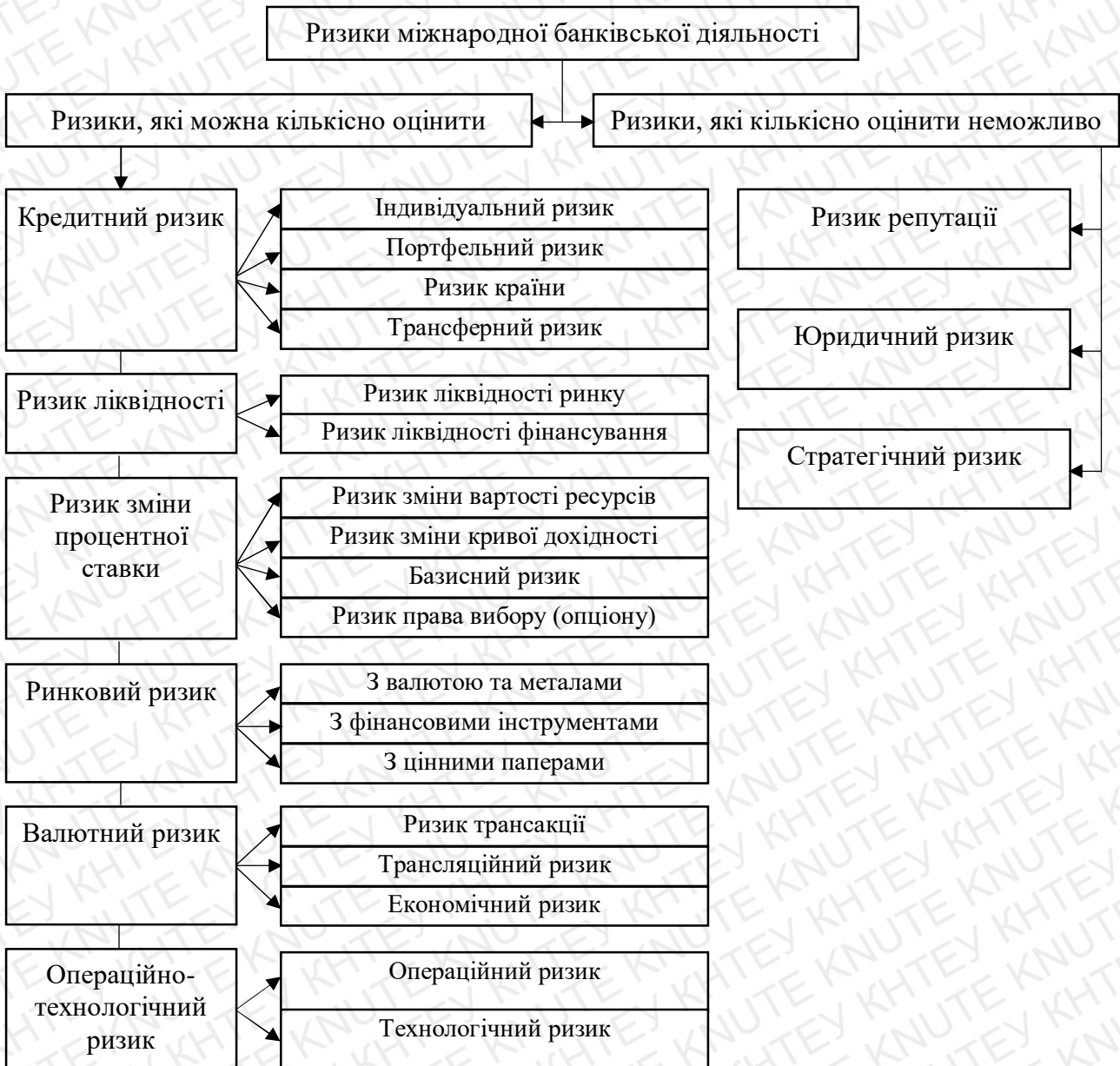

Рис. 1.1. Класифікація банківських ризиків за методикою Національного банку України

Джерело:[48]

Перш за все необхідно поділити банківські ризики за рівнями на макроекономічні та мікроекономічні. Адже банківський ризик є не лише ризиком одного окремо взятого банку, але й в цілому банківської системи. Тому ризики необхідно розглядати як на рівні макро-, так і мікро відносин. Адже на кожному рівні величина можливих збитків, фактори та час виходу з кризових ситуацій будуть суттєво відрізнятися. Різними також будуть інструменти управління, оскільки для окремо взятого комерційного банку застосовуватимуться одні інструменти і зовсім інші для банківської системи в цілому.

Рис. 1.2. Класифікація ризиків міжнародної діяльності комерційних банків за ознаками

Джерело: розроблено автором.

Внутрішні ризики можна поділити на ризики основної та допоміжної діяльності банку. До ризиків основної діяльності відносяться: кредитний, процентний, валютний та інші ризики. Ризики по допоміжній діяльності включають: кадровий, зловживань, репутації, рейтингу тощо.

В практиці роботи банків величезне значення має час виникнення банківських ризиків, в залежності від якого вони поділяються на минулі, поточні та перспективні. Врахування минулих ризиків дозволить банку більш точно розраховувати поточні та майбутні ризики. В операціях банку завжди є розрив в часі між вкладанням коштів (здійсненням платежу) та віддачою вкладених коштів. Саме тому від правильності розрахунку поточного ризику залежить ризик майбутній. При цьому практика показує, що довший термін операції, то вищим є ризик, а роль прогнозування ризиків в даних умовах зростає з врахуванням минулих ризиків та помилок суттєво зростає.

За ступенем залежності банківські ризики можуть бути залежними та незалежними від банку. Незалежний від банку ризик, як правило, пов'язаний з дією зовнішніх факторів. Залежні від банку ризики виникають на мікрорівні, саме

тому багато чого тут залежить від самого банку, рівня його управління, тобто від внутрішніх чинників. В перехідних економічних системах не залежні та залежні від банку ризики переважно виникають паралельно, викликаючи значні протиріччя в русі банківського капіталу. Залежно від оцінювання ризику виділяють фінансові та функціональні ризики. До фінансових ризиків належать: кредитний, валютний, процентний, ринковий, ліквідності. До функціональних належать операційний, технологічний, стратегічний, ризик зловживань й інші ризики [49, с. 92].

При розрахунку банківських ризиків не малу роль має вид банку, адже ризики спеціалізованого банку частіше всього пов'язані саме з тим специфічним продуктом, на якому спеціалізується даний банк. Попит на даний продукт виступає в даному випадку вирішальним фактором, що і визначає ризики, а це в свою чергу впливає на ефективний розвиток банку. Іноді банки спеціалізуються не лише на тих чи інших продуктах, але і на клієнтах, тобто проводять обслуговування певних галузей. При цьому ризики, які виникають в банку переважно будуть залежними від стану відповідної галузі.

За характером обліку виділяються два різновиди ризику: ризик по балансових та ризик по позабалансових операцій. В обох випадках ризик торкається як активних, так і пасивних операцій кредитної установи. Балансові ризики можуть бути пов'язані з втратою банком своєї ліквідності при недотримання ним нормативу достатності капіталу та ін. Позабалансові ризики частіше всього виникають при невиконанні зобов'язань по валютним операціям, цінним паперам [50, с. 135].

Крім того, банківські ризики в залежності від сфери виникнення поділено на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх віднесли ризики, що безпосередньо не пов'язані з діяльністю банку, тобто ризики пов'язані зі станом світового фінансового ринку, розвитком національної економіки, політики, тощо. До них можна віднести: політичний, правовий, соціальний, ризик країни, тощо. Внутрішні ризики виникають у внутрішній діяльності банківської установи і тісно пов'язані з видом діяльності банківської установи, характером банківських

операцій, специфікою клієнтури, професійним рівнем персоналу банку, тощо. Співвідношення між внутрішніми та зовнішніми ризиками в кожному окремому випадку може бути різним.

Вважаємо за необхідне схематично зобразити класифікацію ризиків міжнародної діяльності комерційних банків в залежності від сфери виникнення для детального розуміння, які саме ризики необхідно віднести до зовнішніх, а які до внутрішніх (Додаток В). Наведена у Додатку В класифікація на нашу думку, є оптимальною та підходить до будь-якого комерційного банку, незалежно від виду діяльності та складу клієнтів банку. Саме її взято за основу в аналітичній частині випускної кваліфікаційної роботи при оцінюванні ризиків ПАТ КБ «Приватбанк».

Наведемо коротку характеристику основних банківських ризиків у ЗЕД відповідно до узагальненої класифікації. Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза ним. Кредитний ризик тісно пов'язаний з ризиком ліквідності. Залежно від того, як за терміновістю сформований кредитний портфель і яка структура пасивів, за рахунок яких сформований портфель, можна оцінити збалансованість зобов'язань і активів банків, а також оцінити ризик ліквідності, властивий банку та всій банківській системі в цілому.

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими

відтоками коштів, змінами джерел фінансування або виконувати позабалансові зобов'язання. Виділяють також ризик ліквідності ринку, який визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через нездатність банку швидко закрити розриви своїх позицій за поточними ринковими ставками, не зазнавши при цьому неприйнятних витрат. Ризик ліквідності ринку виникає через нездатність визначати або враховувати зміни ринкових умов, які впливають на спроможність залучати кошти в необхідних обсягах та за прийнятними ставками або реалізовувати активи швидко і з мінімальними втратами вартості [51, с. 155].

Ризик зміни процентної ставки – це ризик, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів. Основними типами ризику зміни процентної ставки, на які зазвичай наражається банк, є:

1) ризик зміни вартості ресурсів, який виникає через різницю в строках погашення (для інструментів з фіксованою процентною ставкою) і переоцінки величини ставки (для інструментів із змінною процентною ставкою) банківських активів, зобов'язань та позабалансових позицій;

2) ризик зміни кривої дохідності, який виникає через зміни в нахилі та формі кривої дохідності;

3) базисний ризик, який виникає через відсутність достатньо тісного зв'язку між коригуванням ставок, отриманих та сплачених за різними інструментами, всі інші характеристики яких щодо переоцінки є однаковими;

4) ризик права вибору, який постає із наявності права відмови від виконання угоди (тобто реалізації права вибору), яке прямо чи опосередковано наявне в багатьох банківських активах, зобов'язаннях та позабалансових портфелях [52].

Валютний ризик – це ризик, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Валютний ризик можна поділити на: ризик трансакції; ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик); економічний валютний ризик. Ризик трансакції полягає в

тому, що несприятливі коливання курсів іноземних валют впливають на реальну вартість відкритих валютних валют в іншу [53, с. 83]. Трансляційний ризик полягає в тому, що величина еквівалента валютної позиції у звітності оцінюється в результаті змін обмінних курсів, які використовуються для рахунку залишків в іноземних валютах в базову (національну) валюту. Економічний валютний ризик полягає в змінах конкурентоспроможності комерційного банку на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів.

На сучасному етапі в практичній діяльності багатьох комерційних банків одержали розповсюдження нові види міжнародних операцій, основними серед яких є лізингові, факторингові, що несуть в собі підвищений ризик для банку. Ризик, пов'язаний з впровадженням нових продуктів – це ризик, що виникає з використанням банківської установи у своїй діяльності нових нетрадиційних фінансових послуг. Саме тому банку необхідно оцінити загальну кон'юнктуру зовнішнього ринку та перспективність потенційного позичальника, а також формувати відповідні цільові фонди.

1.3. Методичні підходи до оцінювання ризиків у міжнародній діяльності комерційного банку

Існують три основні методи оцінювання ризиків: метод експертних оцінок, аналітичний та статистичний методи. Метод експертних оцінок ґрунтується на вивченні висновків, зроблених експертами банку або зовнішніх аудиторів, і передбачає складання узагальнюючих рейтингових оцінок. Цей метод охоплює рейтингові оцінки кредитоспроможності позичальника та страхового ризику, дотримання економічних нормативів діяльності банку, розрахунок розміру ризику за кредитним портфелем банку, а також визначення розміру необхідного резерву для покриття збитків від кредитної діяльності банку, класифікацію кредитів за ступенем ризику тощо. Аналітичним методом передбачається аналіз зон ризику зі встановленням оптимального його рівня для кожного виду

банківських операцій та їх сукупності. Статистичний метод полягає в оцінці часткового ризику, тобто визначенні розміру втрат за окремою операцією банку щодо активів, зобов'язань тощо відповідно до ступеня ризику; зіставленні фактичної величини ризику з очікуваною згідно з нормативними документами; виявленні фактичних зон ризику для окремого банку стосовно окремої операції; з'ясуванні ступеня їх допустимості, установленні максимально можливого розміру ризику за окремою операцією банку.

Поряд з цим виокремлюють два види підходів до оцінки ризиків, а саме: кількісний та якісний. Якісна оцінка полягає у визначенні можливих видів ризиків, оцінці їх ступеню, факторів, що спричинили виникнення ризику. Кількісна оцінка ризику передбачає визначення цифрового значення, що показує рівень ризику. Дана оцінка є значно складнішою та залежить від різних факторів: складності та кількості банківських продуктів, стратегії банку у відношенні до ризиків, наявності всієї необхідної інформації тощо. Тобто кількісна оцінка передбачає визначення розміру ризиків у цифровій формі (рис. 1.3).

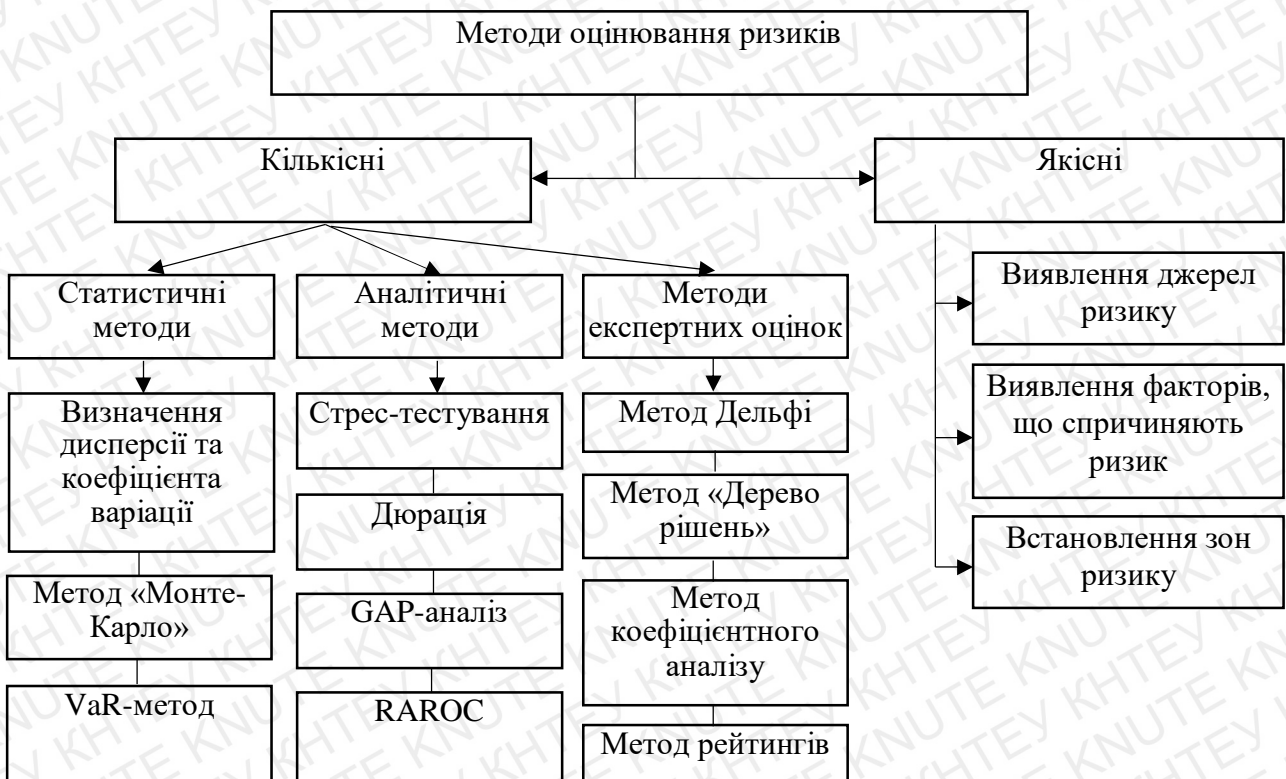

Рис. 1.3. Основні методи оцінки ризиків міжнародної діяльності комерційних банків

Джерело: [54, с. 53]; [55, с. 62]; [56, с. 164]

З рис. 1.3 видно, що до методів експертних оцінок включають метод Дельфі, метод дерева рішень, метод коефіцієнту аналізу та метод рейтингів. Щодо статистичних методів, то до них відносять визначення дисперсії та коефіцієнта варіації, метод «Монте-Карло» та VaR-метод. До аналітичних методів належать стрес-тестування, дюрація, GAP-аналіз.

Статистичний метод є одним із найпоширеніших підходів до оцінки банківський ризиків. Він ґрунтується на тому очевидному факті, що сукупна дія ризиків, на які наражається комерційний банк у процесі своєї діяльності, в підсумку відбивається зміні показників його доходності (прибутковості), а це дає підстави трактувати варіацію (мінливість) доходів як узагальнюючий показник ризикованості міжнародної банківської діяльності. За такого підходу класичним показником ризикованості є стандартне відхилення, дисперсія або коефіцієнт β , визначені за даними статистичної сукупності, сформованої зі спостережень за динамікою фінансових результатів діяльності банку протягом кількох періодів.

Стандартне (квадратичне) відхилення – це один із показників варіації статистичної сукупності, що показує величину відхилень значень усіх конкретних спостережень від центра розподілу (тобто середнього значення статистичної сукупності) і обчислюється за формулою [57]:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (q_i - \bar{q})^2}, \quad (1.1)$$

де: q_i – значення показників доходності банку в i -тому спостереженні;

\bar{q} – середнє значення статистичної сукупності;

n – кількість спостережень.

Квадрат стандартного відхилення називається дисперсією. Рівень взаємовпливу та щільність зв'язку між двома статистичними сукупностями характеризують коефіцієнти варіації та кореляції, що розраховуються для будь-яких пар показників (наприклад, показників доходності банку та середньої доходності ринку). Коваріацію можна подати у вигляді тотожності:

$$\text{cov}(q, m) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (q_i - \bar{q})(m_i - \bar{m}), \quad (1.2)$$

де: m_i – дохідність ринку в i -тому спостереженні.

Коефіцієнт кореляції розраховується за формулою:

$$r_{qm} = \frac{\text{cov}(q, m)}{\sigma_q \cdot \sigma_m}, \quad (1.3)$$

де: σ_q і σ_m – стандартні відхилення показників дохідності банку і дохідності ринку.

Коефіцієнт β характеризує рівень дохідності окремого банку відносно дохідності ринку в цілому і розраховується як відношення коваріації показників дохідності банку до дисперсії дохідності ринку:

$$\beta = \frac{\text{cov}(q, m)}{\sigma_m^2}, \quad (1.4)$$

де: σ_m^2 – дисперсія ринку.

Зазначені статистичні показники дають уявлення про загальні тенденції розвитку та функціонування комерційного банку, проте що стосується рівня їх адекватності дійсному ризику діяльності банку, слід звернути увагу, що вимірювання ризикованості за допомогою статистичних показників більш прийнятне для зовнішніх відносно банку суб'єктів аналітичного процесу – інвесторів, контрагентів, клієнтів, які оцінюють міжнародну діяльність банку за його фінансовими результатами. Сам банк обмежитися констатацією подій, які вже сталися і вплинути на які неможливо, не може.

Одним із найбільш істотних ноу-хау стало використання нової методології вимірювання ризиків банківської діяльності, що одержала назву VaR (*Value at Risk*). Упровадження VaR ініційовано Базельським комітетом з банківського нагляду для оцінки ризиків потенційних збитків у результаті несприятливих змін кон'юнктури міжнародних фінансових ринків. Застосування методології VaR для фінансових та економічних розрахунків ґрунтується на припущенні про те, що значення аналізованого показника є випадковою величиною, яка визначається нормальним законом розподілу. Розрахований на основі методології VaR новий показник ризикової вартості є узагальнюючим кількісним статистичним виміром ризику міжнародної діяльності комерційного банку [58, с. 117].

Даний показник характеризується двома важливими ознаками: по-перше, він є виміром ризику, який в одному числі узагальнює вплив різних факторів ризику до інтегральної оцінки ризику фінансового показника; по-друге, він враховує кореляцію між впливом різних факторів ризику.

При розрахунку VaR спершу визначається динамічний ряд логарифмів одноденних змін ціни банківських активів, потім визначається довірчий рівень та проводиться розрахунок ризик-фактору за формулою:

$$RF = Z \cdot \sigma \quad (1.5)$$

де: RF – ризик-фактор;

Z – коефіцієнт, що відповідає заданому довірчому рівню;

σ – стандартне відхилення.

Після цього проводиться безпосередній розрахунок VaR за наступною формулою:

$$VaR = RF \cdot S \quad (1.6)$$

де: S – обсяг операцій, що підпадають під ризик.

Даний метод на сьогодні є найкращим при оцінюванні банківських ризиків в умовах відсутності повної інформації. Це дуже актуально для вітчизняних банків, які у своїй більшості не сформували історичну базу чинників виникнення банківських ризиків на міжнародному рівні. Проте недоліком даного методу є невисока точність розрахунків, одержані з використанням методології VaR результати можуть мати значні відхилення. Особливо це актуально для країн з перехідною економікою, оскільки успішному використанню VaR в США, Японії та країнах Західної Європи сприяє насамперед високий ступінь розвитку їх фінансових ринків, відносна стабільність розвитку економіки та банківського сектору зокрема, а також високий рівень розвитку інформаційних технологій в ризик-менеджменті.

Метод Монте-Карло є статистичним методом, який моделює майбутні значення змінної за допомогою імітації її поведінки в майбутньому. Цей підхід передбачає застосування генератора випадкових чисел, вихідними параметрами якого є розподіл ймовірностей, середнє значення модельованого часового ряду та

його середньоквадратичне відхилення. З виходу генератора після кожного його запуску знімаються значення конкретного часового ряду. Важливість застосування даного методу полягає в тому, що на початку аналізу є лише один історичний статистичний часовий ряд значень відповідної випадкової величини, що для отримання адекватних висновків про поведінку значень цієї величини у майбутньому може бути недостатнім. Метод Монте-Карло дозволяє розширити базу статистичних даних за допомогою моделювання. Однак цей метод є дуже складним, потребує спеціальних технічних засобів для здійснення розрахунків і багато часу. До того ж виникає високий ризик неадекватності моделей внаслідок їх складності [59, с. 43].

Методи експертних оцінок є історично першими серед методів оцінки банківських ризиків. На противагу статистичним ці методи використовуються в умовах дефіциту та навіть часткової відсутності інформації. Саме в цьому є їх основна перевага. Одним з видів експертного методу є метод Делфі. Особливість методу полягає в анонімності експертів. Згідно з цим підходом опитування групи експертів щодо можливості вирішення певного комплексу проблем здійснюється в кілька етапів. Різні оцінки ймовірності настання певних подій у майбутньому зіставляються між собою. Середню відповідь по групі можна визначити за допомогою середньоарифметичної чи знаходження медіани [60, с. 15].

Зведені (середні) результати попередніх етапів доводяться до експертів перед початком наступного етапу опитування. Завдяки інформації про середню оцінку по групі окремі учасники опитування коригують свої власні прогнози з часом внаслідок дифундування (змішування) окремих точок зору відбувається конвергенція та звуження діапазону здійснюваних експертами оцінок. У результаті цього визначається найімовірніша тенденція розвитку того чи іншого процесу (показника). До недоліків цього методу слід віднести те, що загальна тенденція може сформуватись не на основі незалежних інтуїтивних оцінок, а в результаті пристосування думок окремих експертів до середньої оцінки. Крім цього, звуження та конвергенція окремих оцінок може відбуватися за двома полярними напрямками, результатом чого можуть бути дві протилежні тенденції.

Метод дерева рішень передбачає графічну побудову різних варіантів, які можуть бути здійснені для вирішення існуючої проблеми. Елементами графіку дерева рішень є три поля, що можуть повторюватись залежно від складності, та три компоненти. До полів належать:

- поле дій (поле можливих альтернатив), де перераховані всі можливі альтернативи дій щодо вирішення проблеми;
- поле можливих подій (поле ймовірностей подій), де перелічені можливі ситуації реалізації кожної альтернативи та визначені ймовірності виникнення цих ситуацій;
- поле можливих наслідків (поле очікуваних результатів), де кількісно охарактеризовані наслідки (результати), які можуть виникнути для кожної ситуації.

Компонентами графіку дерева рішень є:

- перша точка прийняття рішення, зображена на графіку у вигляді чотирикутника та вказує на місце, де повинно бути прийнято остаточне рішення, тобто на місце, де має бути зроблений вибір курсу дій;
- точка можливостей, яка зображується у вигляді кола та характеризує очікувані результати можливих подій;
- «гілки дерева», що зображуються лініями, які ведуть від першої точки прийняття рішення до результатів реалізації кожної альтернативи.

Недоліком даного методу, є те що в ньому враховують тільки ті ситуації, в яких було бажання зробити та можливі результати даних діянь. Але при цьому не враховується вплив зовнішніх факторів, діяльність партнерів та конкурентів.

Метод рейтингових оцінок спрямований на врахування індивідуальності конкретної ситуації, де вибір рішення пов'язаний з ризиком. Метод рейтингових оцінок передбачає наявність таких елементів: системи оціночних коефіцієнтів, шкали оцінки значень отриманих показників, методики розрахунку остаточного рейтингу. Ґрунтовною основою використання цього методу в оцінці банківських ризиків є порядок Національного банку України щодо визначення обов'язкових до виконання всіма комерційними банками економічних нормативів з метою

запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності. Позитивним моментом даного методу є також те, що він не потребує від аналітика спеціальної математичної підготовки, а лише навичок у рамках елементарних фінансових розрахунків.

Стосовно аналітичних методів, то вони дозволяють визначити ймовірність ризиків на підставі власної інформаційної бази. Так, для проведення аналітичних розрахунків, використовуючи дані бухгалтерської звітності та управлінського обліку, що дозволяє встановити ймовірність ризику втрати майна, ризику неплатоспроможності тощо. Базовим серед аналітичних методів є стрес-тестування, що дозволяє перевірити чуттєвість результативної величини (прибутку, чистої теперішньої вартості) в результаті коригування однієї зі змінних величин; перевірити, які змінні величини є найбільш важливими (тобто є джерелами ризику); визначити критичні їх значення; визначити допустимі зміни значень змінних [61, с. 70].

Порядок проведення стрес-тестування наступний:

- визначаються всі змінні параметри з їх очікуваною чистою теперішньою вартістю (базова ЧПВ);
- почергово змінюються кожної змінної, що аналізується (припускаючи, що решта залишаються незмінними), на будь-який фіксований відсоток;
- розраховується показник відношення приросту прибутку до його базової величини;
- аналогічно визначаються фактори чуттєвості за іншими параметрами.

Даний аналіз дозволяє визначити фактори, зміна яких може здійснити значний вплив на результати міжнародної діяльності банківської установи.

Методика аналізу дюрації призначена для оцінки та управління процентним ризиком. Вона може бути використана банком для оцінки, а у разі потреби і для зниження процентного ризику через формування структури банківського балансу не довільно, а за певними принципами та правилами. Дюрація або середньозважений строк погашення – це міра приведеної вартості окремого фінансового інструменту, що показує середню тривалість періоду, протягом

якого всі потоки доходів за цим фінансовим інструментом надходять до інвестора. Показник дюрації найчастіше використовується для аналізу боргових цінних паперів з тривалими термінами обігу, хоча сфера його застосування значно ширша [62, с. 221].

Дюрація цінного папера обчислюється за формулою Ф. Макуолі та є відношенням приведеної вартості суми всіх очікуваних потоків доходів за цінним папером, зважених за часом надходження, до його ринкової ціни:

$$D = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{S_i \cdot i}{(1+d)^i} + \frac{N \cdot n}{(1+d)^n}}{P}, \quad (1.7)$$

Де: S_i – очікувані потоки процентних доходів у i -тий період;

i – періоди проведення виплат;

n – загальна кількість періодів;

d – ставка дисконтування;

N – номінальна сума боргу;

p – ринкова ціна цінного папера.

Обчислений у такий спосіб показник дюрації дає змогу враховувати всі основні чинники, які впливають на чутливість боргового цінного папера до зміни ринкових ставок, а саме: період обігу, розмір купонного доходу, графік купонних платежів, поточну дохідність цінного папера, номінальну суму боргу.

Відтак дюрація є відносною мірою чутливості боргового інструменту до зміни процентних ставок. Іншими словами, дюрація показує період, через який банк зможе повернути кошти, витрачені на придбання відповідного інструменту (цінного папера), і вимірюється в роках. Дюрацію необхідно відрізнити від номінального строку обігу фінансового інструменту, який показує тривалість періоду від виникнення зобов'язання до його повного погашення.

GAP-аналіз використовується для оцінки відсоткового ризику, на який наражається комерційний банк у зафіксованому часовому інтервалі. У перекладі з англійської мови *gap* означає прогалина. Вона визначається як різниця між величиною чутливих активів та чутливих зобов'язань банку в кожному із

зафіксованих інтервалів. Незалежно від того додатну чи від'ємну прогалину має банк, що більший її розмір (абсолютна величина), то вищий рівень відсоткового ризику бере на себе банк і то більше змінюється його маржа[63, с. 100].

Відповідний розрахунок здійснюється за формулою:

$$GAP(t) - FA(t) - FL(t), \quad (1.8)$$

Де: $GAP(t)$ – величина прогалини у грошовому вираженні у період t ;

$FA(t)$ – активи, чутливі до зміни відсоткової ставки у період t ;

$FL(t)$ – пасиви, чутливі до зміни ставки у період t .

З наведеної формули видно, що прогалина може бути додатною, якщо активи, чутливі до змін ставки, перевищують чутливі зобов'язання або від'ємним, якщо чутливі зобов'язання перевищують чутливі активи. Збалансована позиція, коли чутливі активи дорівнюють таким самим зобов'язанням, означає нульову прогалину. Для визначення співвідношення чутливих активів та зобов'язань комерційного банку використовується коефіцієнт прогалини – $FGAP(t)$, який обчислюється як співвідношення чутливих активів та чутливих зобов'язань:

$$FGAP(t) = \frac{FA(t)}{FL(t)}, \quad (1.9)$$

Досліджуючи проблеми аналізу відсоткового ризику банку за допомогою GAP-аналізу слід звернути увагу, що хоч вони тісно пов'язані з аналізом банківської ліквідності, але не є ідентичними. Зокрема, до розрахунку прогалини беруть не лише обсяги вхідних та вихідних грошових потоків, а й кошти, які переоцінюються в певні моменти часу, проте до банку не надходять. У такий спосіб окремі активи та зобов'язання можуть ураховуватися декілька разів. Наприклад, якщо кредит видано під плаваючу ставку, яка переглядається щомісяця, то ця стаття враховується в кожному часовому періоді до моменту погашення боргових зобов'язань перед банком. Зрозуміло, що в такому разі величина прогалини перевищуватиме розрив ліквідності. Натомість такі ліквідні активи, як готівка чи кошти на кореспондентському рахунку в НБУ, є нечутливими до відсоткового ризику і тому при обчисленні прогалини не враховуються.

Одним з основних напрямів удосконалення інструментарію аналізу прогалин є використання імітаційного моделювання та обчислювальної техніки. Застосування сучасних програмних продуктів у процесі аналізу кумулятивного гету та контролю за рівнем відсоткового ризику дають змогу точніше добирати та зменшувати тривалість часових інтервалів, одержувати точніші розрахунки та прогнозувати діяльність банку. За допомогою імітаційних моделей оцінюють та аналізують альтернативні сценарії управління прибутком та ризиком. Для цього розробляються прогнозні баланси та звіти про доходи та витрати, на основі яких відстежують зміни облікових та економічних показників діяльності банку за різних економічних умов. Оскільки перспективні оцінки ставок, обсягів та структури балансу ускладнені, то якість результатів імітаційного моделювання вирішальною мірою залежить від якості вхідної інформації. Крім того, банківські аналітики мають досконало розуміти економічний зміст таких моделей та правильно інтерпретувати отримані результати.

Для інтегрованого кількісного виміру ризику, що має кілька джерел виникнення, використовують аналітичний метод RAROC. Цей метод фактично є удосконаленням показників ROE та ROA, що відповідно характеризують прибутковість капіталу та активів. RAROC розраховується за формулою:

$$RAROC = \frac{ЧД - ОВ}{ЕК} \cdot 100\% , \quad (1.10)$$

де: ЧД – чисті доходи від міжнародної банківської діяльності;

ОВ – очікувані втрати, що відповідають розмірам резервів сформованих під активні операції;

ЕК – економічний капітал. Під економічним капіталом розуміють «капітал під ризиком», який визначають як відсоток від обсягу активів, що знаходяться під ризиком [64, с. 325].

Перевагою даного методу є те, що він дозволяє розрахувати обсяг економічного капіталу, необхідного для нейтралізації ризиків за кожним видом зовнішньоекономічної діяльності чи продуктами банку з установленим рівнем толерантності до ризиків. Окрім того, цей метод надає послідовні та справедливі

інструменти оцінки діяльності, зважені на ризик, що дозволяє зробити вибір і між ризиками і винагородою більш ефективним. Також він дає економічне обґрунтування для послідовної оцінки всіх, властивих міжнародній діяльності комерційного банку, ризиків.

Насамкінець зазначимо, що вибір конкретних методів оцінювання ризиків міжнародної діяльності комерційного банку має ґрунтуватись на ідентифікації найбільш значущих для аналізованого банку ризиків з огляду на специфіку його діяльності. Не менш важливим є виявлення граничних значень кількісних показників за видами ризиків для встановлення бази порівняння й, відповідно, наукового обґрунтування інтерпретації одержаних результатів. Аналіз доробків вітчизняних вчених дозволив узагальнити актуальні для обраного об'єкту дослідження – ПАТ КБ «Приватбанк» – показники ідентифікації значущих ризиків та їх граничні значення, які узагальнено в Додатку Д. Застосування на практиці запропонованого підходу дозволить виокремити із загальної сукупності виявлених ризиків міжнародної діяльності комерційного банку ті з них, які мають першочергове значення для забезпечення нормального функціонування ПАТ КБ «Приватбанк», і приділити їм підвищену увагу.

Висновки до розділу 1

Зовнішньоекономічна діяльність комерційного банку є видом банківської діяльності, який охоплює різноманітні види операцій з валютними цінностями, за винятком операцій резидентів у національній валюті, та здійснюється на міжнародному фінансовому ринку за дорученням клієнтів чи за власні кошти банку. Особливостями ЗЕД комерційного банку порівняно з операціями на внутрішньому ринку є участь нерезидентів, поява додаткових валютних ризиків, поширення норм як національного, так і міжнародного права у сфері банківської діяльності.

Двома основними способами здійснення комерційним банком міжнародної діяльності є кореспондентські відносини із зарубіжними комерційними банками або фізична присутність на іноземних фінансових ринках через відкриття дочірнього банку, філії, представництва. У більшості випадків ЗЕД комерційних банків класифікують за типами угод з купівлі-продажу іноземної валюти. За цим критерієм вони поділяються на операції з негайним поставлянням валют (касові), строкові й арбітражні. Водночас серед строкових операцій виділяють форвардні, ф'ючерсні, опціонні та свопові операції, а серед валютно-арбітражних операцій – вирівнюючий, відсотковий та валютно-відсотковий арбітражі.

При дослідженні поняття «банківський ризик» у більшості випадків вчені намагаються адаптувати визначення категорії «ризик» до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності. З огляду на це не може існувати істотних відмінностей у підходах, які застосовуються в обох випадках. У розглянутих інтерпретаціях сутності поняття «банківський ризик», як правило, акцентується увага на його фінансовому характері, що виявляється у формі можливих результатів ситуації ризику.

Класифікація банківських ризиків – це розподіл на певні групи за характерними ознаками, що дозволяє чітко визначати місце кожного виду ризику в їх загальній сукупності. Найбільш ґрунтовна класифікація ризиків міжнародної діяльності комерційних банків втілена у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалених постановою Правління НБУ від 15.03.2004 р. № 104. Основними ризиками в міжнародній діяльності комерційних банків визначені кредитний, депозитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, валютний ризик, ризик, пов'язаний з впровадженням нових продуктів тощо.

Методи оцінювання банківських ризиків поділяються на три основні групи: статистичні, аналітичні й експертних оцінок. До методів експертних оцінок включають метод Дельфі, метод «Дерево рішень», метод коефіцієнту аналізу та метод рейтингів. До статистичних методів відносять визначення дисперсії і коефіцієнту варіації, метод «Монте-Карло», VaR-метод. До аналітичних методів

належать стрес-тестування, дюрація, GAP-аналіз. Переважна більшість методів використовується для оцінювання конкретних ризиків, зокрема за допомогою дюрації оцінюють процентні ризики, а GAP-аналіз використовується для оцінки відсоткового ризику. Для інтегрованого кількісного виміру ризику, що має кілька джерел виникнення, використовують аналітичний метод RAROC.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"

2.1. Аналіз організаційної структури управління та фінансового стану ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"

ПАТ КБ «Приватбанк» – найбільший за розмірами активів український комерційний банк, який, за класифікацією Національного банку України (НБУ), станом на 2018 р. є одним з трьох системно важливих банків в Україні. Чисті активи ПАТ КБ «Приватбанк» станом на 1 січня 2018 р. становили 259 млрд. грн. (19,3% від активів усіх банків в Україні). Банк зареєстрований 19 березня 1992 р. та з моменту заснування по 2016 р. входив у фінансово-промислову групу «Приват». 18 грудня 2016 р., через суттєві проблеми з платоспроможністю проведена націоналізація банку, відтоді установа на 100% перебуває у державній власності.

ПАТ КБ «Приватбанк» належить однойменний дочірній банк в Латвії, а також 30 філій в Італії, Португалії та Кіпрі. Національна мережа банківського обслуговування банку включає в себе близько 2240 відділень по Україні. На початок 2018 р. в мережі банку працювало близько 7,2 тис. банкоматів, 13,3 тис. платіжних терміналів та 141 тис. торговельних POS-терміналів. Станом на II квартал 2018 р. з банком співпрацювали 53,4% українців серед фізичних осіб, старших 16 років, 57,4% зареєстрованих юридичних осіб в Україні та 72,9% суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб [66].

«Приватбанк» у своїй діяльності керується Законом України «Про банки та банківську діяльність»[67], ЗУ «Про акціонерні товариства»[68], Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» [69], постановами НБУ й іншими нормативно-правовими актами згідно чинного законодавства України. За сферою діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» належить до універсальних банків, на підставі ліцензії Національного банку України він здійснює наступні банківські операції:

- приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;

- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- надання гарантій і поручительства та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань в грошовій формі за поставленні товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг);
- лізинг;
- послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- випуск банківських платіжних карток та здійснення операцій з використанням цих карток;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Організаційна модель досліджуваного банку обумовлена насамперед його стратегічними завданнями і сучасними проблемами управління універсальними банками та їх філіями. Організаційна структура управління (ОСУ) ПАТ КБ «Приватбанк», де виділені підрозділи, що забезпечують ефективність системи внутрішнього контролю та управління ризиками міжнародної економічної діяльності, наведена в Додатку Е. Слід зазначити, що ОСУ «Приватбанку» є однією з найбільш прогресивних серед комерційних банків України, позаяк вона є комбінованою і містить ознаки та елементи широко розповсюджених у світовій практиці видів організаційних систем управління. ОСУ «Приватбанку» містить ознаки таких систем:

- лійнійно-функціонально-штабна – має чотири рівні управління: вищий (Head-office), середній (Middle-office), нижчий (Front-office) та функціональний (Back-office). При цьому сформовані штаби при Голові Правління банку і при Директорах регіональних управлінь та філій;
- дивізіональна клієнто- та функціонально-орієнтована – виокремлені підтримуючі й бізнесові напрямки, орієнтовані на комплексне обслуговування певних груп клієнтів або виконання комплексу однорідних функцій;
- дивізіональна продуктова: в межах окремих бізнесів виділяються підрозділи, що спеціалізуються на розробці і просуванні до клієнтів однорідних продуктів або послуг;
- дивізіональна регіональна: регіональна мережа структурних підрозділів банку представлена у всіх адміністративно-територіальних центрах України, підрозділи банку функціонують також у всіх містах обласного підпорядкування, районних центрах і найбільш перспективних населених пунктах.
- проектно-матрична: в межах ОСУ регулярно створюються тимчасові проектні групи для реалізації конкретних проектів або робочі групи з вирішення важливих поточних завдань.

В контексті вирішення завдань з управління ризиками ЗЕД досліджуваного банку в рамках його ОСУ створено систему профільних комітетів і відповідних підрозділів контролю та моніторингу ризиків. Перш за все, до них належать комітет з управління активами і пасивами (КУАП), кредитний комітет, служба внутрішнього аудиту, служба ревізії та контролю, система ризик-менеджменту.

КУАП відповідає за визначення, впровадження та моніторинг політики банку з управління активами і пасивами, виконуючи такі функції: визначення політики з управління ліквідністю та фондами банку; розподіл капіталу та підтримка адекватності регулятивного капіталу; управління активами і пасивами відповідно до бізнес-плану банку; управління фінансовими ризиками банку (процентним, валютним, ціновим); контроль за операціями казначейства; проведення управлінських заходів щодо приведення структури банківського балансу у відповідність до стратегічних цілей і пріоритетів довгострокової

політики банку.

Кредитний комітет відповідає за визначення та забезпечення проведення політики з управління ризиками в сфері кредитно-інвестиційної діяльності. Він виконує такі функції:

- встановлення стандартів, інструкцій, методик і процедур щодо управління кредитним ризиком;
- визначення методів оцінки рівня кредитного ризику і встановлення лімітів щодо банківських продуктів, пов'язаних із кредитуванням;
- встановлення методик оцінки забезпечення за наданими кредитами;
- встановлення порядку роботи з проблемною заборгованістю за кредитами;
- встановлення плану формування резервів (резервів і списання збитків за кредитами);
- проведення управлінських заходів щодо приведення кредитно-інвестиційної діяльності банку у відповідність до його стратегічних цілей.

Моніторинг й управління ризиками в межах встановленої профільними комітетами політики та процедур здійснюються службою ризик-менеджменту, ревізії та контролю, внутрішнім аудитом.

Що стосується аналізу фінансового стану ПАТ КБ «Приватбанк», то його варто розпочинати з оцінки його активів і пасивів. Дослідження активів банку полягає у використанні аналітичних прийомів, спрямованих на визначення загального обсягу коштів, які перебувають у розпорядженні банку, їх структури і динаміки в аналітичному періоді. Проаналізуємо динаміку та структуру активів досліджуваного банку (табл. 2.1).

У період 2013-2017 рр. активи банку щорічно зростали за винятком 2016 р., коли їх обсяги впали на 25,3% порівняно з попереднім роком, що пов'язано з вибуттям низки непрацюючих активів після націоналізації банку в рамках його фінансового оздоровлення. В цілому, протягом аналізованого періоду активи банку зросли на 29,0%. За даними НБУ, сумарні активи всіх комерційних банків України у даний період збільшились лише на 11,5% [70]. Відтак темпи зростання

активів ПАТ КБ «Приватбанк» перевищують загальні по банківській системі, що засвідчує активний розвиток досліджуваного комерційного банку.

Таблиця 2.1

Динаміка структури активів ПАТ КБ «Приватбанк» у 2013-2017 рр., млн. грн.

Активи	31.12. 2013 р.	31.12. 2014 р.	31.12. 2015 р.	31.12. 2016 р.	31.12. 2017 р.	Частка (2017), %
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	32293	19582	35609	30159	25300	9,93
Інші фінансові активи, які оцінюються за справедливою вартістю	0	0	238	0	0	0,00
Заборгованість інших банків	14781	15585	3689	2410	4516	1,77
Кредити та аванси клієнтам	139663	161830	195339	43582	38335	15,04
Вбудовані похідні фінансові активи	3816	19978	30673	27044	34336	13,47
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	1364	1262	2060	64409	90354	35,45
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	421	648	766	0	36322	14,25
Передоплата з поточного податку на прибуток	51	146	102	181	184	0,07
Відстрочений актив з податку на прибуток	23	0	0	0	0	0,00
Гудвіл	48	61	82	0	0	0,00
Інвестиції в асоційовані компанії	0	0	0	507	0	0,00
Інвестиційна нерухомість	0	0	0	1358	579	0,23
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	4004	4098	4651	4019	3376	1,32
Інші фінансові активи	353	862	289	269	531	0,21
Інші активи	753	914	1238	9585	9652	3,79
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	0	0	6	21836	11268	4,42
Необоротні активи, утримувані для продажу (або групи вибуття)	0	4070	192	0	117	0,05
Всього	197570	229036	274934	205359	254870	100,00
Всього, у % до попереднього року	–	15,9	20,0	-25,3	24,1	–

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Втім, збільшення загального обсягу активів банку може свідчити як про позитивні, так і про негативні явища, залежно від трансформації структури цих активів. Позитивним вважається, якщо збільшення активів призводить до: розширення спрямованості вкладень коштів банку (розвитку нових для банку видів активних операцій); розширення спектра клієнтів, що обслуговуються в банку, зростання банківського прибутку, а отже, й ефективності банківської діяльності в цілому; збільшення розміру майна банку тощо. Однак надмірне використання ресурсів банку для збільшення основних засобів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банку. Збільшення загального

обсягу активів банку може вважатися і негативним явищем, якщо воно обумовлене: збільшенням розміру низько-дохідних активів і активів, що не приносять дохід; збільшенням обсягу ризикових активів (наприклад, за рахунок росту обсягів ризикових кредитних вкладень, або вкладень у високо-ризикові цінні папери); ростом дебіторської заборгованості банку й, головним чином, проблемної і простроченої заборгованості.

Охарактеризуємо структуру активів ПАТ КБ «Приватбанк», взявши за основу методику Р.А. Слав'юка, згідно якої оптимальною вважається наступна структура активів банку:

- високоліквідні активи – 30%;
- надані кредити – 40%;
- вкладення в цінні папери – 10%;
- основні кошти й нематеріальні активи – 17%;
- інші активи – 3% [71, с. 42].

З даних табл. 2.1 очевидно, що структура активів ПАТ КБ «Приватбанк» є далекою від оптимального рівня. Частка високоліквідних активів в ній сягає лише 11,7%, що посилює ризики, пов'язані з миттєвою платоспроможністю банку. Частка кредитів також є заниженою та становить всього 28,5%. Обсяг наданих кредитів та авансів клієнтам протягом 2013-2017 рр. скоротився на 72,6%, що пов'язано, в першу чергу, з ліквідацією сумнівних та безнадійних до повернення кредитів, виданих пов'язаним юридичним особам. Вкладення у цінні папери банку сягає 49,7%. З однієї сторони, стрімке збільшення обсягу портфеля цінних паперів і його частки в загальному обсязі активів банку відбулося за рахунок високоліквідних державних цінних паперів, що вказує на поліпшення диверсифікації активних операцій банку і на зниження рівня ризикованості в його діяльності. З іншої сторони, настільки деформована структура активів відображає нездатність банку провадити прибуткову діяльність за основними напрямками своєї діяльності.

Таким чином, структура активів ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2013-2017 рр. зазнала докорінних змін і на сучасному етапі не відповідає такій, що

здатна підтримувати життєдіяльність банку за ринкових умов господарювання. Присутністю на банківському ринку він завдячує виключно націоналізації та програмі відновлення його платоспроможності як системно важливого банку в Україні. Така нетипова ситуація дещо ускладнює аналіз ризиків в міжнародній комерційній діяльності досліджуваного банку.

Проаналізуємо динаміку структури пасивів – зобов'язань та капіталу – ПАТ КБ «Приватбанк» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка структури пасивів ПАТ КБ «Приватбанк» у 2013-2017 рр., млн. грн.

Пасиви	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Частка (2017), %
Заборгованість перед НБУ	3473	18357	27079	18047	12394	5,4
Заборгованість перед іншими банками	3758	3279	4476	2667	234	0,1
Кошти клієнтів	150888	152053	191910	181128	212714	92,5
Випущені боргові цінні папери	11080	7987	9145	2	0	0,0
Вбудовані похідні фінансові зобов'язання	0	10047	0	0	0	0,0
Субординований борг	3306	5450	9466	122	129	0,1
Інші зобов'язання	2241	6130	3813	4106	4517	2,0
Всього зобов'язання	174746	203303	245889	206072	229988	90,2
Акціонерний капітал	16352	18101	21257	50695	206060	828,1
Внески у капітал, отримані за випущені, але не зареєстровані нові акції	0	1000	0	111591	0	0,0
Резерв переоцінки приміщень	562	588	568	820	782	3,1
Резерв переоцінки інвестиційних цінних паперів	381	805	1493	521	-479	-1,9
Результат від операцій з власником	0	0	0	9934	12174	48,9
Резерв переоцінки валют	308	672	815	29	27	0,1
Нерозподілений прибуток / Непокритий дефіцит	4755	3909	4312	-174327	-193706	-778,5
Всього капітал	22378	25773	29045	-713	24882	9,8
Всього пасиви	197570	229036	274934	205359	254870	100,0

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Співвідношення капіталу та зобов'язань в структурі пасивів досліджуваного банку складає 1:10, що є нижньою межею для питомої ваги капіталу. Подальше скорочення частки капіталу в умовах нестабільної економічної та політичної ситуації, підриватиме довіру клієнтів як до самого банку, так і до банківської системи в цілому. Показовим протягом 2015-2017 рр. є майже десятикратне зростання обсягів акціонерного капіталу банку з 21,2 до 206,1 млрд. грн. з метою збалансування непокритого дефіциту. Як видно, збільшення акціонерного капіталу стало одним з основних механізмів санації ПАТ КБ «Приватбанк» після

переходу у державну власність. В структурі зобов'язань банку 92,5% станом на 2017 р. склали кошти клієнтів, що є позитивним фактором, адже що вища частка зобов'язань перед клієнтами банку (підприємствами та організаціями), то вища стабільна частина ресурсів банку. Це позитивно впливає на його ліквідність і зменшує його залежність від міжбанківських позик.

У цілому, підводячи підсумок роботи банку щодо залучення ресурсів, слід відзначити правильну політику банку стосовно залучення нових клієнтів, яка веде до зростання дешевих ресурсів банку, та належну роботу з формування стабільної частини ресурсів банку за рахунок залучення такого перспективного виду ресурсів, як депозити фізичних осіб. Особливу увагу необхідно звернути на впровадження зарплатних проектів з використанням платіжних карток.

Результативним показником діяльності банку є величина одержаного прибутку. Очевидно, що протягом 2016-2017 рр. ПАТ КБ «Приватбанк» показав збиткову діяльність (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка сукупних прибутків та збитків ПАТ КБ «Приватбанк» у 2013-2017 рр.

Найменування статті	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017/2013, абс. відхил.
Чистий процентний дохід	8715	7258	1966	3983	6612	-2103
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтам	4824	2569	-4201	-150553	-12234	-17058
Інші сукупні доходи/витрати	125	1574	1183	-1234	-1020	-1145
Прибуток/збиток до оподаткування	1491	149	472	-177220	-23964	-25455
Чистий прибуток/збиток за рік	1307	247	275	-176644	-23990	-25297

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Чистий процентний дохід досліджуваного банку протягом 2013-2017 рр. скоротився на 2,1 млрд. грн. Основним фактором збитковості протягом останніх двох років було вирахування резерву на знецінення безнадійних кредитів. Курсові різниці у перерахунку у вітчизняну грошову одиницю (в результаті її ревальвації протягом 2016-2017 рр. порівняно з 2014-2015 рр.) стали основним фактором збільшення витрат банку за статтею «Інші сукупні доходи/витрати» до 1,02 млрд. грн. за підсумками 2017 р. Таким чином, ПАТ КБ «Приватбанк» досі функціонує в кризовому стані.

Підсумуємо оцінку фінансового стану ПАТ КБ «Приватбанк» розрахунком низки коефіцієнтів рентабельності й ліквідності банку відповідно до методології, узагальненої в Додатку 3 (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка показників рентабельності та ліквідності ПАТ КБ «Приватбанк»
у 2013-2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,21	1,02	0,68	0,62	0,52
Коефіцієнт короткострокової ліквідності	0,98	1,26	1,45	0,21	0,15
Коефіцієнт ліквідності активів	0,95	0,86	0,85	0,37	0,27
Коефіцієнт рентабельності активів (ROA)	0,007	0,001	0,001	-0,860	-0,094
Коефіцієнт рентабельності капіталу (ROE)	0,06	0,01	0,01	–	-0,96

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Коефіцієнт поточної ліквідності розраховується як співвідношення активів первинної та вторинної ліквідності (активи терміном погашення до 30 днів) до зобов'язань банку з відповідними строками виконання. Динаміка даного індикатора для ПАТ КБ «Приватбанк» є спадною, протягом 2013-2017 рр. він знизився з 1,21 до 0,52, що є позитивним трендом, оскільки норматив поточної ліквідності, встановлений НБУ, складає всього 0,4, що характеризує мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця. Отже, досліджуваний банк має надмірну поточну ліквідність, яка відволікає його активи на непродуктивні цілі та може бути скорочена без підвищення ризиків у банківській діяльності.

Коефіцієнт короткострокової ліквідності є співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань з початковим строком погашення до одного року. Даний показник для ПАТ КБ «Приватбанк» зростав протягом 2013-2015 рр. з 0,98 до 1,45, після чого стрімко скоротився до 0,15 у 2017 р. З огляду на те, що встановлене НБУ нормативне значення цього показника може бути не менше 0,6, відповідне скорочення є надмірним, що є підставою для втручання національного регулятора в управління активами банку [73]. Відтак перспективи відновлення фінансової стійкості досліджуваного банку у короткостроковому періоді залишаються невизначеними. Банк повинен створити необхідні резерви ліквідних коштів, не допускаючи при цьому зниження прибутковості.

Коефіцієнт ліквідності активів банку відображає частку високоліквідних активів банку (грошові кошти, їх еквіваленти та обов'язкові резерви, дебіторську заборгованість, кредити та аванси клієнтам) в загальному обсязі активів. Цей показник дає змогу оцінити частку високоліквідної частини активів, що він більший, то більший запас ліквідності банку, але, з іншого боку, високоліквідні активи майже не приносять доходу, тому підтримання високого значення коефіцієнта неодмінно позначається на прибутковості банку. Доцільним є підтримання даного показника на рівні 0,20-0,25, щоб, підтримуючи достатню ліквідність, не знижувати прибутковості. З огляду на це можна стверджувати, що значення коефіцієнту ліквідності активів ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2013-2017 рр. наблизилось до оптимального значення, скоротившись з 0,95 до 0,27.

Коефіцієнт рентабельності активів (ROA) – розраховується як відношення прибутку банку після оподаткування на звітну дату до середньої вартості використовуваних банком активів за відповідний період. Даний показник віддзеркалює внутрішню політику банку, професіоналізм його менеджерів, які підтримують оптимальну структуру активів і пасивів з погляду доходів і витрат. Тому у світовій практиці багато спеціалістів вважають ROA найкращим індикатором для оцінювання ефективності роботи менеджменту банку. Слід зазначити, що банк ефективно використовує наявні ресурси в тому випадку, коли значення ROA становить не менше 0,01. Дані табл. 2.4 засвідчують, що навіть у докризовий період 2013-2015 рр. значення коефіцієнту рентабельності активів ПАТ КБ «Приватбанк» було нижчим за вказаний мінімум, перебуваючи в межах 0,001-0,007, що вказує на низьку ефективність використання ресурсів протягом тривалого часу до розгортання кризових явищ і подальшої націоналізації банку.

Коефіцієнт рентабельності капіталу (ROE) характеризує ефективність використання капіталу і розраховується як відношення чистого прибутку до балансового капіталу. Він показує, скільки чистого прибутку припадає на 1 грн капіталу банку і характеризує економічну віддачу капіталу. У світовій практиці ROE є основним показником ефективності діяльності банку. Вважається, що банк працює ефективно в тому разі, коли значення показника становить не

менше 0,15, хоча для великих банків мінімальний поріг може складати 0,06. З даних табл. 2.4 видно, що рентабельність капіталу ПАТ КБ «Приватбанк» також перебуває на рівні нижчому за нормативний протягом аналізованого періоду за винятком 2013 р.

2.2. Характеристика міжнародної діяльності ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"

На відміну від методології вимірювання й аналізу ризиків банківської діяльності, в спеціальній економічній літературі не знайшло належного висвітлення питання методики комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності комерційного банку. Більшість науковців взагалі не розглядають таку методику, а деякі – обмежуються аналізом окремих видів операцій. У зв'язку з цим вбачаємо за доцільне узагальнити та навести схему комплексного аналізу ЗЕД досліджуваного банку (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Схема комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності комерційного банку

Джерело: укладено автором на основі даних [74, с. 235]

Що стосується організаційних аспектів проведення ЗЕД в досліджуваному банку, необхідно зазначити, що в цій сфері ПАТ КБ «Приватбанк» виконує як традиційні (розрахунково-касове обслуговування, залучення депозитів та надання кредитів), так і новітні банківські операції (управління валютною позицією, страхування відсоткових ризиків, консультування щодо здійснення вкладень у цінні папери тощо). З часу націоналізації банку значно поширилось використання ним універсальних інструментів фінансування учасників ЗЕД, насамперед імпортерів продукції в Україну. «Приватбанк» надає компаніям-імпортерам послуги, що дозволяють уникати стовідсоткової попередньої оплати в розрахунках із постачальниками та дають доступ до фінансування, вартість якого значно нижча стандартних кредитних ставок українських банків, що пов'язано із залученням ресурсів іноземних банків, зацікавлених у фінансуванні своїх клієнтів-експортерів. Банк здійснює фінансування імпортерів операцій своїх клієнтів із використанням різних документарних інструментів, що об'єднують у собі елементи кредитування, гарантій і розрахунково-платіжного обслуговування.

До сегменту корпоративних клієнтів банку у сфері ЗЕД, в основному, входять компанії з річним оборотом близько 5 млн. євро. Крім цього, цей сегмент містить менші компанії, що фокусуються на проектному та/або торговому фінансуванні, включені до нього з огляду на природу їхнього бізнесу. До сегменту корпоративних клієнтів входять також державні та напівдержавні підприємства, фінансові заклади, муніципалітети і громадські організації. Цільову аудиторію ПАТ КБ «Приватбанк», його дочірніх банків та філій закордоном складають середні та великі корпоративні клієнти. Саме в продажу банківських послуг середнім корпоративним клієнтам з річним обсягом продажу до 50 млн. євро банк вбачає основний шлях в диверсифікації кредитного портфеля, отримання більшого розміру прибутку порівняно з продажами іншим корпоративним клієнтам, мінімізації кредитних ризиків. Таким клієнтам банк пропонує стандартні корпоративні продукти, через з'ясування індивідуальних потреб клієнтів та побудові довгострокових відносин з клієнтом протягом всього

життєвого циклу компанії. У випадку продажу складних банківських продуктів «Приватбанк» залучає відповідних вузькоспеціалізованих фахівців з інших напрямів банківського бізнесу.

Що стосується аналізу активних зовнішньоторговельних операцій, то він має охоплювати оцінку усіх видів активів банку, виражених в іноземних валютах та банківських металах. Для цього використаємо дані балансу досліджуваного банку за формою 1-КБ шляхом побудови аналітичної таблиці з відображенням в ній динаміки обсягу і структури статей активу (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка обсягу та структури валютних активів ПАТ КБ «Приватбанк» у 2013-2017 рр., млн. у гривневому еквіваленті

Статті активу, в яких зафіксовано залишки в іноземній валюті	2013	2014	2015	2016	2017	2017/2013, %
Готівкові кошти	3140	3179	2232	1121	1205	-61,6
Кошти в інших банках	31827	51939	69104	21517	24964	-21,6
Кредити, надані клієнтам	40393	36456	47681	6292	3064	-92,4
Нараховані доходи до тримання	2001	2344	3046	0	0	-100,0
Інші активи банку	483	217	281	231	1097	127,1
Всього балансових активів в іноземній валюті	77843	94134	122346	29161	30330	-61,0
Частка активів в іноземній валюті в загальній величині активів банку, %	39,4	41,1	44,5	14,2	11,9	-69,8

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Як видно, протягом 2013-2017 рр. балансові активи ПАТ КБ «Приватбанк» в іноземній валюті скоротились на 61,0%, насамперед в результаті скорочення частки наданих клієнтам кредитів на 92,4%. Зазвичай кредити, які надаються клієнтам належать до найбільш дохідних активів, а збільшення їх обсягів та частки позитивно характеризує структуру банківських вкладень. Але у випадку з «Приватбанком» засилля проблемних кредитів пов'язаним структурам стало одним основних джерел його кризи й подальшої націоналізації для порятунку системно важливого банку. Обсяги коштів в інших банках зазнали значно меншого скорочення (-21,6%), а вони також є джерелом суттєвих доходів. Разом з цим, їх домінування у структурі валютних активів (у 2017 р. їх частка сягнула 82,3% активів у іноземній валюті) може свідчити про проведення ризикових спекулятивних операцій.

Безперечним позитивним здобутком досліджуваного банку є зменшення обсягів та питомої ваги готівкових грошей у структурі валютних активів. Протягом 2013-2017 рр. їх гривневий еквівалент знизився на 61,6%. Наявність залишків готівки в касах банківських відділень, обмінних пунктах і банкоматах, з одного боку, забезпечує неперервність розрахунково-касового обслуговування клієнтів (чим «Приватбанк» завжди вигідно вирізнявся з-поміж решти банків на вітчизняному ринку), але з іншого боку, доходи від цих операцій в більшості випадків є мізерними порівняно з витратами на їх проведення. Таким чином, у 2016-2017 рр. банк почав провадити більш виважену політику щодо готівкових грошей в іноземній валюті у контексті оптимізації структури активів.

Аналіз пасивних зовнішньоекономічних операцій є важливим для розуміння того, за допомогою яких джерел ПАТ КБ «Приватбанк» формує валютні ресурси для проведення активних операцій. Для цього розглянемо зобов'язання банку в іноземній валюті у досліджуваному періоді (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка обсягу та структури зобов'язань ПАТ КБ «Приватбанк» в іноземних валютах у 2013-2017 рр., млн. у гривневому еквіваленті

Статті активу, в яких зафіксовано залишки в іноземній валюті	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 2013, %
Кошти інших банків	2744	2990	833	1560	139	-94,9
Кошти клієнтів	70657	94758	121759	94517	89107	26,1
Нараховані витрати	141	84	105	174	205	45,4
Інші зобов'язання	4920	6646	8335	8021	7834	59,2
Всього балансових зобов'язань в іноземних валютах	78461	104498	131059	104272	97285	41,3
Частка зобов'язань в іноземних валютах в загальній величині зобов'язань банку, %	44,9	51,4	53,3	50,6	42,3	7,4

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Як видно, частка зобов'язань в іноземних валютах досліджуваного банку є досить значною, хоча у 2017 р. вона й знизилась з 50,6% до 42,3%. В гривневому еквіваленті вона в 3,2 рази перевищила обсяги активів в інвалюті за підсумками 2017 р. Сама структура цих зобов'язань є досить подібною до структури всіх зобов'язань банку: в ній істотно переважають кошти клієнтів (91,6%), тоді як кошти інших банків мають стрімку тенденцію до зниження (-94,9% у 2013-2017 рр.). Однак, з наведеного не можна зробити висновок, що банк здійснює активну

по залученню клієнтських коштів в іноземних валютах. Попри те, що в гривнях відповідні обсяги у 2013-2017 рр. зросли на 26,1%, понад триразова девальвація гривні протягом цього часу обумовлює необхідність скоригувати ці показники.

Відтак, для одержання об'єктивної інформації щодо обсягів ЗЕД в ПАТ КБ «Приватбанк» у ході аналізу необхідно розрахувати вплив змін курсу звітної валюти (української гривні) щодо іноземних валют і банківських металів, в яких банк здійснював операції на його активи і зобов'язання. Для цього вбачається за доцільне використовувати наступні формули:

$$\Delta E_A = \sum_{i=1}^n (A_{i1} - A_{i0}) \cdot r_{i0}; \quad (2.1)$$

$$\Delta E_L = \sum_{i=1}^n (L_{i1} - L_{i0}) \cdot r_{i0}; \quad (2.2)$$

$$\Delta E_{RA} = \sum_{i=1}^n (r_{i1} - r_{i0}) \cdot A_{i1}; \quad (2.3)$$

$$\Delta E_{RL} = \sum_{i=1}^n (r_{i1} - r_{i0}) \cdot L_{i1}; \quad (2.4)$$

де: ΔE_A – вплив змін абсолютних величин активів в іноземних валютах і банківських металах на загальну величину гривневого еквівалента валютних активів;

ΔE_L – вплив змін абсолютних величин зобов'язань в іноземних валютах і банківських металах на загальну величину гривневого еквівалента валютних зобов'язань;

A_{i0}, A_{i1} – величина активу в і-тій іноземній валюті/виді банківського металу на певну дату відповідно звітного і базового періодів;

L_{i0}, L_{i1} – величина зобов'язання в і-тій іноземній валюті/виді банківського металу на певну дату відповідно звітного і базового періодів;

r_{i0}, r_{i1} – офіційний курс гривні до і-тої валюти/виду банківського металу на певну дату відповідно звітного і базового періодів;

$\Delta E_{RA}, \Delta E_{RL}$ – вплив змін офіційного курсу гривні до іноземних валют/банківських металів на загальну величину гривневого еквівалента відповідно валютних активів і зобов'язань.

На основі наведених формул проаналізуємо вплив змін офіційного курсу гривні щодо іноземних валют на величину активів ПАТ КБ «Приватбанк» у 2017 році (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Оцінка впливу змін офіційного курсу гривні щодо іноземних валют на величину активів¹ ПАТ КБ «Приватбанк» у 2017 р., млн. од.

Назва валюти	Величина валютних активів станом на:		Офіційний курс гривні до іноземних валют станом на:		Відхилення величини валютних активів у гривневому еквіваленті		
	початок року A_{i0}	кінець року A_{i1}	початок року r_{i0}	кінець року r_{i1}	Всього	у тому числі за рахунок:	
						зміни абс. величини іновалюти ΔE_A	зміни вал. курсу ΔE_{RA}
Долар США	613	706	27,19	28,07	3150	2529	621
Євро	230	211	28,42	33,49	530	-540	1070
Англійський фунт стерлінгів	4	3	33,32	37,73	-20	-33	13
Швейцарський франк	15	16	26,53	28,62	60	27	33
Російський рубль	222	102	0,45	0,49	-50	-54	4
Всього	—	—	—	—	3670	1928	1742

Примітка: в таблиці відображено обсяги лише монетарних фінансових активів, які не враховують немонетарні активи.

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Як видно, станом на 2017 р. основні валютні позиції ПАТ КБ «Приватбанк», окрім гривні, були у доларах США та євро. Показовим є той факт, що загальний приріст активів в іноземній валюті, виражений у гривневому еквіваленті, який склав 3670 млн. грн., був зумовлений зміною абсолютної величини іноземних валют лише на 52,5% (1928 грн.). Решта 47,5% приросту – результат девальвації гривні протягом 2017 р. Найбільш суттєвою для приросту валютних активів була девальвація євро, в результаті якої попри від'ємне значення зміни абсолютної величини цієї валюти, в гривневому еквіваленті відповідні активи збільшились на 530 млн. грн.

Результати розрахунку курсових коливань на зобов'язання досліджуваного банку у 2017 р. наведені в таблиці 2.8.

Дані табл. 2.8 засвідчують, що монетарні фінансові зобов'язання ПАТ КБ «Приватбанк» у 2017 рр. скоротились на 7,1 млрд. в гривневому еквіваленті. Водночас, за умов незмінного валютного курсу, вони зазнали б скорочення на

майже 12,2 млрд. грн. Таким чином, девальвація сприяла уповільненню від'ємної динаміки зобов'язань банку в іноземних валютах на 5,1 млрд. грн. З огляду на це можна зробити висновок, що валютний ризик залишається одним з найбільш впливових факторів дестабілізації комерційної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» на сучасному етапі.

Таблиця 2.8

Оцінка впливу змін офіційного курсу гривні щодо іноземних валют на величину зобов'язань¹ ПАТ КБ «Приватбанк» у 2017 р., млн. од.

Назва валюти	Величина валютних зобов'язань станом на:		Офіційний курс гривні до іноземних валют станом на:		Відхилення величини валютних зобов'язань у гривневому еквіваленті		
	початок року L ₁₀	кінець року L ₁₁	початок року r ₁₀	кінець року r ₁₁	Всього	у тому числі за рахунок:	
							зміни абс. величини інвалюти ΔE_L
Долар США	3122	2789	27,19	28,07	-6600	-9054	2454
Євро	631	520	28,42	33,49	-518	-3155	2636
Англійський фунт стерлінгів	2	3	33,32	37,73	47	33	13
Швейцарський франк	5	6	26,53	28,62	39	27	13
Російський рубль	156	53	0,45	0,49	-44	-46	2
Всього	-	-	-	-	-7077	-12195	5119

Примітка: в таблиці відображено обсяги лише монетарних фінансових зобов'язань, які не враховують інвестиції в інструменти капіталу.

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Насамкінець проведемо оцінку ефективності зовнішньоекономічної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк», для чого використаємо низку показників цієї ефективності, до яких належать рентабельність доходів від ЗЕД, рентабельність витрат, пов'язаних із ЗЕД, частка прибутку від ЗЕД у загальному прибутку банку, чистий спред за зовнішньоекономічними операціями і інші. Методологію розрахунку застосованих показників наведено в Додатку Ж.

З метою обґрунтування одержаних результатів узагальнимо динаміку проміжних індикаторів для розрахунку показників ефективності ЗЕД в ПАТ КБ «Приватбанк». Для цього згрупуємо підпроцентні активи (кредити та аванси клієнтам, заборгованість інших банків) і пасиви (заборгованість перед іншими банками, кошти клієнтів) в загальному підсумку та виокремимо з них валютні активи і зобов'язання. Для аналізу продуктивності праці в сегменті, що

відповідає за зовнішньоекономічний напрям, наведемо дані про чисельність відповідних працівників та витрати на утримання валютних відділів у період 2013-2017 рр. (табл. 2.9).

Таблиця 2.9
Динаміка проміжних індикаторів для розрахунку показників ефективності ЗЕД ПАТ КБ «Приватбанк» у 2013-2017 рр., млн. грн.

Індикатори	2013	2014	2015	2016	2017
Дохід від зовнішньоторговельних операцій	11303	13460	18506	7142	9757
у т. ч. процентний дохід	10822	12767	18280	6990	9474
Витрати на зовнішньоторговельні операції	-10889	-13302	-18334	-8094	-9537
Прибуток від зовнішньоторговельних операцій	414	158	172	-952	221
Середньорічна величина сукупних активів,	197570	229036	274934	205359	254870
у т. ч. валютних активів	77843	94134	122346	69161	80330
Середньорічна величина підпроцентних активів	154444	177415	199028	45992	42851
у т. ч. підпроцентних валютних активів	72220	88395	116785	27809	28028
Середньорічна величина підпроцентних зобов'язань	154646	155332	196386	183795	212948
у т. ч. підпроцентних валютних зобов'язань	73401	97748	122592	96077	89246
Чисельність працівників, що здійснюють зовнішньоекономічні операції, осіб	2540	2611	2108	1644	1593
Витрати на утримання персоналу валютних департаментів (відділів)	16	15	17	14	14

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності та штатного розпису ПАТ КБ «Приватбанк».

На основі допоміжних індикаторів, даних балансу і фінансових результатів ПАТ КБ «Приватбанк» розрахуємо показники ефективності його ЗЕД у 2013-2017 рр. (табл. 2.10).

Таблиця 2.10
Результати розрахунку показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» у 2013-2017 рр., %

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 2013
Рентабельність доходу від ЗЕД	3,67	1,17	0,93	-13,32	2,26	-38,27
Рентабельність витрат, пов'язаних із ЗЕД	3,80	1,19	0,94	-11,76	2,31	-39,16
Рентабельність валютних активів	0,53	0,17	0,14	-1,38	0,27	-48,36
Частка прибутку від ЗЕД в загальному прибутку банку	31,70	63,93	62,45	0,54	-0,92	-102,90
Дохід від ЗЕД до середніх сукупних активів	5,72	5,88	6,73	3,48	3,83	-33,08
Чистий спред за зовнішньоекономічними операціями	1,95	2,20	0,34	3,38	4,25	118,14
Чиста процентна маржа за зовнішньоекономічними операціями	2,63	1,77	0,31	0,77	3,41	29,75
Прибуток від ЗЕД на одного працівника валютних підрозділів банку, млн. грн.	0,16	0,06	0,08	-0,58	0,14	-15,04
Прибуток від ЗЕД до витрат на утримання персоналу валютних підрозділів	25,89	10,53	10,10	-67,97	15,77	-39,10

Джерело: укладено автором за даними Таблиці 2.9 та Додатку Ж.

Як свідчать дані табл. 2.10, протягом аналізованого періоду відбулася неоднозначна зміна показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк». Так, рентабельність доходу від ЗЕД скоротилась з 3,67% до 2,26%. Рентабельність зовнішньоекономічних операцій є одним з важливіших показників ефективності ЗЕД комерційного банку. Вона відображає частку прибутку від зовнішньоекономічних операцій у доходах від їх проведення. Водночас цей показник не відображає економічної ефективності використання валютних ресурсів, оскільки не показує прямої залежності між одержаним прибутком та використаними ресурсами. З цією метою розраховується рентабельність витрат, пов'язаних із ЗЕД. Для досліджуваного банку її негативна динаміка була ще стрімкішою, рівень зменшився з 3,80% до 2,31%.

Рентабельність валютних активів характеризує ефективність використання валютних ресурсів банку. Вона змінюється під впливом динаміки абсолютної величини валютного прибутку та валютних активів, а її значення залежить від співвідношення темпів зростання активів і прибутку. Рентабельність валютних активів скорочувалась протягом 2013-2016 рр. з 0,53% до -1,38%, однак зросла до 0,27% у 2017 р.

Частка прибутку від ЗЕД у загальному прибутку банку відображає вплив зовнішньоекономічної діяльності на загальний річний фінансовий результат комерційного банку. Особливо великим цей вплив був протягом 2014-2015 рр., коли відповідна частка сягала 63,9%, однак в результаті масштабних збитків 2016-2017 рр. цей вплив наразі повністю нівельовано. За допомогою розрахунку співвідношення доходу від зовнішньоекономічної діяльності і величини середніх сукупних активів оцінюється ступінь залежності банку від доходів, одержаних від зовнішньоекономічних операцій. Протягом 2013-2017 рр. ця залежність скоротилась з 5,72% до 3,83%.

Чистий спред за зовнішньоекономічними операціями показує різницю між процентною ставкою за наданими валютними ресурсами та процентною ставкою залученими ресурсами. Даний показник характеризує ефективність процентної політики банку у сфері ЗЕД, а також гостроту конкуренції на ринку валютних

кредитів і депозитів. За даним показником спостерігається значне покращення результатів діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» протягом усього аналізованого періоду за винятком 2015 р. Рівень чистого спреду зріс з 1,95 відсоткових пунктів у 2013 р. до 4,25 в. п. за підсумками 2017 р. Відтак банк надає валютні кредити та залучає валютні депозити на більш вигідних умовах ніж в докризовий період. Це пов'язано передусім зі скороченням частки проблемних і сумнівних кредитів у структурі валютних активів банку.

Чиста процентна маржа відображає рентабельність чистого процентного доходу від ЗЕД на середні валютні активи. Даний показник у 2013-2017 рр. зріс з 2,63% до 3,41%. Основними причинами підвищення процентної маржі, що позитивно характеризує діяльність досліджуваного банку, стали зростання процентних ставок за операціями із розміщення валютних ресурсів, здешевлення залучених ресурсів, зростання частки валютних активів, які дають дохід, у їх загальному обсязі.

Останні два показника характеризують ефективність роботи працівників банку, задіяних у проведенні зовнішньоекономічних операцій. Зокрема, вони дають можливість визначити продуктивність праці співробітників валютних підрозділів банку та окупність витрат на їх утримання. Як видно, продуктивність праці ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2013-2017 рр. знизилась з 0,16 до 0,14 млн. грн. на особу, навіть попри суттєву оптимізацію штату працівників. Однак порівняно з ситуацією в період 2014-2016 рр. відбулося суттєве відновлення продуктивності праці в ЗЕД банку, що вказує на перспективи подальшого розвитку. Прибуток від ЗЕД до витрат на утримання валютних підрозділів у 2017 р. перебував на значно нижчому рівні ніж в 2013 р. (15,8 проти 25,9), однак порівняно з ситуацією в 2014-2016 рр. спостерігаються ознаки посткризового відновлення.

Підсумовуючи зазначимо, що прибутковість, доходи та значення ЗЕД для ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2013-2017 рр. істотно зменшились. Поряд з цим зросла їхня якість та ефективність, що простежується зі зростання чистого спреду та чистої процентної маржі за зовнішньоекономічними операціями. Отже,

посткризове відновлення банку у державній власності позитивно позначилось на його міжнародній діяльності.

2.3. Оцінювання ризиків в міжнародній діяльності ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Перш ніж приступити до оцінювання конкретних фінансових ризиків в ЗЕД досліджуваного банку, окреслимо загальні макроекономічні ризики, які наразі визначають функціонування всієї банківської системи України. До них належать слабкість національної валюти, яка зазнала девальвації більш ніж у три рази по відношенню до долара США з початку 2014 р., суворі обмеження національного регулятора з проведення міжнародних розрахунків, негативне сальдо зовнішньої торгівлі, триваюча нестабільність на традиційних експортних товарних ринках країни, високий рівень інфляції тощо. Вони залишаються ключовими ризиками для стабілізації операційного середовища на макрорівні у середньостроковій перспективі і чинять прямий та опосередкований вплив на динаміку ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк».

Виходячи із вищезазначених застережень та результатів аналізу, наведених у підрозділі 2.2, найбільш істотним та визначальним в міжнародній діяльності досліджуваного банку залишається валютний ризик. Діюча система управління ризиками ПАТ КБ «Приватбанк» вирізняє окрему групу валютних фінансових ризиків, що дозволяє виокремити суто валютний ризик від інших видів банківських ризиків (рис. 2.2).

У зв'язку з неоднозначним тлумаченням даних видів валютного ризику, вбачається за доцільне уточнити їх суть. Так, валютний економічний ризик можна визначити як імовірність несприятливого впливу змін валютного курсу на фінансовий стан комерційного банку. Валютний операційний ризик – це імовірність грошових втрат за конкретними валютними операціями, які здійснює банк у своїй міжнародній економічній діяльності.

Рис. 2.2. Специфіка класифікації валютного ризику в ПАТ КБ «Приватбанк»
Джерело: укладено автором.

Валютний трансляційний ризик виникає внаслідок коливання обмінного курсу звітної валюти банку до валют в яких він має незбалансованість між активами і пасивами, вираженими в іноземних валютах.

Безумовно, кожен вид валютного ризику має свої особливості, які слід враховувати при їх аналізі. Водночас на практиці досить важко чітко визначити межу між ними, оскільки один вид ризику може трансформуватися в інший. Та одним з основних факторів виникнення валютного ризику є стан валютної позиції банку, тому його аналіз необхідно зосередити на наступних критеріях:

- контроль за дотриманням встановлених НБУ нормативів короткої відкритої валютної позиції;
- контроль за дотриманням внутрішніх лімітів короткої відкритої валютної позиції, які встановлюються комерційним банком самостійно;
- оцінка потенційних прибутків і збитків від короткої відкритої валютної позиції.

З огляду на те, що внутрішні ліміти короткої відкритої валютної позиції досліджуваного банку повністю збігаються з відповідним нормативом НБУ (Л13) проаналізуємо величину валютного ризику «Приватбанку» за першими двома з наведених критеріїв станом на 31.12.2017 р. (табл. 2.11).

Дані таблиці 2.11 засвідчують, що політика ПАТ КБ «Приватбанк» щодо відкритих валютних позицій повністю відповідає вітчизняному законодавству, яке встановлює нормативні ліміти для таких позицій, суворий контроль за дотриманням яких щодня здійснює НБУ. З метою хеджування валютного ризику

банк укладає угоди з іншими банками, згідно з якими він розміщує строкові депозити у цих банках і приймає строкові депозити на той самий строк від тих самих контрагентів в іншій валюті. Валютна позиція банку хеджована портфелем облігацій внутрішньої державної позики з індексацією до доларів США.

Таблиця 2.11

Оцінювання валютного ризику ПАТ КБ «Приватбанк», пов'язаного з короткою відкритою валютною позицією станом на 31.12.2017 р.

у мільйонах українських гривень	Монетарні фінансові активи	Монетарні фінансові зобов'язання	Угоди спот, своп та форвард	Чиста позиція за балансовими та позабалансовими інструментами
Українські гривні	202195	130939	–	71256
Долари США	19824	78288	67	(58397)
Євро	7063	17422	(67)	(10426)
Інші валюти	609	309	–	300
Всього	229691	226958	–	2733
Регуляторний капітал	–	–	–	28412
Коротка відкрита валютна позиція ^{1,2} , %	–	–	–	9,6

Примітки: 1. Станом на аналізований період встановлений НБУ ліміт короткої відкритої валютної позиції комерційних банків становив 10%.

2. Коротка відкрита валютна позиція банку розраховується як співвідношення чистої позиції за балансовими і позабалансовими інструментами та регуляторного капіталу.

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Однак необхідно зазначити, що з 1 травня 2018 р. НБУ знизив ліміт короткої відкритої валютної позиції комерційних банків з 10% до 8%, а рішенням від 19 червня 2018 р. встановив новий ліміт на рівні всього 5%. Оскільки ПАТ КБ «Приватбанк» на рівні з усіма іншими комерційними банками зобов'язаний неухильно дотримуватися нових лімітів, можна стверджувати, що за підсумками 2018 р. очікується значне зниження його валютних ризиків [75].

Поряд з цим зазначимо, що встановлення Національним банком нормативу (Л13) хоча й суттєво обмежує валютний ризик комерційних банків, але не дозволяє повністю його уникнути. З метою комплексного аналізу стану валютної позиції доцільно визначати потенційні прибутки (збитки) за відкритою валютною позицією банку. Розрахунок доцільно проводити як за кожною іноземною валютою, в якій відкрита валютна позиція, так і в цілому за валютним портфелем банку. Потенційні прибутки (збитки) за відкритою валютною позицією банку розраховуються за формулою:

$$R(L)_{pot} = OFEP \cdot (r_1 - r_0), \quad (2.5)$$

де: $R(L)_{pot}$ – потенційний прибуток або збиток за відповідною відкритою валютною позицією;

OFEP – величина відповідної відкритої валютної позиції (*open foreign exchange position*) банку;

r_1, r_0 – обмінний курс гривні щодо іноземної валюти відповідно на початок та на кінець звітного періоду.

Проаналізуємо оцінки фахівців ризик-менеджменту ПАТ КБ «Приватбанк» щодо потенційних прибутків (збитків) за відкритою валютною позицією, які наведені у фінансовій звітності банку (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Оцінки потенційних прибутків (збитків) ПАТ КБ «Приватбанк» у зв'язку з наявністю валютного ризику у 2016-2017 рр., млн. грн.

Сценарії прогнозування впливу валютного ризику за відкритою позицією	на 31.12.2017 р.		на 31.12.2016 р.	
	Вплив на прибуток до оподаткування	Вплив на капітал	Вплив на прибуток до оподаткування	Вплив на капітал
Зміцнення долара США на 20% (у 2016 р. – зміцнення на 10%)	-11106	-11106	-6588	-6588
Послаблення долара США на 5% (у 2016 р. – послаблення на 5%)	2777	2777	3294	3294
Зміцнення євро на 10% (у 2016 р. – зміцнення на 10%)	-1043	-1043	-1138	-1138
Послаблення євро на 5% (у 2016 р. – послаблення на 5%)	521	521	569	569
Зміцнення інших валют на 5% (у 2016 р. – зміцнення на 5%)	15	15	18	18
Послаблення інших валют на 5% (у 2016 р. – послаблення на 5%)	-15	-15	-18	-18

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Як видно, найбільш проблемною перспективою з точки зору загострення валютного ризику ПАТ КБ «Приватбанк» є зміцнення долара США. В разі його зміцнення на 20% протягом 2017 р. збитки банку зросли б у 1,5 рази або на 11,1 млрд. грн. Проте фактичне зростання курсу долара США до гривні протягом 2017 р. склало всього 3,2%. Зазначимо, що при розрахунку наведеної у табл. 2.12 чутливості до зміни обмінного курсу долара США врахований вплив визнання справедливої вартості похідного фінансового інструмента, вбудованого

у інвестиційні цінні папери для подальшого продажу й у інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення. Важливо також зазначити, що валютний ризик був розрахований лише для монетарних залишків в короткій відкритій позиції. Це пов'язано з тим, що величина потенційних прибутків (збитків) напряму залежить як від змін у вартості національної валюти щодо іноземних валюта, в яких банк проводить операції, так і розміром та видом відкритої валютної позиції банку (рис. 2.3).

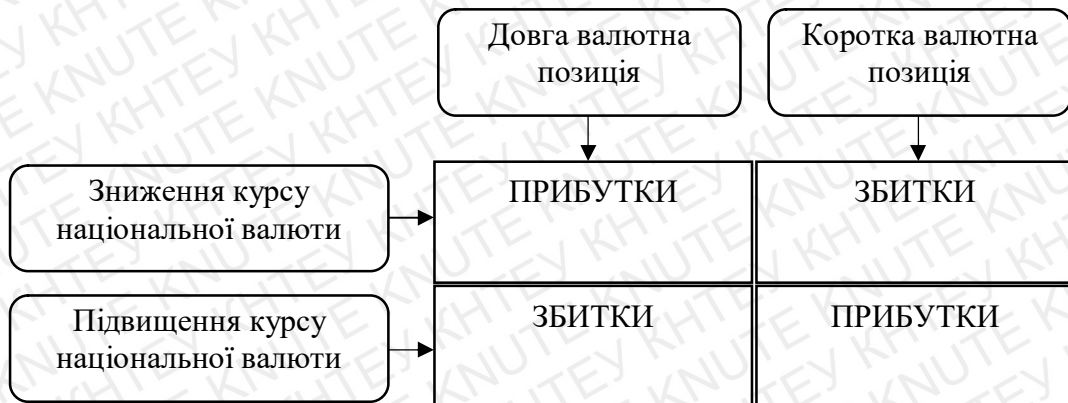

Рис. 2.3. Вплив зміни валютних курсів та відкритих валютних позицій на потенційні прибутки (збитки) комерційного банку

Джерело: укладено автором.

Із закономірності на рис. 2.3 видно, що типове для вітчизняної економіки зниження курсу національної валюти насправді несе прибутки для комерційного банку в частині довгої відкритої валютної позиції. Відтак можна обґрунтовано стверджувати, що поточна діяльність ПАТ КБ «Приватбанк», яка призводить до збільшення довгої валютної позиції (інвестиції в інструменти капіталу та немонетарні активи), не призведе до виникнення суттєвого валютного ризику.

Що стосується відсоткового ризику, то досліджуваний банк наражається на ризик виникнення фінансових втрат внаслідок змін процентних ставок по активах та зобов'язаннях, переважно в результаті надання кредитів з фіксованою процентною ставкою у сумах та на строк, що відрізняються від сум та строків зобов'язань з фіксованою ставкою. Відсотковий ризик контролюється в ПАТ КБ «Приватбанк» на підставі опрацьованого в підрозділі 1.3 методу GAP-аналізу, в відповідно до якого активи і зобов'язання, чутливі до зміни відсоткової ставки, об'єднуються у групи за часовим діапазоном.

Активи та зобов'язання з фіксованою відсотковою ставкою об'єднуються у групи за строками, що залишилися до погашення, в той час як активи та зобов'язання із плаваючою процентною ставкою класифікуються на основі найближчого можливого строку перегляду ставки. Чиста невідповідність процентних ставок між активами та зобов'язаннями в одному часовому діапазоні відображає величину, чутливу до зміни ринкових відсоткових ставок. Результат цієї різниці та можлива зміна процентних ставок відображають приблизну величину зміни чистого відсоткового доходу.

Концентрацію ризику відсоткових ставок банку наведено в таблиці 2.13. До таблиці включено активи і зобов'язання Групи за балансовими сумами, об'єднані в категорії відповідно до строків перегляду процентної ставки відповідно до контракту або строків погашення, залежно від того, що буде раніше.

Таблиця 2.13

Концентрація відсоткового ризику ПАТ КБ «Приватбанк» у 2013-2017 рр.

Показники	Активи і зобов'язання за строками погашення				Всього
	До запитання і до 1 місяця	1-3 місяці	3-12 місяців	Понад 1 рік	
31 грудня 2017 р.:					
Фінансові активи	31 855	6 463	9 981	181 392	229 694
Фінансові зобов'язання	127 121	36 299	60 421	3 117	226 959
GAP	-95 266	-29 836	-50 440	178 275	2 735
FGAP	0,25	0,18	0,17	58,19	1,01
31 грудня 2016 р.:					
Фінансові активи	33 706	2 630	6 610	124 927	167 873
Фінансові зобов'язання	91 096	32 746	77 299	2 669	203 810
GAP	-57 390	-30 116	-70 689	122 258	-35 937
FGAP	0,37	0,08	0,09	46,81	0,82
31 грудня 2015 р.:					
Фінансові активи	51 390	26 908	124 167	64 318	268 663
Фінансові зобов'язання	109 034	33 651	69 898	30 500	243 083
GAP	-57 644	-6 743	54 269	33 818	25 580
FGAP	0,47	0,80	1,78	2,11	1,11
31 грудня 2014 р.:					
Фінансові активи	49 972	28 707	92 401	51 546	223 611
Фінансові зобов'язання	69 718	41 474	68 615	21 217	201 024
GAP	-19 746	-12 767	23 786	30 329	22 587
FGAP	0,72	0,69	1,35	2,43	1,11
31 грудня 2013 р.:					
Фінансові активи	43 150	11 186	89 000	48 895	192 691
Фінансові зобов'язання	55 273	20 801	77 282	19 903	173 259
GAP	-12 123	-9 615	11 718	28 992	19 432
FGAP	0,78	0,54	1,15	2,46	1,11

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Як видно, кредитна криза, що охопила ПАТ КБ «Приватбанк» у 2016-2017 рр. призвела до суттєвої деформації структури і співвідношення зобов'язань та активів банку за строками погашення, підвищивши рівень відсоткового ризику. Якщо у 2013-2015 рр. коефіцієнт прогалин (FGAP) коливався у прийнятних для великого банку діапазонах – 0,47-0,78 для терміну до 1 місяця, 0,44-0,80 для терміну 1-3 місяці та 1,15-1,78 для терміну 3-12 місяців, – то протягом останніх двох аналізованих років відповідні показники скоротились до мізерного рівня внаслідок списання безнадійних кредитів. Таким чином, у короткостроковому періоді досліджуваного банку сформувались надмірні відсоткові ризики.

Основним механізмом, застосованим після націоналізації для приведення у відповідність обсягів активів і зобов'язань, стали інвестиції у державні цінні папери, в результаті чого FGAP для терміну понад 1 рік зріс з 2,11 до надмірного рівня в 46,8 в 2016 р. та 58,2 за підсумками 2017 р. Завдяки цьому загальне співвідношення між активами і зобов'язаннями банку сягнуло рівня, вищого за 1, у 2017 р., однак це зовсім не усунуло необхідність суттєвого дофінансування банку, адже покриття чутливих зобов'язань у короткостроковому періоді досі залишається практично відсутнім. Більше того, банк наражається на додатковий ризик дострокового погашення внаслідок надання кредитів з фіксованою та змінною процентною ставкою, в тому числі іпотечних кредитів, які надають позичальнику право дострокового погашення кредитів. Отже, відсотковий ризик залишається одним з найбільш проблемних для ПАТ КБ «Приватбанк», а його скорочення потребує розширення інструментарію вливання державних коштів у порятунок банку.

Стосовно ризику ліквідності, він проявляється у ймовірності виникнення збитків, додаткових втрат чи недоотримання доходів унаслідок неспроможності банку фінансувати зростання своїх активів та виконати свої зобов'язання в належні строки. Політика управління ризиком ліквідності ПАТ КБ «Приватбанк» будується на принципах пріоритетності ліквідності над прибутковістю, підтримання показників ліквідності на рівні вище нормативного з метою формування «запасу» ліквідності зважаючи на нестабільність фінансових ринків.

Метою управління ліквідністю банку є забезпечення обсягу високоліквідних активів, необхідного для своєчасного виконання зобов'язань, забезпечення доступу до різних джерел фінансування та плани фінансування в надзвичайних ситуаціях. Банк прагне підтримувати стабільну базу фінансування, розвивати джерела ресурсів, в першу чергу за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб.

Контроль ризику ліквідності реалізується через дотримання регуляторних нормативів НБУ за показниками ліквідності (короткострокової, миттєвої, поточної), дотримання внутрішніх лімітів за показниками розривів ліквідності, обсягу ліквідних активів, концентрації джерел фінансування. Ці нормативи включають:

- норматив миттєвої ліквідності (Н4), який розраховується як відношення високоліквідних активів до зобов'язань, що погашаються на вимогу. Цей норматив складав 32,47% на 31 грудня 2017 року (31 грудня 2016 року: 63,52%) при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 20%;

- норматив поточної ліквідності (Н5), який розраховується як відношення ліквідних активів до зобов'язань зі строком погашення, який не перевищує 31 календарний день. Цей норматив складав 155,54% на 31 грудня 2017 року (31 грудня 2016 року: 147,43%) при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 40%;

- норматив короткострокової ліквідності (Н6), який розраховується як відношення ліквідних активів до зобов'язань зі строком погашення до одного року. Цей норматив складав 99,76% на 31 грудня 2017 року (31 грудня 2016 року: 73,83%) при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 60%.

Таким чином, керівництво досліджуваного банку веде жорстку політику з управління ризиком ліквідності, що сприяє його мінімізації. За звичайних умов господарювання породжує дилему «ліквідність – прибутковість», адже найбільш ліквідні активи не генерують доходів. Якщо фактична ліквідність значно перевищує необхідний рівень або встановлені нормативи, то діяльність банку негативно оцінюється з погляду не повністю використаних можливостей для отримання прибутку. Проте зважаючи на кризову ситуацію, в якій опинився ПАТ

КБ «Приватбанк», ліквідність цілком закономірно й обґрунтовано зберігатиме пріоритет над прибутковістю до завершення державної програми з відновлення ефективної роботи цього системно важливого банку.

Акцент на міжнародній діяльності досліджуваного банку визначає потребу в проведенні аналізу концентрації географічного ризику фінансових активів та зобов'язань (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Концентрація географічного ризику фінансових активів та зобов'язань
ПАТ КБ «Приватбанк» станом на 31 грудня 2017 р., млн. грн.

Показники	Україна	Країни ОЕСР	Інші країни	Всього
Активи				
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	19 002	4 461	1 837	25 300
Заборгованість банків	2 903	1 613	0	4 516
Кредити та аванси клієнтам	37 199	4	1 132	38 335
Вбудовані похідні фінансові активи	34 336	0	0	34 336
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	90 353	1	0	90 354
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	36 322	0	0	36 322
Інші фінансові активи	357	171	3	531
Всього фінансових активів	220 472	6 250	2 972	229 694
Нефінансові активи	11 320	117	13 739	25 176
Всього активів	231 792	6 367	16 711	254 870
Зобов'язання				
Заборгованість перед НБУ	12 394	0	0	12 394
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями	52	180	2	234
Кошти клієнтів	202 452	8 063	2 199	212 714
Випущені боргові цінні папери	2	0	0	2
Інші фінансові зобов'язання	817	501	168	1 486
Субординований борг	129	0	0	129
Всього фінансових зобов'язань	215 846	8 744	2 369	226 959
Нефінансові зобов'язання	3 023	0	6	3 029
Всього зобов'язань	218 869	8 744	2 375	229 988
Чиста балансова позиція	12 923	-2 377	14 336	24 882

Джерело: укладено автором за даними фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк».

Хоча 90,9% активів і 95,2% зобов'язань ПАТ КБ «Приватбанк» зосереджені в Україні, від'ємна чиста балансова позиція станом на 31.12.2017 р. мала місце саме за зовнішньоекономічними операціями, зокрема з резидентами країни Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Вона склала майже 2,4 млрд. грн. При цьому активи за даним географічним напрямом складаються переважно з грошових коштів і зобов'язань інших банків, а кредити становлять

вкрай незначну частку, тоді як більшість зобов'язань сформована за рахунок депозитних коштів клієнтів. Таким чином, дохідність сконцентрованих в ОЕСР активів залишається низькою, тоді як витрати на розрахунки за зобов'язаннями – високими. Концентрація географічного ризику досліджуваного банку в країнах ОЕСР обумовлює особливу актуальність пошуку механізмів удосконалення управління міжнародною фінансовою діяльністю ПАТ КБ «Приватбанк».

Висновки до розділу 2

ПАТ КБ «Приватбанк» є найбільшим і системно важливим комерційним універсальним банком України з часткою активів у вітчизняній банківській системі в 19,3%. Банк має одну з найбільш прогресивних організаційних систем управління, яка містить ознаки та елементи широко розповсюджених у світовій практиці систем управління міжнародною діяльністю транснаціональних банків. Для вирішення завдань з управління ризиками ЗЕД в банку функціонує система профільних комітетів і підрозділів контролю та моніторингу ризиків, до яких належать комітет з управління активами і пасивами, кредитний комітет, служба внутрішнього аудиту, служба ревізії та контролю, система ризик-менеджменту.

Починаючи з 2016 р., ПАТ КБ «Приватбанк» перебуває у стані системної кризи, пов'язаної з накопиченням значних обсягів проблемних та безнадійних кредитів. Банк є націоналізованим, відновлення платоспроможності відбувається за рахунок вливання державних коштів у статутний капітал банку з подальшим викупом на ці кошти високоліквідних державних цінних паперів. В результаті структура активів та пасивів банку є вкрай деформованою, жодним чином не відповідає ефективній структурі балансу крупного комерційного банку, а також відображає нездатність банку провадити прибуткову діяльність за основними напрямками своєї діяльності на сучасному етапі.

У 2016 р. ПАТ КБ «Приватбанк» зазнав безпрецедентних чистих збитків у 176,6 млрд. грн. Основним фактором збитковості протягом останніх двох років

було вирахування резерву на знецінення безнадійних кредитів. При цьому, дослідження показників рентабельності активів (ROA) та капіталу (ROE) показало, що загальна ефективність діяльності досліджуваного банку перебувала на рівні, нижчому за нормативний, починаючи з 2014 р.

У своїй зовнішньоекономічній діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» виконує як традиційні (розрахунково-касове обслуговування, залучення депозитів та надання кредитів), так і новітні банківські операції (управління валютною позицією, страхування відсоткових ризиків, консультування щодо здійснення вкладень у цінні папери тощо). З часу націоналізації банку значно поширилось використання ним універсальних інструментів фінансування учасників ЗЕД, насамперед імпортерів продукції в Україну.

Проведений аналіз засвідчив надзвичайно великий вплив від коливання курсу національної валюти на ефективність ведення банком ЗЕД. Наприклад, загальний приріст активів банку в іноземній валюті, виражений у гривневому еквіваленті, який склав 3670 млн. грн., зумовлений зміною абсолютної величини іноземних валют лише на 52,5% (1928 грн.), решта 47,5% приросту – результат девальвації гривні протягом 2017 р. В цілому, прибутковість, доходи та значення ЗЕД для ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2013-2017 рр. істотно зменшилися. Поряд з цим зросла їхня якість та ефективність, що простежується зі зростання чистого спреду, чистої процентної маржі за зовнішньоекономічними операціями.

Серед ризиків у міжнародній діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» найбільш істотним та визначальним залишається валютний ризик, однак його рівень перебуває під відносним контролем. Система управління ризик-менеджментом банку покладається на збільшення довгої відкритої валютної позиції, в результаті чого поступова девальвація гривні сприятиме зростанню прибутковості ЗЕД. Водночас коротка відкрита валютна позиція перебуває в межах нормативу НБУ. Натомість ключові проблеми банку пов'язані з надмірним відсотковим ризиком, виявленим з використання методики GAP-аналізу. Зниження рівня цього ризику потребує розширення інструментарію вливання державних коштів у порятунок банку.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

3.1. Прогресивний міжнародний досвід управління ризиками міжнародної банківської діяльності

Сучасна українська практика управління ризиками банківської діяльності попри низку досягнень не дає чіткої змоги висвітлити розмір грошових втрат, яких банківські установи зазнають в разі настання ризиків, а тому не відповідає сучасним умовам розвитку і потребує певного вдосконалення. В даному випадку в нагоді стає міжнародний досвід, який значно відрізняється від вітчизняного, починаючи з класифікації банківських ризиків. Так, основними принципами ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду виокремлюються банківські ризики: кредитний, країни, трансфертний, ринковий, втрати ліквідності, операційний, відсоткової ставки у банківському портфелі, концентрації.

Важливо зазначити, що принцип 13 міжнародних стандартів Базельського комітету наголошує, що «органи банківського нагляду повинні бути впевнені у тім, що банки мають у своєму розпорядженні процедури всебічного управління ризиками (включаючи відповідний нагляд з боку управління й вищого керівництва) для виявлення, виміру, контролю й управління всіма іншими істотними ризиками й там, де це необхідно, для резервування капіталу на покриття цих ризиків» [77, с. 39].

По суті, вищезазначений принцип є наріжним каменем ризик-орієнтованого банківського нагляду, тому що він визначає фундаментальні засади наглядових органів щодо перевірки систем управління ризиками в банківських установах. Тому спробуємо більш детально розкрити найвагомші банківські ризики, методи їх вимірювання, окреслимо перспективи для адаптації відповідних методик міжнародної практики до банківської системи України.

Базель II окреслив два ключові підходи до визначення прогнозних ризиків банківської діяльності:

- 1) підхід IRB, що базується на функції кредитних ризиків, які покриваються капіталом на основі внутрішньобанківського рейтингу контрагентів;
- 2) підхід AMA, що базується на кількісних і якісних критеріях внутрішньо-банківських систем вимірювання операційного ризику.

У межах підходу IRB теоретично можлива така ситуація з подвійним покриттям ризиків. Термін «теоретично» вжито спеціально, оскільки мова йде про методологічний бік. Щодо практичної точки зору, такі підходи, за певними оцінками можуть допомогти банкірам зекономити близько 20 % капіталу. Але у вказаному випадку питання стоїть не в тому, кому і наскільки вигідно, а в тому, як правильно рахувати потреби в капіталі. Зниження для окремих банків вимог по капіталу в межах IRB-підходів радше може відображати базові параметри, котрі використовуються у формулах розрахунку потреби капіталу.

Підхід IRB базується на обчисленні непередбачених збитків (UL) та очікуваних збитків (EL). Непередбачені збитки визначаються як мінливість втрат банку за визначений період часу і обмежуються довірчим інтервалом, тобто вірогідністю їх настання понад очікувані збитки.

Базельський комітет з питань банківського нагляду визначає кредитний ризик як «імовірність невиконання позичальником або контрагентом своїх зобов'язань відповідно до обговорених умов». Вимоги до достатності капіталу банківської установи на покриття кредитного ризику різні й залежать від того, чи наражається банк на ризик у межах своєї торговельної діяльності, чи в межах своєї банківської діяльності (на яку поширюються вимоги достатності капіталу, викладені в Базелі I і Базелі II). Вимоги достатності капіталу на покриття кредитного ризику за банківськими операціями, що враховуються у так званому банківському портфелі, за вимогами Базельського комітету варіюються від 0 до 8 одиниць від суми заборгованості в 100 одиниць. Розрахунок вимог до капіталу, який базується на коефіцієнті ризику контрагента та/або інструмента, передбачає, що ризик за вимогами до уряду зазвичай відсутній, а тому капіталу

для його покриття не потрібно (ваговий коефіцієнт – 0%), для покриття ризиків банків у країнах – членах Організації економічного співробітництва та розвитку необхідно 1,6 одиниці капіталу на 100 одиниць позики (ваговий коефіцієнт – 20%, в українській банківській практиці – 50%), а для покриття ризиків позичальників – фізичних і юридичних осіб потрібно 8 одиниць капіталу на позику в 100 одиниць (ваговий коефіцієнт – 100%). Деяким видам інструментів може присвоюватися менша вага ризику (наприклад, гарантії та позики під іпотеку).

Як засвідчив проведений у випускній кваліфікаційній роботі аналіз, одним із найвагоміших ризиків у банківській діяльності є також ризик ліквідності, який залишається одним з головних для банків і не є предметом розрахунку економічного капіталу, оскільки існує проблема в кількісному обрахунку такого ризику, а також у встановленій прямій залежності між рівнем капіталу і здатністю до рефінансування.

Базельський комітет характеризує ризик втрати ліквідності як «нездатність банку регулювати скорочення пасивів або фінансувати ріст активів». Щодо вітчизняної практики ефективного управління банківським ризиком ліквідності, Національний банк України використовує стандартні інструменти регулювання ліквідності банківської системи з метою виконання цілей та завдань, визначених законодавством України та Основними засадами грошово-кредитної політики, залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку.

В українській практиці існує операційно-технологічний ризик – це потенційний ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів оброблення інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи. Щодо міжнародних стандартів визначення операційного ризику, то наглядовий орган визначає, чи мають банки належну систему управління операційним ризиком з урахуванням їхньої готовності взяти на себе ризик («апетит до ризику»), профілю ризиків, а також ринкових і макроекономічних

умов. Це передбачає належну політику та процедури вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення операційного ризику.

Наступним розглянемо ринковий ризик, який, за міжнародними стандартами, розуміють таким чином: наглядовий орган визначає, чи здійснюється банками належне управління ринковим ризиком з урахуванням їхньої готовності взяти на себе ризик («апетиту до ризику»), профілю ризиків, ринкових і макроекономічних умов, а також ризику значного погіршення ліквідності ринку. Це вимагає належної політики та процедур вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ринкового ризику.

Принцип 21 Документу Базельського комітету з питань банківського нагляду «Основні принципи ефективного банківського нагляду» ризик країни та ризик обмеження переказу коштів (трансфертний ризик) трактує таким чином, як наглядовий орган визначає, чи мають банки адекватну політику та процедури для забезпечення вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику країни і ризику обмеження переказу коштів (трансфертного ризику) у своїй міжнародній кредитній та інвестиційній діяльності.

Стосовно ризику концентрації та ліміту максимального ризику у Документі Базельського комітету з питань банківського нагляду зазначено: орган нагляду визначає наявність у банків належних політики та процедур своєчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику концентрації. Орган нагляду встановлює пруденційні ліміти для обмеження операцій з окремими контрагентами або групою пов'язаних контрагентів.

Останнім для розгляду за міжнародними стандартами розглянемо ризик відсоткової ставки у банківському портфелі: наглядовий орган визначає, чи мають банки належні системи вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику відсоткової

ставки у банківському портфелі. Ці системи мають враховувати готовність банків взяти на себе ризик («апетит до ризику»), їхній профіль ризиків, а також ринкові та макроекономічні умови.

Ключовим з розглянутих ризиків Базель II, безумовно, виділяє кредитний ризик, оскільки портфель банківських позик перебуває в зоні всіх основних видів ризику, які супроводжують фінансову діяльність: ризику ліквідності, ризику відсоткових ставок, ризику неплатежу за позиною.

Управління кредитним ризиком вимагає від банкірів постійного контролю за структурою портфеля позик та їхнім якісним складом. У рамках дилеми «прибутковість-ризик» банкіри змушені обмежувати норму прибутку, страхуючи себе від зайвого ризику. Вони повинні проводити політику розосередження ризику і не допускати концентрації кредитів у декількох крупних позичальників, що може викликати серйозні наслідки в разі непогашення позики одним із них. Банк не повинен ризикувати засобами вкладників, фінансуючи спекулятивні (хоча і високоприбуткові) проекти.

З огляду на важливість даного виду ризиків у багатьох країнах введено обмеження на розміри кредитів, що надаються одному клієнтові або групі пов'язаних між собою позичальників, чії потенційні ризики на практиці пов'язані між собою і, по суті, представляють єдиний великий ризик. Встановлюються також вимоги про обов'язкове надання банками органам нагляду відомостей про найбільш великі потенційні ризики і визначається максимальний граничний рівень за такими кредитами (зазвичай, 10-25% від капіталу банку) [78, с. 168].

Так, у *Великобританії* банки зобов'язані повідомляти центральному банку про великі кредити. Жоден позичальник або група пов'язаних між собою клієнтів не може отримати без вагомого обґрунтування позику в сумі, що перевищує 10% капіталу банку, і тільки в надзвичайних обставинах може розраховувати на кредит у розмірі, який перевищує 25% банківського капіталу. В цьому разі при прийнятті рішення про надання подібної позики кредитна організація враховує якість його забезпечення (застави) і укладає спеціальну угоду з банками, що

виступають гарантами на ринку позикових капіталів. Банки також зобов'язані інформувати Банк Британії про концентрацію кредитів як в окремих сферах і секторах економіки, так і в окремих країнах. Центральний банк не встановлює спеціальні нормативи, що визначають допустиму ступінь цієї концентрації, але якщо така концентрація дуже велика, то проблема породжуваного нею ризику може стати предметом обговорення між центральним банком і відповідним комерційним банком.

В *Італії* банки та банківські групи не можуть надати одному клієнтові або групі пов'язаних між собою позичальників позики, що перевищують 25% від суми власних фондів банків. У цілому сукупна величина великих кредитів, тобто які перевищують 10% власних фондів банку або банківської групи, не повинна більше ніж на 800% перевищувати власні фонди.

У *Нідерландах* банки зобов'язані повідомляти Банк Нідерландів про випадки видачі позики клієнтові, який не є банком, в обсязі, що перевищує 1% фактичних власних фондів банку. Концентрація кредитів на одного клієнта в Нідерландах допускається в розмірі до 25% від власного капіталу банку.

У *Франції* сумарна величина кредитів та інших вимог банку з урахуванням оцінки їхніх ризиків на одного клієнта або на одну групу клієнтів не може перевищувати 40% чистих власних коштів банку. Загальна ж сума індивідуальних великих ризиків, кожен з яких перевищує 15% чистих власних коштів банку, не повинна бути більшою від восьмикратного обсягу цих коштів.

У *Німеччині* банки зобов'язані негайно інформувати центральний банк про всі так звані великі (у загальній сумі більші за 10% капіталу банку) і мільйонних (більш як 3 млн. євро) кредитах, одночасно повідомляючи про позичальника, відомості надходять для перевірки в інформаційний центр Бундесбанку. Федеральне відомство з нагляду за кредитними організаціями має постійний доступ до зазначеної інформації. Органи банківського нагляду володіють точними відомостями про позичальників, які отримали кредити в кількох банках, і можливі випадки неповернення виданих позичок. Загальна сума великих кредитів німецького банку не може перевищувати його капітал понад вісім разів.

Зважаючи на те, що причиною поточної кризи ПАТ КБ «Приватбанк» стала нерациональна видача кредитів пов'язаним структурам в рамках фінансово-промислової групи, особливо актуальним видається й міжнародний досвід щодо введення обмежень на такі кредити. Рішення про видачу позики великим акціонерам, директорам, вищим менеджерам і пов'язаним із ними прямо або побічно юридичним і фізичним особам може бути продиктоване не об'єктивною доцільністю, а особистою зацікавленістю. Це загрожує зловживаннями, загрозливими небезпечними наслідками для банківської установи і його клієнтів. Навіть у тих випадках, коли подібні кредити можуть бути видані на комерційній основі, їхня сума, умови повернення за строками погашення, за рівнем відсотків можуть істотно відрізнятись від ринкових.

У Німеччині для запобігання зловживанням шляхом «самокредитування» введено правила видачі «внутрішніх кредитів», тобто позичок керуючим банку, його засновникам, членам наглядової ради, їхнім подружжям і дітям, а також підприємствам, більш як 10% капіталу яких належить керуючому банку або які самі володіють більше ніж 10% капіталу банку. Такі кредити можуть видавати тільки за постановою ради керівників за згодою наглядової ради. Особливо ретельно розглядаються запити тих осіб, які претендують на позику в розмірі, який перевищує їхній дохід. Відомості про кредити так званим інсайдерам в обов'язковому порядку подають федеральному відомству з нагляду за кредитними організаціями, якщо кредит фізичній особі перевищує 250 тис. євро, а юридичній – 5% від власного капіталу банку.

В Італії обмежується надання кредитів тим основним власникам акцій, у власності яких більше ніж 15% акціонерного капіталу банку. У Нідерландах банки щомісячно повинні звітувати про позики, надані своїм акціонерам. Відповідно до директиви центрального банку, один член правління банку може отримати позику, розмір якої не перевищує п'ятикратну величину його місячної заробітної плати (без застави). Загальна сума кредитів керівним працівникам банку не повинна становити більше ніж 5% його акціонерного капіталу. Заслуговує на увагу той факт, що співробітникам банків у Нідерландах не

дозволено володіти акціями банків та інвестиційних компаній, заборонено підтримувати дружні відносини з працівниками фінансової сфери. Про всі особисті операції з цінними паперами особи, що мають у банку доступ до довірчої інформації, зобов'язані повідомляти у спеціальні бюро, створені в банках згідно з директивою центрального банку про особисті портфельні інвестиції.

З огляду на зазначене, Поділяємо думку вітчизняних науковців про необхідність запровадження і міжнародного досвіду оцінки й управління кредитним ризиком, який зводиться до опрацювання системи фінансово-кредитного забезпечення і її моделювання [76, с. 193]. Тут основним об'єктом ризику виступає позикова діяльність, а суб'єктивною стороною ризику є посадові особи банківської установи, що провадять в дію позиковий і депозитний механізми.

Зокрема, доцільно використовувати практику американських комерційних банків, де використовується правило 5C, за яким оцінка кредитоспроможності позичальників проводиться за 5-ма базовими критеріями:

- Character – характер;
- Capacity – фінансові можливості;
- Capital – капітал;
- Collateral – забезпечення;
- Conditions – загальні економічні умови.

Характер позичальника визначається його діловою репутацією, ступенем відповідальності, спроможністю та бажанням погашати свої борги, аналізується досвідом позичальника щодо отримання та погашення кредитів у минулому. Характер позичальника найбільш повно розкривається під час попереднього інтерв'ю. Фінансові можливості позичальника визначаються за допомогою аналізу його фінансового стану та прогнозу щодо тенденцій зміни основних фінансових показників.

Поряд з цим також визначається джерело погашення кредиту, яким можуть бути: поточні грошові надходження (cash-in-flow); продаж активів позичальника;

інші джерела фінансування, в тому числі й нові кредити та кошти, залучені в результаті розміщення облігацій. Оскільки основним джерелом погашення кредиту, як правило, є поточні грошові надходження, основна увага приділяється аналізу спроможності позичальника генерувати сталі грошові потоки.

В практиці європейських банків для оцінки ризику банківського споживчого кредитування застосовуються спеціальні методики кредитного рейтингу, що становлять сукупність оцінювальних параметрів кредитоспроможності позичальника. Для них характерна комплексність і порівнянність усієї палітри факторів кредитного ризику. Набув поширення у багатьох банках країн метод, заснований на бальній оцінці позичальника. Критерії, згідно яких проводиться оцінка позичальника, чітко індивідуальні для кожного банку, базуються на його практичному досвіді і періодично переглядаються.

Наприклад, англійські клірингові банки здійснюють оцінку потенційного ризику неплатежу по кредиту із використанням методик PARSEL. Згідно цієї методики:

- P (Person) – інформація про персону потенційного позичальника, його репутація;
- A (Amount) – обґрунтування грошової суми затребуваного кредиту;
- R (Repayment) – можливість погашення;
- S (Security) – оцінка забезпечення;
- E (Expediency) – доцільність кредиту;
- R (Remuneration) – винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту.

Також в міжнародній практиці поширена оцінка якості кредитних параметрів позичальника за статистичними моделями. Їх мета полягає в тому, щоб розробити підходи для об'єктивної характеристики позичальників, знайти числові критерії для поділу майбутніх клієнтів на підставі наданих ними матеріалів на надійних та ненадійних, підтверджених ризику банкрутства і тих, для кого небезпека банкрутства малоімовірна. Прикладом такої класифікаційної моделі може бути «модель Зета», що розроблена групою американських

економістів і застосовується банками в кредитному аналізі. Модель призначена для оцінки ймовірності банкрутства ділової фірми. Значення ключового параметру «Z» визначається за допомогою рівняння, змінні якого відображають деякі ключові характеристики аналізу фірми – її ліквідність, швидкість обігу капіталу тощо. Якщо для даної фірми коефіцієнт перевищує підготовлену порогову величину, то фірма зараховується до розряду надійних, якщо ж отриманий коефіцієнт нижче критичної величини, то згідно моделі фінансовий стан такого підприємства підозрілий і надавати кредит йому не рекомендується.

В загальному оцінити стан банківських кредитних ризиків можна за допомогою методів портфельного аналізу CreditMetrics та CreditRisk. З їх допомогою узагальнюється кредитний ризик по всій організації з урахуванням його зміни, викликані підвищенням, пониженням кредитного рейтингу позичальників, а також розоренням позичальників. На підставі великого обсягу статистичної інформації будуються матриці ймовірності переходів кредитних інструментів з однієї групи ризику визначені ставки відшкодування у разі неповернення кредиту позичальником по різних інструментах кредитного портфеля, створюється єдиний критерій оцінки кредитного ризику для різних кредитних інструментів, надається можливість для моніторингу і контролю концентрації ризику.

На Казначейство слід покласти функції операційного управління активами і пасивами, воно також має здійснювати контроль та аналіз позиції ліквідності і чутливості до змін процентної ставки відповідно до інструкцій та рекомендацій напрямку «Фінанси та рейтинги» й власних оцінок. Крім того, казначейство має відстежувати і контролювати дотримання нормативів ризику, встановлених згідно вимог НБУ й чинного законодавства. Відповідно на напрямок «Фінанси та рейтинги» необхідно покласти обов'язки з розробки й актуалізації внутрішніх нормативних документів щодо оцінки моніторингу та контролю ризиком ліквідності та процентним ризиком, а також формування управлінських звітів по цих ризиках. Напрямок «Фінанси та рейтинги» повинен щоденно здійснювати розрахунок та контроль дотримання банком нормативних показників ліквідності,

встановлених НБУ, а також внутрішніх показників ризику ліквідності, згідно з власною політикою управління ризиком ліквідності.

3.2. Основні напрями покращення фінансового стану та мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк»

Оскільки ПАТ КБ «Приватбанк» продовжує перебувати в кризовому стані, ключові напрями збільшення його фінансової стійкості повинні лежати в площині оптимізації структури активів та зобов'язань, а також відновлення загальної прибутковості, у тому числі в зовнішньоекономічній діяльності банку. Виходячи з результатів аналізу фінансового стану банку, вбачаємо за доцільне здійснювати його подальше антикризове управління за наступними напрямками:

1. Поступове підвищення частки активів, що приносять процентний дохід і призводять зростання власного капіталу, що насамперед потребує зваженої маркетингової та процентної політики. Очікується, що наслідком цього стане підвищення числа банківських вкладників.

2. Збільшення частки доходних активів в структурі сукупних активів. Банк повинен нарощувати так звані «працюючі» активи, які приносять найбільші доходи і скорочувати до нормативного можливого мінімуму «непрацюючі». До доходних активів належать кредитний і інвестиційний портфель банку, депозити та кредити в інших банках. Сутність цього управління повинна полягати в гнучкому співвідношенні протилежних вимог ліквідності і прибутковості. Таке управління має проявитися у зростанні частки наданих кредитів до рівня 40% від загального обсягу активів банку.

3. Зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку. Потрібне дослідження і врахування, крім специфічних факторів, що визначають розмір процента по активних операціях (облікова ставка, рівень інфляції, термін позики, її розмір, ризик, характер забезпечення, витрати по оформленню позики та контроль, контроль та інші), також попит на кредитному ринку та ставки

конкуруючих банків й інших фінансово-кредитних установ.

4. Зміна структури портфелю доходних активів шляхом підвищення ваги ризикових кредитів в кредитному портфелі банку, наданих під високі проценти. За умов раціонального управління ризикові операції можуть принести банку значний дохід. Банк повинен правильно дослідити допустимість ризику, розробити проект прийняття негайного практичного рішення, спрямованого або на використання ризикових операцій, або на опрацювання системи заходів, що знижують можливість появи витрат банку від проведення тієї чи іншої операції.

Поряд з цим, необхідно використовувати наступні механізми оптимізації кредитного ризику:

- диверсифікація позик – розподіл кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками, так і за умовами діяльності;

- постійний контроль банку за станом справ позичальника на протязі всього терміну користування позикою і у випадку виникнення у нього проблемних ситуацій, які можуть привести до несплати боргу, прийняття попереджувальних заходів щодо захисту своїх інтересів;

- установлення лімітів – встановлення максимально допустимих розмірів наданих позичок, що дозволяє обмежити ризик. Лімітування використовується для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо обсягів наданих позичок. Лімітування як метод зниження кредитного ризику широко застосовується у практиці як на рівні окремого банку, так і на рівні банківської системи в цілому. Дотримання відповідних нормативів кредитного ризику контролюється НБУ;

- резервування – створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Резерв під кредитні ризики поділяється на дві частини: під стандартну і нестандартну заборгованість; і відповідно до цього різні й норми резервування. Якщо під стандартну заборгованість коефіцієнт резервування становить 1%, то під нестандартну («під контролем»–5%, «субстандартну» – 20%, «сумнівну» – 50%, «безнадійну» – 100%). Як бачимо, що гірше якість

кредитного портфелю, то більші відрахування до резервного фонду;

– сек'юритизація активів – передбачає перетворення наданих банками позичок на ліквідні цінні папери (наприклад, облігації чи векселі), котрі обертаються на вторинному ринку. У процесі сек'юритизації беруть участь кілька сторін: банк, як ініціатор продажу пакету кредитів; компанія, яка займається емісією цінних паперів; гарант (страхова компанія); інвестори (фізичні чи юридичні особи), котрі купують цінні папери на ринку. Процедура сек'юритизації починається з того, що банк, який є ініціатором продажу кредитів, укладає договір з компанією, котра на загальну суму сек'юритизованих кредитів здійснює емісію цінних паперів.

Перед розміщенням пакету цінних паперів на ринку, компанія емітент має здобути підтримку гаранта, який виконує функцію страхування емітованих цінних паперів. Відтак цінні папери розміщуються на ринку, а отримані від їх продажу грошові кошти починають надходити до гаранта та компанії – емітента, які передають їх банку – ініціатору. Таким чином, банк отримує готівкові кошти на загальну суму пулу сек'юритизованих кредитів. При цьому банк продовжує обслуговувати ці кредити (які стають позабалансовими зобов'язаннями банку), тобто проводити розрахунки з позичальниками, отримувати кошти від погашення основної суми боргу та процентні платежі.

Отримані грошові потоки банк направляє емітенту цінних паперів цінних паперів, який, у свою чергу, переводить їх інвесторам, тобто виплачує дохід за цінними паперами. Отже, потік грошових коштів починає надходити до інвестора, коли позичальники виплачують основну суму боргу та проценти банку – ініціатору. Коли кредит сек'юритизовано, тобто перетворено в пакет цінних паперів, власність на ці кредити, відповідні потоки грошових надходжень переходить до інвесторів. Прикладом сек'юритизованих активів є іпотечні кредити, автомобільні позички, кредити на придбання обладнання. Процедура сек'юритизації дозволяє банку здійснити трансферт кредитних ризиків. У разі неповернення кредитів збитків зазнаватимуть інвестори.

5. Забезпечення зростання непроцентних доходів, а саме приділення більшої

уваги доходам від надання послуг «небанківського» характеру, оптимізація пасивів, зменшення загально адміністративних витрат, зменшення витрат на створення банківської послуги, що дасть змогу знизити її ціну. Це означає збільшення комісійних, торгівельних, інших банківських операційних доходів, інших доходів. Перш за все, збільшення доходів від розрахунково-касового обслуговування, шляхом надання більш якісного обслуговування, збільшення обсягу і спектру послуг, що надаються суб'єктам господарювання, впровадження нових банківських продуктів, розвиток «зарплатних проектів», збільшення обслуговування клієнтів по системі «Клієнт-Банк», впровадження системи «Інтернет-Банкінг», що дасть змогу більш оперативного обслуговування клієнтів. Треба приділяти більш уваги доходам, які банки можуть отримувати від надання послуг «небанківського» характеру – консультаційних, аудиторських, а також доходам від проведення факторингових і лізингових операцій, доходів від надання поручительства, гарантій. Але проблемою є те, що всі ці доходи, в першу чергу залежать від розширення клієнтської бази банку.

6. Зменшення витрат на створення банківської послуги дає відповідно знизити її ціну. Зниження цін на пропоновані послуги – вагомий аргумент у конкурентній боротьбі, важливий елемент створення позитивного іміджу банківської установи, що великою мірою забезпечує їй прихильність клієнтів. Здешевлення послуг може забезпечити банку вищий, ніж у конкурентів прибуток за рахунок більшого обсягу їх пропозицій. Тому особливого значення слід надавати скороченню витрат при наданні послуг без погіршення їх якості.

7. Ефективне управління активами і пасивами банку, а також ризиками. В сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища управління активами і пасивами банку має забезпечувати:

- розподіл економічного капіталу банку під ризики і підтримку адекватної платоспроможності з урахуванням балансових, ринкових і інших ризиків ;
- моніторинг і управління активами і пасивами банку відповідно до поточних, середньо - і довгострокових бізнес-планів банку ;
- визначення політики і інструкцій з управління ризиком ліквідності і

фондами банку. Визначення процедури антикризового управління у разі виникнення кризи ліквідності (системної кризи або близької до системної);

- управління ринковими ризиками банку, зокрема процентним ризиком, валютним і ціновим ризиками;
- встановлення лімітів по ринкових ризиках і ризику ліквідності;
- контроль за операціями казначейства ;
- моніторинг результатів по шести вищевказаних цілях і проведення низки управлінських заходів, які приводять структуру банківського балансу і позабалансових позицій у відповідність з його стратегічними цілями і пріоритетами довгострокової політики банку.

Більш детально рекомендації щодо управління ризиками буде розкрито в наступному підрозділі, однак наразі доцільно окреслити базові напрями, які передбачають наступне:

- використання принципу зважених ризиків;
- здійснення систематичного аналізу фінансового стану клієнтів банку;
- проведення аналізу платоспроможності і кредитоспроможності банку на системній основі;
- застосування принципу поділу ризиків;
- рефінансування кредитів;
- проведення політики диверсифікації (широкий перерозподіл кредитів у дрібних сумах, наданих великій кількості клієнтів, при збереженні загального обсягу операцій банку);
- страхування кредитів і депозитів;
- застосування застави;
- застосування реальних персональних і «уявних» гарантій;
- хеджування валютних операцій;
- збільшення спектру здійснюваних операцій (диверсифікація діяльності).

Результативне впровадження запропонованих заходів допоможе відновити рентабельну зовнішньоекономічну діяльність ПАТКБ «Приватбанк» та досягти

мінімізації ризиків. На сьогоднішній день в умовах нестабільного середовища це є надзвичайно важливим. Тому потрібно виділити такі основні напрямки покращення фінансового стану досліджуваного банку:

- загальне зростання групи активів, що приносять процентний дохід та зростання власного капіталу, насамперед правильне проведення зваженої маркетингової і процентної політики;
- збільшення частки доходних активів в сукупних активах. Максимізація прибутку вимагає не збереження коштів, а їх використання для видачі позик і здійснення інвестицій(з урахуванням резервів);
- зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку. Потрібне дослідження та врахування крім специфічних факторів, що визначають розмір процента по активних операціях також попит на кредитному ринку і ставки конкуруючих банків та інших фінансово-кредитних установ;
- зміна структури портфелю доходних активів, тобто підвищення питомої ваги ризикових кредитів в кредитному портфелі банку, наданих під високі проценти. Банк повинен правильно дослідити допустимість ризику, розробити проект прийняття негайно практичного рішення, спрямованого або на використання ризикових операцій, або на виробітку системи заходів, що знижують можливість появи витрат банку від проведення тієї чи іншої операції;
- забезпечення зростання непроцентних доходів, а саме приділення більшої уваги доходам від надання послуг «небанківського» характеру, оптимізація пасивів, зменшення загально адміністративних витрат, зменшення витрат на створення банківської послуги, що дасть змогу знизити її ціну;
- правильне управління активами і пасивами банку, а також ризиками.: розподіл економічного капіталу банку під ризики, визначення політики управління фондами банку та ризиком ліквідності, правильне встановлення лімітів по ринкових ризиках, моніторинг результатів, що дало б змогу привести структуру банківського балансу і позабалансових позицій у відповідність з його стратегічними цілями;
- управління ризиком процентних ставок: досягнення цільового рівня

чистої процентної маржі, спреду, чистого процентного доходу, передбачення руху процентних ставок, встановлення процентних ставок за залученими та наданими коштами, визначення динамічної структури активів та пасивів.

Виходячи з того, що головною проблемою, яка поставила ПАТ КБ «Приватбанк» на межу банкрутства, стала нераціональна кредитна політика попередніх власників банку, безумовною детермінантою для відновлення його фінансової стійкості є побудова системи антикризового управління якістю кредитного портфеля. На відміну від традиційного, антикризове управління характеризується високою оперативністю в прийнятті рішень, значною витратністю на фоні загальної обмеженості фінансових ресурсів, високою ризикованістю, застосуванням непопулярних заходів, короткостроковим характером вирішуваних завдань, відмовою від стратегічних проєктів на користь менш ефективних, але короткострокових.

Основні цілі антикризового менеджменту у системі покращення якості кредитного портфелю «Приватбанку» можна сформулювати наступним чином:

- розробка та реалізація превентивних антикризових заходів (дана ціль домінує у час відсутності гострих кризових проявів погіршення якості активів);
- розробка та реалізація реактивних антикризових заходів у період різкого погіршення якості кредитного портфелю (рис. 3.1).

Для досягнення першої цілі необхідно вирішити наступні завдання:

- розробити можливі сценарії погіршення якості кредитного портфелю внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх факторів для наступного моделювання ступеню погіршення якості активів;
- розробити та підтримати систему оперативного отримання інформації про показники якості та доходності кредитного портфелю банку;
- розробити та підтримувати механізм оперативної корекції проблем несистемного характеру, що виникають, без кардинальної модифікації систем управління кредитним ризиком;
- розробити систему і періодично проводити аналіз ефективності управління ризиками кредитного портфелю, а також здійснювати аналіз

надійності систем контролю.

Рис. 3.1. Модель антикризового менеджменту у реалізації заходів щодо підвищення якості кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк»
Джерело: розроблено автором.

Друга ціль є більш актуальною для досліджуваного банку та стосується розробки системи, яка здатна на основі визначених критеріїв своєчасно сигналізувати про те, що превентивні заходи управління активами більше не є ефективними, прояви кризи зростають і призводять до різкого погіршення якості кредитного портфелю. Завдання реактивного антикризового менеджменту кредитного портфелю банку повинні полягати в наступному:

- виявити фактори, здатні погіршити якість кредитного портфелю;
- розробити систему показників-індикаторів, які дозволять сформувати критерії «критичної» концентрації впливу негативних факторів на якість

кредитного портфелю;

- розробити можливі схеми побудови бізнес-процесів, моделі управління кредитним ризиком в залежності від можливого сценарію погіршення якості активів;

- розробити можливі варіанти управлінських та фінансових рішень, які приймаються на етапі реактивного антикризового менеджменту.

Специфіка функціонування комерційних банків полягає у тому, що основні напрями з підвищення їх фінансової стійкості та рентабельності безпосередньо пов'язані з управлінням ризиками банківської діяльності. З огляду на ситуацію, що склалася, вважаємо, що ключовим елементом мінімізації ризиків у ПАТ КБ «Приватбанк» повинна стати розбудова ефективної системи управління ними за трьома пріоритетними групами ризиків – фінансовими, операційними, а також юридичними. Основною ціллю управління фінансовими ризиками повинно стати визначення лімітів ризику й нагляд за тим, щоб ці ліміти не перевищувались. Управління операційними та юридичними ризиками має забезпечувати належне функціонування внутрішніх процедур та політики, що спрямовані на мінімізацію цих ризиків.

Відповідним чином повинна бути модернізована й організаційна система управління ризиками банку. Як було зазначено у попередньому розділі, наразі основну роль в цій системі відіграють Комітет з управління активами і пасивами (КУАП) як центр управління ризиками та Комітет Спостережної ради з ризик-менеджменту як центр моніторингу ризиків діяльності банку. Для формування ефективно функціонуючого, організаційно-економічного середовища мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» його ОСУ з управління ризиками повинна включати як Кредитний комітет, так і КУАП; відповідальність за моніторинг й управління ризиками має бути покладена на Казначейство та на спеціально створені групи за напрямками «ризик-менеджмент», «внутрішній контроль та fraud-менеджмент», «фінанси та рейтинги». Назрілою проблемою є запровадження і забезпечення належного функціонування системи внутрішнього контролю через внутрішній аудит та Департамент фінансового моніторингу. У

зв'язку з мінливим характером регулювання банківського середовища доцільно також виокремити групу «Compliance» для відстеження за дотриманням процесу управління ризиками і функціями дотримання нормативних актів НБУ та вимог діючого законодавства (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Рекомендована організаційна система управління ризиками міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк»

Джерело: укладено автором.

Розглянемо функції кожного з підрозділів і напрямів детальніше. Кредитний комітет повинен ухвалювати рішення щодо здійснення банком активних операцій в рамках повноважень, встановлених Правлінням, затверджувати ліміти на операції з банками-контрагентами, на купівлю цінних паперів, проводити моніторинг погашення кредитів та якості кредитного портфелю наглядати за значними кредитними проектами. В обов'язки Кредитного комітету має увійти погодження кредитних продуктів, забезпечення розробки та затвердження методики, інструкцій, порядків, форм, моделей та інших регламентних чи процедурних документів щодо виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення кредитних ризиків на всіх організаційних рівнях. Засідання Комітету доцільно проводити регулярно з інтервалом не рідше одного разу на місяць.

Робота Кредитного комітету має бути тісно пов'язана з напрямом «Ризик-

менеджмент», що розроблятиме і підтримуватиме в актуальному стані принципи, політики, методики та інструменти для визначення, оцінки, вимірювання та контролю кредитного ризику, передусім в процесі кредитування, формуватиме платежі і забезпечуватиме відшкодування несплачених заборгованостей на ранніх стадіях, регулярно проводитиме стрес тестування кредитного ризику.

Оскільки оптимізація кредитного ризику залишається одним з найбільш актуальних завдань Правління ПАТ КБ «Приватбанк», розглянемо необхідні базові принципи та конкретні інструменти вдосконалення системи управління ним. Так, управління кредитним ризиком повинно здійснюється на підставі регулярного аналізу спроможності позичальників та потенційних позичальників виконувати свої зобов'язання з погашення кредитів і сплати відсотків за ними, регулярного аналізу якості кредитного портфелю з метою моніторингу рівня кредитного ризику, шляхом зміни, за необхідності, лімітів кредитування, шляхом одержання застави, її перевірки і переоцінки з встановленою періодичністю, шляхом одержання корпоративних та особистих гарантій.

Кредитна політика та процедури затвердження кредитів у банку повинні виходити за рамки хоча й чітких, проте не вичерпних інструкцій НБУ. В частині оцінки застави ПАТ КБ «Приватбанк» повинен організувати плідну співпрацю з незалежними акредитованими оціночними компаніями. Спеціалістам банку слід довіряти таку оцінку лише за умови володіння ними відповідної кваліфікації та досвіду роботи. З метою приведення кредитного ризику досліджуваного банку до прийняттого рівня необхідно затвердити наступну систему повноважень щодо прийняття рішень за кредитними операціями:

- індивідуальні повноваження: за ризиковими операціями мають бути делеговані напряму «Ризик-менеджмент» для прийняття рішень щодо клієнтів роздрібно, малого і середнього бізнесу в рамках стандартних умов продукту;
- дуальні повноваження (повноваження в рамках подвійного підпису): за ризиковими та безризиковими операціями слід делегувати керівникам підрозділу ризик-менеджменту разом з керівниками відповідних бізнес-підрозділів в рамках стандартних умов продукту. За умови одноголосного позитивного рішення

транзакція виконується;

– колективні повноваження: повноваження, що делеговано Правлінням банку Кредитному комітету, з урахуванням висновків, коментарів чи рекомендацій Юридичного підрозділу, Служби безпеки, а також висновку напрямку «Ризик-менеджмент», який включає в себе коментарі щодо конкретних ризиків та пом'якшення дій, пов'язаних з потенційною кредитною угодою, яка є негативною для затвердження. Рішення повинно прийматися більшістю голосів членів Кредитного комітету.

Необхідно також розробити і затвердити на засіданні Кредитного комітету системний підхід для вжиття комплексних заходів з досягнення максимально можливого рівня повернення проблемних кредитів ПАТ КБ «Приватбанк». Напрямок «Ризик-менеджмент» має відповідати за виявлення всіх проблемних кредитів і щомісяця видавати наказ про передачу їх кредитними інспекторами для подальшого ведення співробітниками спеціалізованої структури Служби безпеки банку. На цю службу слід покласти обов'язки отримувати й перевіряти документацію по позичальниках, проводити офіційні внутрішні розслідування з виявлення причин проблеми, розробляти план дій з повернення заборгованості та проводити перевірку застави, в результаті чого можуть бути прийняті заходи з її охорони.

В особливих випадках, коли банк передає розгляд справи до суду, служба безпеки має виступити в переговори з позичальниками з приводу проблемних кредитів паралельно ходу судочинства, вирішуючи проблеми продажу застави на аукціоні, арешту рахунків позичальника в іншому комерційному банку, передачі права власності на майно, надане у заставу за іпотечними кредитами чи за кредитами на придбання автомобіля. При наявності застави та задовільних результатах аналізу, які свідчать про те, що позичальник має тимчасові фінансові труднощі і має бажання та можливість погасити заборгованість, досліджуваний банк повинен пропонувати реструктуризацію боргу, вимагаючи додаткового забезпечення, особистих гарантій акціонерів і керівництва, підвищення ставок та перегляду графіка погашення. При цьому слід дотримуватись політики, що

забороняє рефінансувати проблемні кредити, доки не будуть надані переконливі докази їх повернення та надійного забезпечення.

Новаторським елементом в управлінні міжнародними ризиками ПАТ КБ «Приватбанк» повинен стати напрямок «Fraud-менеджмент» для побудови системи запобігання несанкціонованих та шахрайських дій банківського персоналу і третіх осіб. До сфери обов'язків напряму повинні увійти: протидія внутрішньо-корпоративному та зовнішньому шахрайству, виявлення підозрілих операцій у процесах і технологіях банку, управління операційними ризиками.

Насамкінець зазначимо, що для забезпечення декларованого досліджуваним банком принципу пріоритетності ліквідності над прибутковістю на департамент фінансового моніторингу слід покласти обов'язок щоденного моніторингу стану ліквідності банку, а на напрямок «Фінанси та рейтинги» – пов'язаних нормативів НБУ. Відповідні звіти повинні використовуватись казначейством для вирішення питань, пов'язаних з управлінням ліквідністю.

Казначейство банку має здійснювати управління поточною ліквідністю, аналізувати графіки платежів, управляти позицією ліквідності в режимі реального часу за рахунок розміщення та залучення короткострокових ресурсів на міжбанківському ринку, купівлі чи продажу цінних паперів, або за допомогою інших наявних фінансових операцій. Казначейство також повинно аналізувати можливі наслідки відтоку значних сум коштів за основними клієнтами, щоб максимально знижувати імовірність непередбачуваних змін обсягу ресурсів. Казначейство повинно забезпечувати дотримання вимог обов'язкового резерву та нормативних показників ліквідності.

Для управління ліквідністю в кризовий період необхідно розробити план першочергових заходів при виникненні кризи ліквідності, який міститиме виклад можливих причин, що призводять до кризи, ознаки кризи, а також перелік заходів по локалізації та ліквідації кризових явищ. Планом повинні бути закріплені відповідальні служби за конкретні заходи і порядок їх взаємодії. Слід також проводити стрес-тестування ліквідності за різноманітними сценаріями, що охоплюють стандартні та більш несприятливі ринкові умови.

3.3. Прогнозна оцінка запропонованих заходів

Реалізація запропонованих у випускній кваліфікаційній роботі заходів з оптимізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» сприятиме зростанню рентабельності валютних операцій, збалансуванню активів та зобов'язань банку, оптимізації показників короткої та довгої валютної позиції, зростанню продуктивності роботи валютних підрозділів і скороченню витрат на їх забезпечення.

Відповідні зміни знайдуть своє відображення в позитивній динаміці низки показників фінансової стійкості досліджуваного банку. Зокрема, слід відзначити зростання частки високоліквідних активів для покриття миттєвих, поточний та короткострокових зобов'язань, що матиме наслідком мінімізацію ризику ліквідності за відповідними періодами, а отже – збільшення чистого доходу і балансового прибутку від валютних операцій. Разом з цим, удосконалення ОСУ у сфері управління ризиками дозволить запровадити надійні механізми зі скорочення частки проблемних кредитів, що зрештою сприятиме підвищенню рівня чистого спреду та чистої процентної маржі за зовнішньоекономічними операціями ПАТ КБ «Приватбанк».

За оцінками фахівців досліджуваного банку запропоновані у підрозділі 3.1 оптимізація структури портфелю доходних активів у поєднанні із веденням системи антикризового менеджменту з підвищення якості кредитного портфеля нададуть ПАТ КБ «Приватбанк» можливість частково відновити свої позиції на зовнішньому ринку кредитування при підвищенні якості цих кредитів з точки зору імовірності їх повернення. Зростання доходу від зовнішньоторговельних операцій за таких умов очікується на рівні 25%. Поряд з цим, запровадження описаної в підрозділі 3.2 організаційної системи управління ризиками дозволить сприятиме оптимізації самої структури валютних активів через зростання в ній частки високодохідних активів без підвищення ризиків миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності. У зв'язку з цим очікується скорочення резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтам банку на рівні 18%.

Взявши за основу ці показники, здійснимо прогнозу оцінку розвитку зовнішньоекономічної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» за умов реалізації запропонованих заходів відповідно до трьох основних сценаріїв розгортання неконтрольованих макроекономічних ризиків: песимістичного, реалістичного та оптимістичного (рис. 3.3).

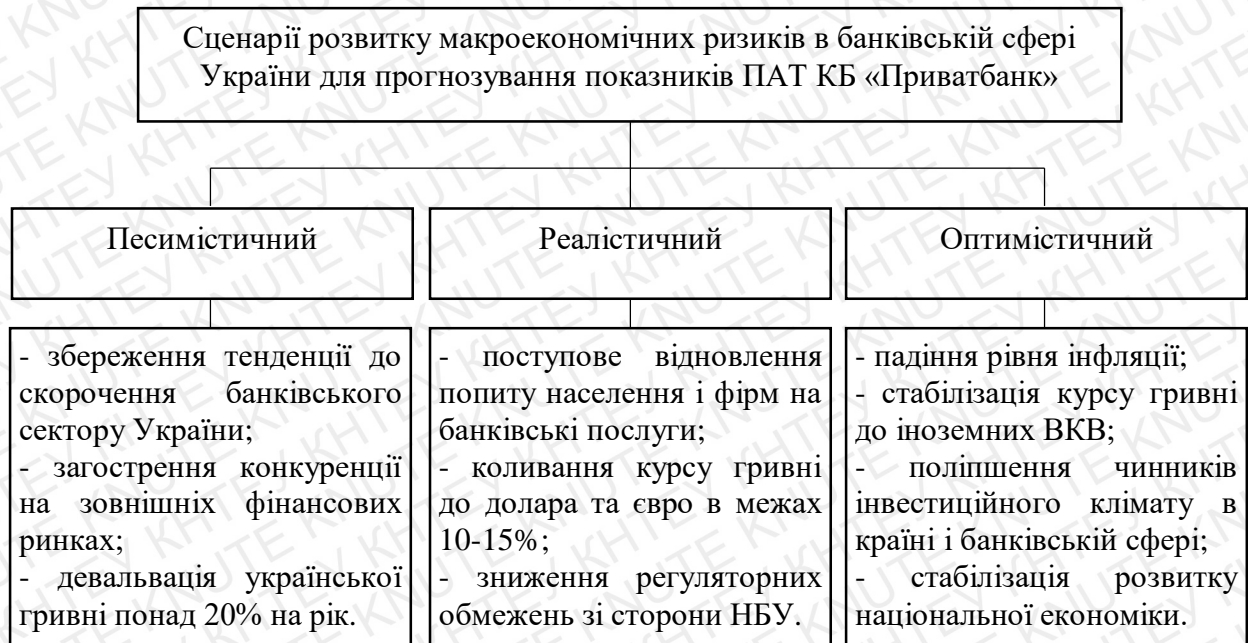

Рис. 3.3. Сценарії розвитку макроекономічних ризиків в банківській сфері України для прогнозування показників ПАТ КБ «Приватбанк»
Джерело: укладено автором.

Кожен зі сценаріїв передбачає різний за характером вплив окремих чинників макроекономічного середовища, від яких найвищою мірою залежать результати міжнародної діяльності досліджуваного банку: динаміки курсу національної грошової одиниці до долара США і євро, перспектив зняття обмежень зі сторони НБУ на міжнародну банківську діяльність, рівня інфляції, інвестиційного клімату та загального попиту в країні на банківські послуги. Для прогнозування за сценаріями скористаємося методом екстраполяції, що дозволяє вивчити та продовжити наявні тренди шляхом розкладання динамічного ряду на складові:

$$y_t = f(t) + \varepsilon_t, \quad (3.1)$$

де $f(t)$ – детермінована не випадкова компонента процесу;

ε_t – стохастична випадкова компонента процесу.

На практиці найпоширенішими функціями, які дозволяють дослідити тренд, є: пряма, експоненціальна функція, парабола другого і третього порядків, гіпербола, логістична функція, експонента, ряд Фур'є та деякі інші. З даних таблиці 2.5 видно, що валютні активи ПАТ КБ «Приватбанк» за міжнародними операціями мають негативну динаміку з незначними відхиленнями темпів зростання, тому для їх екстраполяції доцільно застосувати наступні криві росту: експоненціальну, степеневу і логарифмічну функції.

Відповідний динамічний ряд для песимістичного сценарію продовжимо з використанням експоненціальної функції:

$$\bar{y} = a_0 \cdot e^{e_1 t} \quad (3.2)$$

де a_0 , e_1 – параметри, які необхідно оцінити;

t – умовне позначення часового проміжку.

Зазначимо також, що з метою перевірки моделей на адекватність для кожного рівняння тренду проведемо розрахунок середнього квадратичного відхилення вихідних даних від теоретичних за формулою:

$$S_y = \sqrt{\frac{1}{n-m} \sum (y_t - \bar{y}_t)^2} \quad (3.3)$$

Графічне зображення прогнозних розрахунків за песимістичним сценарієм наведено на рис. 3.4.

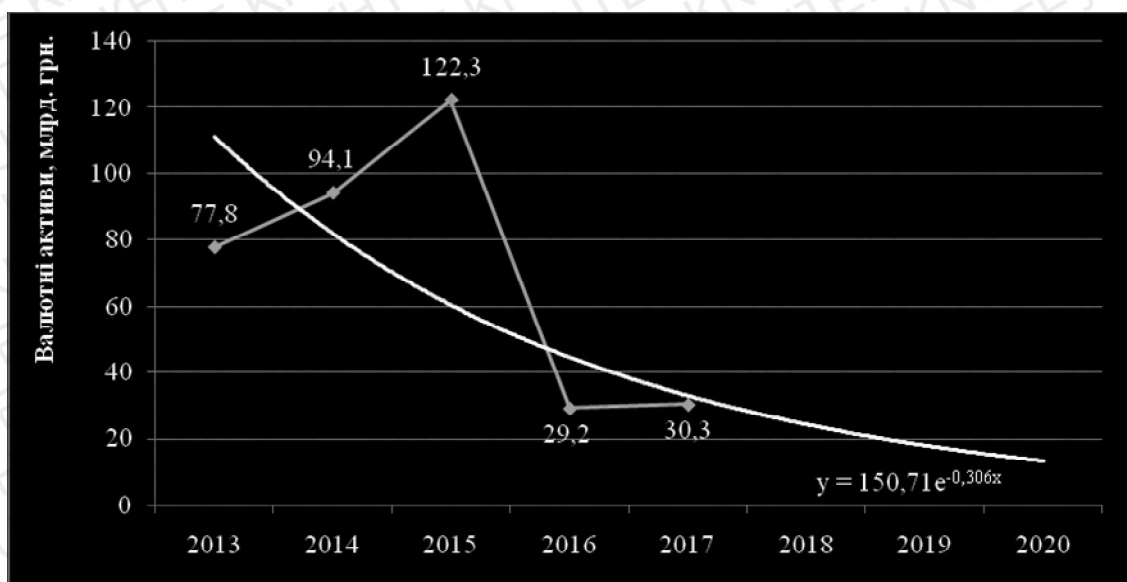

Рис. 3.4. Песимістичний сценарій розвитку міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» у 2018-2020 рр.

Джерело: розраховано автором.

Одержана експоненціальна функція відповідає динаміці зменшення обсягів валютних активів досліджуваного банку у 2018-2020 рр. і відображається за формулою:

$$y = 150,71e^{-0,306x} \quad (3.4)$$

Для підвищення надійності прогнозування знайдемо також довірчі інтервали прогнозу. Довірчі інтервали прогнозу експорту для квадратичної моделі розраховуються за формулою:

$$Y_{n+\theta} \pm t_{\alpha} S_y \sqrt{1 + \frac{t_{\theta}^2}{\sum t^2} + \frac{\sum t^4 - (2 \sum t^2)^2_{\theta} + n t_{\theta}^4}{n \sum t^4 - (\sum t^2)^2}} \quad (3.5)$$

де $Y_{n+\theta}$ – прогнозне значення параметра в прогнозному році;
 θ – порядковий номер прогнозного року;
 t_{α} – коефіцієнт Стюдента.

За результатами розрахунків точкові прогнози та довірчі інтервали обсягів валютних активів на період 2018-2020 рр. складають, у мільярдах українських гривень:

$$Y_{2018} = 24,2 \pm 3,7$$

$$Y_{2019} = 17,8 \pm 4,2$$

$$Y_{2020} = 13,1 \pm 4,9$$

Здійснимо прогнозну оцінку міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» на основі реалістичного сценарію розвитку макроекономічних ризиків. Для цього використаємо степеневу функцію, оскільки вона найбільш точно відображає сталу динаміку розвитку:

$$\bar{y} = a_0 \cdot a_1^x \quad (3.6)$$

Графічне зображення прогнозних розрахунків за реалістичним сценарієм наведено на рис. 3.5.

Одержана степенева функція відповідає динаміці незначного операцій, які призведуть до збільшення валютних активів у 2018-2020 рр. і відображається за формулою:

$$y = 110,38x^{-0,63x} \quad (3.7)$$

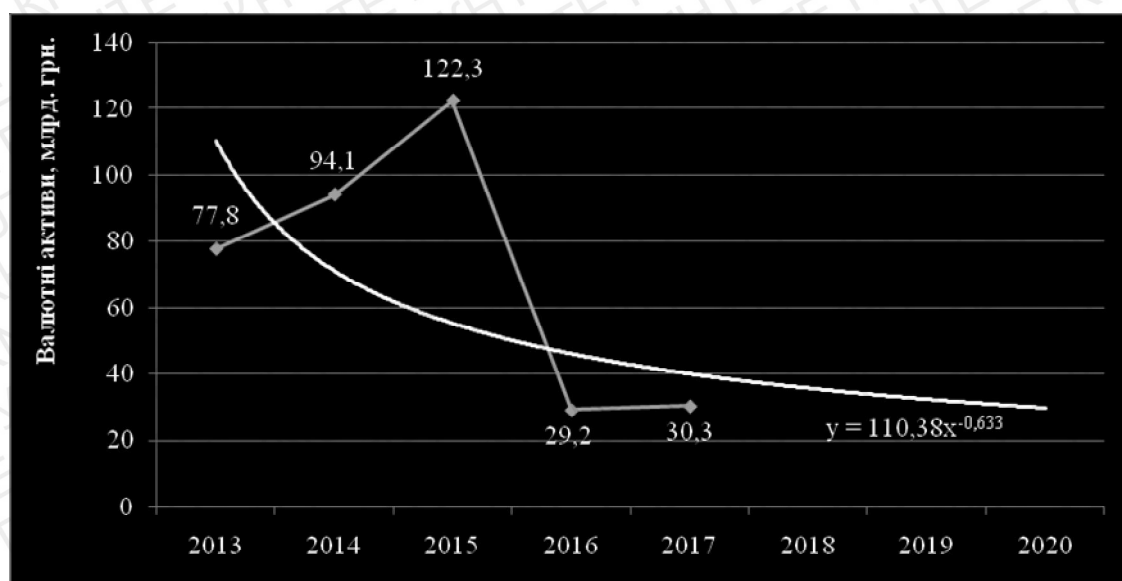

Рис. 3.5. Реалістичний сценарій розвитку міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» у 2018-2020 рр.

Джерело: розраховано автором.

За результатами розрахунків точкові прогнози і довірчі інтервали валютних активів на період 2018-2020 рр. складають, у мільярдах українських гривень:

$$Y_{2018} = 35,5 \pm 3,1$$

$$Y_{2019} = 32,2 \pm 4,4$$

$$Y_{2020} = 29,6 \pm 5,9$$

Насамкінець розглянемо оптимістичний сценарій розвитку експортної діяльності досліджуваного підприємства за допомогою логарифмічної лінії тренду, що розраховується за формулою:

$$\bar{y} = a_0 + a_1 \ln(t) \quad (3.8)$$

Графічне зображення прогнозних розрахунків за оптимістичним сценарієм наведено на рис. 3.6.

Одержана експоненціальна функція відповідає стрімкій динаміці зростання експортних поставок підприємства у 2018-2020 рр. та відображається за формулою:

$$y = -30,87 \ln(x) + 100,3z \quad (3.9)$$

За результатами розрахунків точкові прогнози та довірчі інтервали валютних активів на період 2018-2020 рр. складають, у мільярдах українських гривень::

$$Y_{2017} = 45,0 \pm 3,4$$

$$Y_{2010} = 40,2 + 4,6$$

$$Y_{2019} = 36,1 \pm 5,0$$

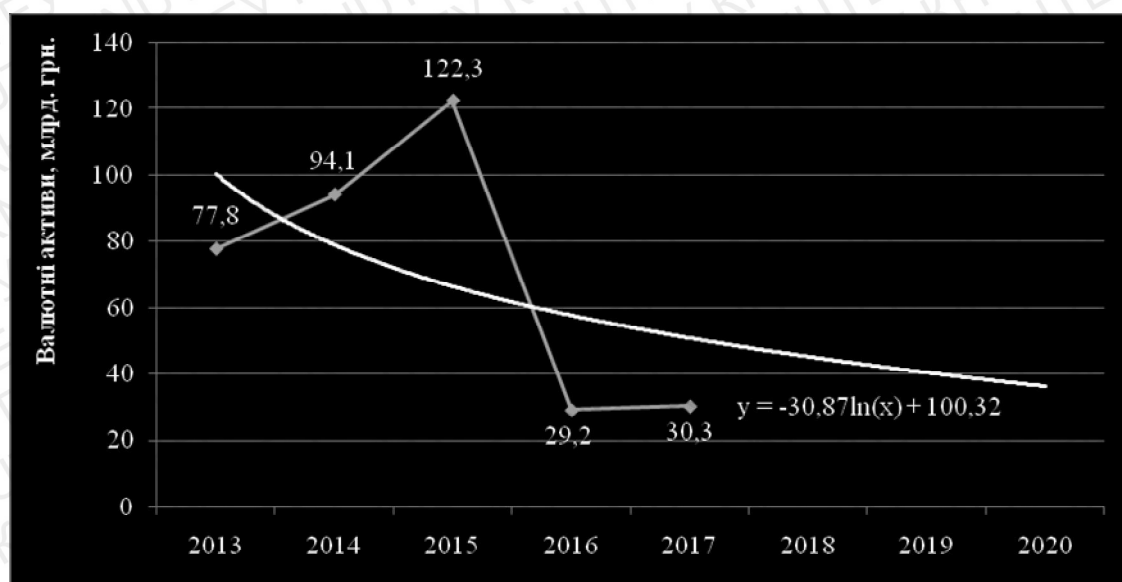

Рис. 3.6. Оптимістичний сценарій розвитку міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» у 2018-2020 рр.

Джерело: розраховано автором.

Підсумуємо одержані результати прогнозування валютних активів, доповнивши їх оціночними розрахунками очікуваних ефектів від мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк», що дозволить визначити імовірну динаміку показників ефективності ЗЕД та рентабельності активів й капіталу банку (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Прогнозні показники ефективності зовнішньоекономічних операцій ПАТ КБ «Приватбанк» з та без урахування запропонованих заходів у 2018-2020 рр., млрд. грн.

№	Показники	2018		2019		2020	
		без урахування	з урахуванням	без урахування	з урахуванням	без урахування	з урахуванням
1	2	3	4	5	6	7	8
Песимістичний сценарій							
1	Балансові активи в іновалюті	24,2	30,3	17,8	27,8	13,1	25,6
2	Дохід від ЗЕО ²	11,2	14,0	8,9	13,9	6,5	12,7
3	Витрати на ЗЕО	10,9	13,2	8,7	13,2	6,4	12,1
4	Прибуток від ЗЕО	0,3	0,8	0,2	0,7	0,1	0,6
5	Рентабельність доходу від ЗЕО, %	2,68	5,51	2,25	5,09	1,54	4,41
6	Рентабельність витрат від ЗЕО, %	2,75	5,83	2,30	5,37	1,56	4,61
7	Чистий спред за ЗЕО, %	4,05	5,06	3,36	4,83	2,94	4,44
8	Чиста процентна маржа за ЗЕО, %	3,01	3,76	2,38	3,42	1,76	2,66

Продовження Таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Реалістичний сценарій							
9	Балансові активи в іновалюті	35,5	44,4	32,2	46,3	29,6	44,7
10	Дохід від ЗЕО ²	16,5	20,6	15,0	21,5	13,8	20,8
11	Витрати на ЗЕО	16,0	19,3	14,6	20,3	13,5	19,7
12	Прибуток від ЗЕО	0,5	1,3	0,4	1,2	0,3	1,1
13	Рентабельність доходу від ЗЕО, %	3,07	6,35	2,49	5,79	1,92	5,23
14	Рентабельність витрат від ЗЕО, %	3,17	6,78	2,55	6,14	1,96	5,52
15	Чистий спред за ЗЕО, %	4,33	5,42	3,60	5,17	3,15	4,75
16	Чиста процентна маржа за ЗЕО, %	3,22	4,03	2,55	3,66	1,88	2,84
Оптимістичний сценарій							
17	Балансові активи в іновалюті	45,0	49,5	40,2	50,9	36,1	47,9
18	Дохід від ЗЕО ²	20,9	23,0	18,7	23,6	16,8	22,3
19	Витрати на ЗЕО	20,1	21,5	18,0	22,1	16,2	20,5
20	Прибуток від ЗЕО	0,8	1,6	0,7	1,5	0,6	1,8
21	Рентабельність доходу від ЗЕО, %	3,94	6,74	3,71	6,51	3,49	8,09
22	Рентабельність витрат від ЗЕО, %	4,10	7,23	3,85	6,97	3,62	8,80
23	Чистий спред за ЗЕО, %	4,41	5,52	3,73	5,36	3,50	5,28
24	Чиста процентна маржа за ЗЕО, %	3,28	4,10	2,64	3,80	2,09	3,16

*Примітки: 1. Приріст внаслідок застосування запропонованих заходів.

2. ЗТО – зовнішньоекономічні операції.

Джерело: розраховано і укладено автором.

Як засвідчують результати розрахунків, врахування запропонованих заходів з мінімізації ризиків міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» й оптимізації структури активів дозволить підвищити ефективність зовнішньоторговельних операцій банку навіть за умови розгортання песимістичного сценарію. Необхідно зазначити, що результати екстраполяційного методу прогнозування засвідчують деяке скорочення обсягу валютних активів і ЗЕД досліджуваного банку за всіма сценаріями, однак в разі врахування запропонованих у випускній кваліфікаційній роботі заходів темпи їх скорочення вдасться уповільнити, зберігши позитивну динаміку чистого спреду і чистої процентної маржі за ЗТО.

Слід також зазначити, що прибуток від ЗЕД банку в абсолютних вимірах вдасться до 2020 р. збільшити майже вчетверо – з 0,3 до 1,1 млрд. грн., а частка цього доходу у сукупній вартості активів банку зросте з нинішніх 3,83% до 6,02%. Частка прибутку від ЗЕД у загальному прибутку ПАТ КБ «Приватбанк» до 2020 р. наразі не піддається прогнозуванню у зв'язку зі значною збитковістю банку на період подолання кризи під державним контролем. Втім можна чітко

стверджувати, що на тлі загальної збитковості зовнішньоторговельні операції залишатимуться джерелом прибутку для досліджуваного банку.

Висновки до розділу 3

Виходячи з результатів аналізу фінансового стану ПАТ КБ «Приватбанк», подальше антикризове управління ним вбачається за доцільне здійснювати за такими напрямками як: поступове підвищення частки активів, що приносять процентний дохід; збільшення частки доходних активів в структурі сукупних активів; зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку; зміна структури портфелю доходних активів шляхом підвищення ваги кредитів в портфелі банку; приділення більшої уваги доходам від надання послуг «небанківського» характеру; зменшення витрат на створення банківських послуг; побудова ефективної системи управління активами і пасивами банку, а також ризиками в сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Виходячи з того, що нераціональна кредитна політика попередніх власників банку поставила ПАТ КБ «Приватбанк» на межу банкрутства, безумовною детермінантою для відновлення його фінансової стійкості є побудова системи антикризового управління якістю кредитного портфеля на засадах високої оперативності в прийнятті рішень, значної витратності й загальної обмеженості фінансових ресурсів, високої ризикованості, застосування непопулярних заходів, короткострокового характеру вирішуваних завдань, відмови від стратегічних проектів на користь менш ефективних, але короткострокових.

Ключовим елементом мінімізації ризиків у ПАТ КБ «Приватбанк» повинна стати розбудова ефективної системи управління ними за трьома пріоритетними групами ризиків – фінансовими, операційними, юридичними. Для формування ефективно функціонуючого, організаційно-економічного середовища мінімізації ризиків міжнародної діяльності банку його ОСУ з управління ризиками повинна включати як Кредитний комітет, так і КУАП; відповідальність за моніторинг й

управління ризиками має бути покладена на Казначейство та на спеціально створені групи за напрямками «ризик-менеджмент», «внутрішній контроль та fraud-менеджмент», «фінанси і рейтинги». Назрілою проблемою є забезпечення належного функціонування системи внутрішнього контролю через внутрішній аудит і Департамент фінансового моніторингу. У зв'язку з мінливим характером регулювання банківського середовища доцільно виокремити групу «Compliance» для відстеження за дотриманням процесу управління ризиками та функціями дотримання нормативних актів НБУ та вимог діючого законодавства.

Необхідним є запровадження передового міжнародного досвіду оцінки й управління кредитним ризиком, який полягає в опрацюванні системи фінансово-кредитного забезпечення і її моделювання. Для управління ліквідністю в кризовий період слід розробити план першочергових заходів при виникненні кризи ліквідності, який міститиме виклад можливих причин, що призводять до кризи, ознаки кризи, а також перелік заходів по локалізації та ліквідації кризових явищ. Планом повинні бути закріплені відповідальні служби за конкретні заходи і порядок їх взаємодії. Банк повинен проводити стрес-тестування ліквідності за різноманітними сценаріями, що охоплюють стандартні та більш несприятливі ринкові умови.

Прогнозна оцінка динаміки валютних активів банку надала можливість обґрунтувати доцільність запропонованих у випускній кваліфікаційній роботі механізмів вдосконалення системи управління ризиками міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк». Навіть в умовах розгортання несприятливої динаміки макроекономічного середовища (девальвація національної валюти, збереження загальної слабкості банківського сектору України тощо), реалізація авторських рекомендацій дозволить підвищити рівень ефективності зовнішньоторговельних операцій досліджуваного банку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Зовнішньоекономічна діяльність комерційного банку є видом банківської діяльності, який охоплює різноманітні види операцій з валютними цінностями, за винятком операцій резидентів у національній валюті, та здійснюється на міжнародному фінансовому ринку за дорученням клієнтів чи за власні кошти банку. Особливостями ЗЕД комерційного банку порівняно з операціями на внутрішньому ринку є участь нерезидентів, поява додаткових валютних ризиків, поширення норм як національного, так і міжнародного права у сфері банківської діяльності.

Двома основними способами здійснення комерційним банком міжнародної діяльності є кореспондентські відносини із зарубіжними комерційними банками або фізична присутність на іноземних фінансових ринках через відкриття дочірнього банку, філії, представництва. У більшості випадків ЗЕД комерційних банків класифікують за типами угод з купівлі-продажу іноземної валюти. За цим критерієм вони поділяються на операції з негайним поставлянням валют (касові), строкові й арбітражні. Водночас серед строкових операцій виділяють форвардні, ф'ючерсні, опціонні та свопові операції, а серед валютно-арбітражних операцій – вирівнюючий, відсотковий та валютно-відсотковий арбітражі.

При дослідженні поняття «банківський ризик» у більшості випадків вчені намагаються адаптувати визначення категорії «ризик» до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності. З огляду на це не може існувати істотних відмінностей у підходах, які застосовуються в обох випадках. У розглянутих інтерпретаціях сутності поняття «банківський ризик», як правило, акцентується увага на його фінансовому характері, що виявляється у формі можливих результатів ситуації ризику.

Класифікація банківських ризиків – це розподіл на певні групи за характерними ознаками, що дозволяє чітко визначати місце кожного виду ризику в їх загальній сукупності. Найбільш ґрунтовна класифікація ризиків міжнародної діяльності комерційних банків втілена у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалених постановою Правління НБУ від

15.03.2004 р. № 104. Основними ризиками в міжнародній діяльності комерційних банків визначені кредитний, депозитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, валютний ризик, ризик, пов'язаний з впровадженням нових продуктів тощо.

Методи оцінювання банківських ризиків поділяються на три основні групи: статистичні, аналітичні й експертних оцінок. До методів експертних оцінок включають метод Дельфі, метод «Дерево рішень», метод коефіцієнту аналізу та метод рейтингів. До статистичних методів відносять визначення дисперсії і коефіцієнта варіації, метод «Монте-Карло», VaR-метод. До аналітичних методів належать стрес-тестування, дюрація, GAP-аналіз. Переважна більшість методів використовується для оцінювання конкретних ризиків, зокрема за допомогою дюрації оцінюють процентні ризики, а GAP-аналіз використовується для оцінки відсоткового ризику. Для інтегрованого кількісного виміру ризику, що має кілька джерел виникнення, використовують аналітичний метод RAROC.

ПАТ КБ «Приватбанк» є найбільшим і системно важливим комерційним універсальним банком України з часткою активів у вітчизняній банківській системі в 19,3%. Банк має одну з найбільш прогресивних організаційних систем управління, яка містить ознаки та елементи широко розповсюджених у світовій практиці систем управління міжнародною діяльністю транснаціональних банків. Для вирішення завдань з управління ризиками ЗЕД в банку функціонує система профільних комітетів і підрозділів контролю та моніторингу ризиків, до яких належать комітет з управління активами і пасивами, кредитний комітет, служба внутрішнього аудиту, служба ревізії та контролю, система ризик-менеджменту.

Починаючи з 2016 р., ПАТ КБ «Приватбанк» перебуває у стані системної кризи, пов'язаної з накопиченням значних обсягів проблемних та безнадійних кредитів. Банк є націоналізованим, відновлення платоспроможності відбувається за рахунок вливання державних коштів у статутний капітал банку з подальшим викупом на ці кошти високоліквідних державних цінних паперів. В результаті структура активів та пасивів банку є вкрай деформованою, жодним чином не відповідає ефективній структурі балансу крупного комерційного банку, а також

відображає нездатність банку провадити прибуткову діяльність за основними напрямками своєї діяльності на сучасному етапі.

У 2016 р. ПАТ КБ «Приватбанк» зазнав безпрецедентних чистих збитків у 176,6 млрд. грн. Основним фактором збитковості протягом останніх двох років було вирахування резерву на знецінення безнадійних кредитів. При цьому, дослідження показників рентабельності активів (ROA) та капіталу (ROE) показало, що загальна ефективність діяльності досліджуваного банку перебувала на рівні, нижчому за нормативний, починаючи з 2014 р.

У своїй зовнішньоекономічній діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» виконує як традиційні (розрахунково-касове обслуговування, залучення депозитів та надання кредитів), так і новітні банківські операції (управління валютною позицією, страхування відсоткових ризиків, консультування щодо здійснення вкладень у цінні папери тощо). З часу націоналізації банку значно поширилось використання ним універсальних інструментів фінансування учасників ЗЕД, насамперед імпортерів продукції в Україну.

Проведений аналіз засвідчив надзвичайно великий вплив від коливання курсу національної валюти на ефективність ведення банком ЗЕД. Наприклад, загальний приріст активів банку в іноземній валюті, виражений у гривневому еквіваленті, який склав 3670 млн. грн., зумовлений зміною абсолютної величини іноземних валют лише на 52,5% (1928 грн.), решта 47,5% приросту – результат девальвації гривні протягом 2017 р. В цілому, прибутковість, доходи та значення ЗЕД для ПАТ КБ «Приватбанк» протягом 2013-2017 рр. істотно зменшились. Поряд з цим зросла їхня якість та ефективність, що простежується зі зростання чистого спреду, чистої процентної маржі за зовнішньоекономічними операціями.

Серед ризиків у міжнародній діяльності ПАТ КБ «Приватбанк» найбільш істотним та визначальним залишається валютний ризик, однак його рівень перебуває під відносним контролем. Система управління ризик-менеджментом банку покладається на збільшення довгої відкритої валютної позиції, в результаті чого поступова девальвація гривні сприятиме зростанню прибутковості ЗЕД. Водночас коротка відкрита валютна позиція перебуває в межах нормативу НБУ.

Натомість ключові проблеми банку пов'язані з надмірним відсотковим ризиком, виявленим з використання методики GAP-аналізу. Зниження рівня цього ризику потребує розширення інструментарію вливання державних коштів у порятунок банку.

Виходячи з результатів аналізу фінансового стану ПАТ КБ «Приватбанк», подальше антикризове управління ним вбачається за доцільне здійснювати за такими напрямками як: поступове підвищення частки активів, що приносять процентний дохід; збільшення частки доходних активів в структурі сукупних активів; зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку; зміна структури портфелю доходних активів шляхом підвищення ваги кредитів в портфелі банку; приділення більшої уваги доходам від надання послуг «небанківського» характеру; зменшення витрат на створення банківських послуг; побудова ефективної системи управління активами і пасивами банку, а також ризиками в сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Виходячи з того, що нераціональна кредитна політика попередніх власників банку поставила ПАТ КБ «Приватбанк» на межу банкрутства, безумовною детермінантою для відновлення його фінансової стійкості є побудова системи антикризового управління якістю кредитного портфеля на засадах високої оперативності в прийнятті рішень, значної витратності й загальної обмеженості фінансових ресурсів, високої ризикованості, застосування непопулярних заходів, короткострокового характеру вирішуваних завдань, відмови від стратегічних проектів на користь менш ефективних, але короткострокових.

Ключовим елементом мінімізації ризиків у ПАТ КБ «Приватбанк» повинна стати розбудова ефективної системи управління ними за трьома пріоритетними групами ризиків – фінансовими, операційними, юридичними. Для формування ефективно функціонуючого, організаційно-економічного середовища мінімізації ризиків міжнародної діяльності банку його ОСУ з управління ризиками повинна включати як Кредитний комітет, так і КУАП; відповідальність за моніторинг й управління ризиками має бути покладена на Казначейство та на спеціально створені групи за напрямками «ризик-менеджмент», «внутрішній контроль та

fraud-менеджмент», «фінанси і рейтинги». Назрілою проблемою є забезпечення належного функціонування системи внутрішнього контролю через внутрішній аудит і Департамент фінансового моніторингу. У зв'язку з мінливим характером регулювання банківського середовища доцільно виокремити групу «Compliance» для відстеження за дотриманням процесу управління ризиками та функціями дотримання нормативних актів НБУ та вимог діючого законодавства.

Необхідним є запровадження передового міжнародного досвіду оцінки й управління кредитним ризиком, який полягає в опрацюванні системи фінансово-кредитного забезпечення і її моделювання. Для управління ліквідністю в кризовий період слід розробити план першочергових заходів при виникненні кризи ліквідності, який міститиме виклад можливих причин, що призводять до кризи, ознаки кризи, а також перелік заходів по локалізації та ліквідації кризових явищ. Планом повинні бути закріплені відповідальні служби за конкретні заходи і порядок їх взаємодії. Банк повинен проводити стрес-тестування ліквідності за різноманітними сценаріями, що охоплюють стандартні та більш несприятливі ринкові умови.

Прогнозна оцінка динаміки валютних активів банку надала можливість обґрунтувати доцільність запропонованих у випускній кваліфікаційній роботі механізмів вдосконалення системи управління ризиками міжнародної діяльності ПАТ КБ «Приватбанк». Навіть в умовах розгортання несприятливої динаміки макроекономічного середовища (девальвація національної валюти, збереження загальної слабкості банківського сектору України тощо), реалізація авторських рекомендацій дозволить підвищити рівень ефективності зовнішньоторговельних операцій досліджуваного банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 1018 с.
2. Халтмен С. Стратегическое управление банковской деятельностью: практические рекомендации, международный опыт. М.: Приор-Стрикс, 2005. 160 с.
3. Лазебник Л.Л. Міжнародні банківські розрахунки: чинники впливу на ефективність та мотивації вибору форм. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2012. Вип. 27. Т. 3. С. 96-103.
4. Дзюблюк О.В., Пруський О.С. Організаційно-економічний механізм функціонування комерційних банків на валютному ринку: монографія Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 296 с.
5. Єгоричева С.Б., Гасій О.В. Сучасний механізм функціонування регіональної банківської системи: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2016. 217 с.
6. Макаренко Ю.П. Використання міжнародної електронної мережі міжбанківських розрахунків SWIFT. Ефективна економіка. 2014. №10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_10_4.
7. Бакарева К.А. Стратегії диверсифікації діяльності банків на міжнародному ринку при формуванні міжнародної конкурентоспроможності. Молодіжний економічний дайджест. 2014. №1. С. 33-37.
8. Кочетков В.М. Міжнародні банки: аналіз діяльності та оцінка ринкової вартості: монографія. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2011. 248 с.
9. Про затвердження деяких нормативно-правових актів Національного банку України / Постанова Правління Національного Банку України від 08.09.2011 р. № 306. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11>.
10. Онікієнко С.В. Регулювання інвестиційної діяльності банку: монографія. К.: КНЕУ, 2013. 217 с.
11. Діденко О.М. Гармонізація інтересів держави та бізнесу при регулюванні банківської діяльності: теорія, світовий та вітчизняний досвід: монографія. Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. 280 с.

12. Малиновська О.І. Сутність активних операцій комерційних банків. *Modern Economics*. 2017. № 6. С. 145-152.
13. Єфремов Є.І. Проблеми та перспективи розвитку ринку валютних операцій в Україні. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка*. 2015. № 2. С. 81-87.
14. Смолінська С.Д., Ясіновська С.Ф. Ринок банківських послуг в системі міжнародних економічних відносин. *Економіка, фінанси, право*. 2016. №2. С. 12-15.
15. Prayer M. Influence of international financial relations on the financial stability of national banking systems. *Journal of European economy*. 2013. Vol. 12, № 2. P. 172-189.
16. Ганін В.І., Соляр В.В. Основні технології операцій банку. Харків: Панов А.М., 2016. 123 с.
17. Лебідь О.В. Міжнародні розрахунки і валютні операції. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 199 с.
18. Классика экономической мысли: [Соч.] / В. Петти, А. Смит, Д. Рикардо и др. М. ЭКСМО-Пресс, 2006. 894 с.
19. Милль Дж. С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии / В.И. Филатов (науч. ред.), В.Б. Бобров (пер.). М.: Эксмо, 2007. 1038 с.
20. Маршалл А. Основы экономической науки / В.И. Бомпкин (пер. с англ.), Дж.М. Кейнс (предисл.). М.: Эксмо, 2007. 832 с.
21. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотку та економічного циклу / Ю.М. Бажал (передм.). К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.
22. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / М.Я. Каждан (пер. с англ.). М.: Центр эволюционной экономики, 2008. 359 с.
23. Веблен Т. Теория делового предприятия / В.Г. Гребенников (науч. ред.), М.Я. Каждан (пер. с англ.). М.: Акад. нар. хоз-ва при Правительстве РФ, 2007. 287 с.

24. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Н.Н. Любимов (пер. с англ.). М.: Гелиос АРВ, 2009. 352 с.
25. Хикс. Дж. Теория экономической истории / Б.И. Болотин (пер. с англ.). М.: НП «Журнал Вопросы экономики», 2006. 223 с.
26. Самюэльсон П.А. Основания экономического анализа / Ватник П.А. (науч. ред.), В.Г. Блинова (пер. с англ.). М.: СПб.: Высшая школа экономики, 2003. 604 с.
27. Куркін М.В., Понікаров В.Д., Назаренко В.Д. Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємств. Х.: ФОП Павленко О.Д.; ВД «ИНЖЕК», 2010. 388 с.
28. Дикань В.Л., Воловельська І.В., Маковоз О.В. Економічна безпека підприємства. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 266 с.
29. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2013. № 25. С.188-195.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. Ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ – “Перун”, 2005. 1728 с.
31. Сахарцева І.І., Шляга О.В. Ризики економічної діагностики підприємства: навчальний посібник. К.: Кондор, 2008. 380 с.
32. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія та практика. К.: ІОЦ Видавництво "Політехніка", 2014. 200 с.
33. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: навчальний посібник – 2-ге вид., доп. і перероб. К.: Центр навчальної літератури, 2014. 220 с.
34. Тюленєва Ю.В., Круш П.В., Гавриш О.А. Механізм управління ризиками промислового підприємства: монографія К.: НТУУ «КПІ», 2011. 230 с.
35. Бондаренко Л.А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. К., 2007. 23 с.
36. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т.1: Управління ризиками базових банківських операцій / А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін. / за ред. д.е.н., проф. А.О. Єпіфанова і д.е.н., проф. Т.А.

Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.

37. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: навч. посіб.К.: КНЕУ, 2003. 347 с.

38. Примостка Л.О., Лисенюк О.В., Чуб О.О. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія. К.: КНЕУ, 2008. 456 с.

39. Севрук В.Т. Банковские риски: науч. издание. М.: Дело, 2015. 72 с.

40. Пригара О.Ю., Ярош-Дмитренко Л.О. Методика оцінювання ризиків міжнародної діяльності підприємства. Бізнес-Інформ. 2012. №4. С.83-87.

41. Кузьмак О.М. Банківський ризик-менеджмент:теоретико-методологічний аспект: монографія. Рівне: Червінко А.В., 2011. 247 с.

42. Економічна енциклопедія:Т. 3 / гол. ред. Б.Д. Гаврилишин. К.: Видавничий центр "Академія", 2000. 952 с.

43. Роуз П.С. Банковский менеджмент: предоставление финансовых услуг / пер. М.В. Белова и др. М.: Дело Лтд, 2005. 743 с.

44. Беляков А.В. Банковские риски: проблемы учета, управления и регулирования: разработка по управлению банком. М.: Издательская группа "БДЦ-пресс", 2013. 256 с.

45. Заруба О.Д. Банківський менеджмент та аудит. К.: Лібра, 2016. 224 с.

46. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку: навч. посіб. К.: Знання, 2010. 251 с.

47. Криклій О.А. Ризик-менеджмент у банку: теорія та організація: монографія. Суми: Корпункт, 2014. 127 с.

48. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» / Постанова Правління Національного Банку України від 15.03. 2004 р. № 104.URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.

49. Діденко С.В. Строкові фінансові інструменти в системі ризик-менеджменту банку: фінансові інновації та управління: монографія. Черкаси, Київ.: ДКС Центр, 2010. 291 с.

50. Волков Д.П. Аналіз банківських ризиків: основні підходи до визначення. Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 131-139.

51. Щербань О.Д., Сукрушева Г.О. Аналіз основних банківських ризиків в умовах фінансової. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. № 2. С. 149-157.
52. Примак Ю.Р. Вдосконалення аналізу процентного ризику банку: метод дюрації. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 4. С. 56-61.
53. Ребрик М., Пастушко А., Потьомка Л. Порівняльний аналіз методів стохастичної оцінки валютного ризику банку. Економічний аналіз. 2013. Т. 12(2). С. 83-89.
54. Пернарівський О.В., Орловська Ю.М. Використання експертних методів при оцінюванні системного ризику в банківській діяльності. Праці Одеського політехнічного університету. 2011. № 3. С. 52-57.
55. Мельник Д.С. Методики оцінки фінансових ризиків, що використовуються зарубіжними банками. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 13. С. 60-64.
56. Юшкалюк А.А., Швець Н.Р. Інтегральний фінансовий ризик банку та загальна методологія його оцінки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(3). С. 163-167.
57. Онікієнко С.В. Оцінка ризику підприємницької діяльності комерційного банку. Ефективна економіка. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_16.
58. Кишакевич Б.Ю. Юзв'як О.А. Оцінювання економічного капіталу банку для валютних ризиків на основі VaR технологій. Економічний простір. 2015. № 102. С. 113-123.
59. Біляєва В.Ю. Оптимізація управління кредитним ризиком банку на основі методу Монте-Карло. Управління розвитком. 2013. № 20. С. 42-44.
60. Купіч Н.О. Використання методу експертних оцінок Дельфі у задачах прийняття рішень. Математичне моделювання. 2015. № 2. С. 14-16.
61. Бортніков Г.П., Любіч О.О. Моделі стрес-тестування для оцінки ризиків банків. Математичне моделювання в економіці. 2016. № 1. С. 59-73.
62. Шморнун Ю.В. Дюрація як індикатор відсоткового ризику. Фінанси,

облік і аудит. 2012. Вип. 20. С. 220-227.

63. Думенко Н.М. Методика GAP менеджменту в оцінці ризику зміни процентних ставок в банківській системі України. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2013. № 4. С. 97-102.

64. Фастолович В.А., Семенова К.В. Теоретичні аспекти оцінки рівня ризиків при визначенні ефективності банківських операцій. Інноваційна економіка. 2013. № 8. С. 323-327.

65. Швець Н.Р., Юшкалюк А.А. Ідентифікація значущих ризиків банківської установи. Науковий огляд. 2017. № 3(35). URL:<http://oaji.net/articles/2017/797-1495261188.pdf>.

66. Про банк / Офіційний сайт ПАТ КБ «Приватбанк». URL:<https://privatbank.ua/about>.

67. Про банки і банківську діяльність / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

68. Про акціонерні товариства / Закон України № 514-VI від 17.09.2008 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

69. Про цінні папери та фондовий ринок / Закон України №3480-IV від 23.02.2006 р. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

70. Показники банківської системи / Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59593002&cat_id=74208.

71. Слав'юк Р.А. Управління якістю активів у банках: монографія. Київ: УБС НБУ, 2013. 198 с.

72. Бобиль В.В. Оцінка фінансового стану банку в умовах кризи. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. № 1. С. 14-24.

73. Глосарій банківської термінології: Нормативи ліквідності / Офіційний сайт Національного банку України. URL:https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123471.

74. Литвин Н.Б. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності

комерційних банків: монографія. Тернопіль: Карт-бланш, 2013. 362 с.

75. Про внесення змін до рішення Правління Національного банку України від 29 березня 2018 року № 184-рш / Рішення Правління Національного банку України від 19 червня 2018 року № 347-рш. URL:<https://bank.gov.ua/document/download?docId=72044876>.

76. Буйда К.В. Імплементация міжнародного досвіду управління банківським ризиком: теоретико-методологічний аспект. Економічний форум. 2017. Вип. 4. С. 190-196.

77. Шевчук А.М. Банківські ризики: міжнародні та вітчизняні стандарти. Економічний аналіз. 2016. Т. 4. № 2. С. 38-42.

78. Голуб Г.Г., Хміль Л.М. Досвід зарубіжних країн в управлінні кредитними операціями банків. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 2(17). С. 167-170.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація зовнішньоекономічних операцій комерційних банків

Ознаки класифікації	Види зовнішньоекономічних операцій комерційних банків
За економічною суттю	Касові, розрахункові, кредитні, депозитні, обмінні, гарантійні, довірчі, інші
За видами ринків	Операції на: – національних ринках – міжнародних ринках
За видами руху грошових потоків	Поточні валютні операції Валютні операції, пов'язані з рухом капіталу
За характером посередницької діяльності	Активні Пасивні
За контрагентами	Клієнтські операції, міжбанківські операції Операції з: – резидентами – нерезидентами – юридичними особами – фізичними особами
За метою проведення	Спекулятивні Операції з виконання власних зобов'язань банку Операції з виконання доручень клієнтів Хеджування
За джерелами коштів	Операції за: – власні кошти банку – кошти клієнтів
За строками	Негайні, короткострокові, середньострокові, довгострокові
За формами грошей	Готівкові, безготівкові, комбіновані
За видами валютних цінностей	Операції з: – іноземною валютою – платіжними документами і цінними паперами в інвалюті – банківськими металами
За ступенем конвертованості іноземних валют	Операції у: – вільноконвертованій валюті – неконвертованій валюті
За видами валютних курсів	Операції за: – офіційним валютним курсом – ринковим валютним курсом
За відображення на рахунках бухгалтерського обліку	Балансові Позабалансові
За видами доходів (витрат)	Операції, пов'язані з одержанням (сплатою): – комісійних доходів (витрат) – процентних доходів (витрат) – торговельних прибутків (збитків)
За впливом на валютну позицію банку	Операції, за яких валютна позиція залишається закритою Операції, що призводять до відкритої валютної позиції

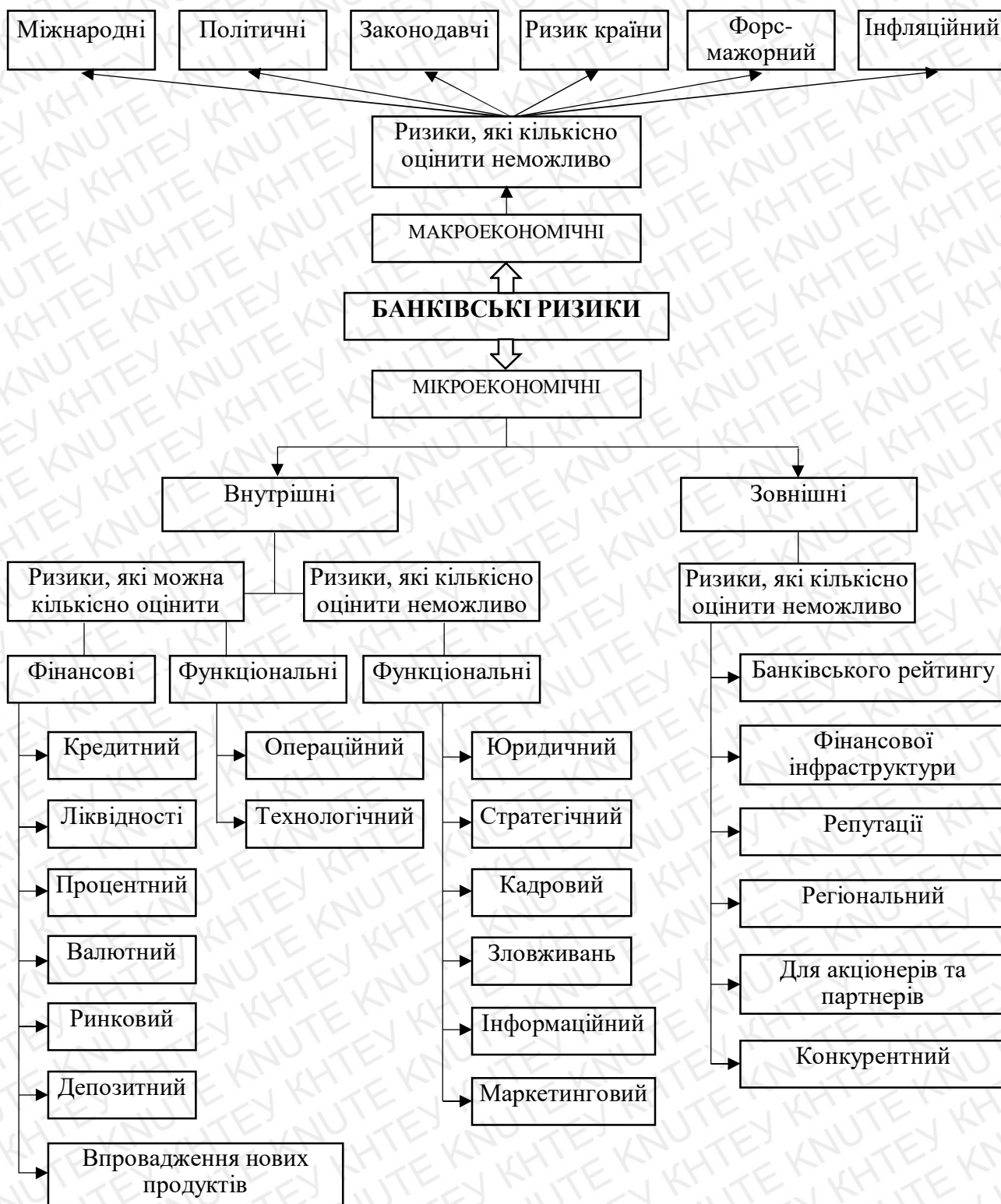
Джерело: укладено автором за даними [16, с. 27-29]; [17, с. 141]

Етапи розвитку поняття «ризик» в діяльності комерційного банку

Наукова економічна теорія/школа	Підходи до розуміння і визначення поняття «ризик»
Теорія відсотка	Відсоток за кредит – плата за ризик, кредитна діяльність пов'язана з виникненням ризику неповернення платежу.
Класична політична економія [18, с. 347] (А. Сміт, Д. Рікардо)	Отримання прибутку підприємцям не гарантовано, воно пов'язано з більшим або меншим ризиком. Ризик – фактор зміни норм прибутку за галузями. Існує прямий взаємозв'язок між рівнем дохідності та ризику. Прибуток містить надбавку за ризик. Прибуток – чистий процент на капітал плюс плата за управління ризиками.
Класична теорія ризику [19, с. 634-635] (Дж. Мілль, Н. Сеніор)	Підприємницький дохід складається з процента, як плату за вкладений капітал та плату за ризик, як відшкодування можливого ризику, пов'язаного і з підприємницькою діяльністю. Підприємницький прибуток – винагорода за ініціативу, ризик, новаторство (основа концепції премії за ризик). Ризик – збиток, завданий здійсненням обраного рішення; він отожднюється з математичним очікуванням втрат.
Неокласична теорія ризику [20, с. 170] (А. Пігу, А. Маршалл)	Підприємство працює в умовах невизначеності, в ході своєї діяльності воно повинно керуватися двома критеріями: розміром очікуваного прибутку та величиною його імовірного коливання. Ризик – невизначеність реалізації поставлених цілей. На основі теорії граничної корисності розроблено «модель неприйняття ризику», за якою підприємець з однакових прибуткових заходів обирає варіант з меншим ризиком.
Математична школа (Й. Шумпетер) [21, с. 32-34]	Підприємець не є носієм ризику. Премія за ризик не є для підприємця джерелом прибутку, адже він впроваджує превентивні заходи. Підприємець готовий йти на ризик, адже разом з вірогідністю отримання збитків є і вірогідність отримання додаткового доходу. Якщо ризики не враховувати у підприємницькій діяльності, то вони стають або джерелом збитків, або доходів. Підприємницька діяльність пов'язана з «динамічною невизначеністю», що породжена господарсько-політичним середовищем та науково-технічним прогресом.
Теорія підприємництва (Р. Кантільон, І. Тюнен, Ф. Найт) [22, с. 78-80]	Джерело підприємницького прибутку є реалізація у процесі відтворення здібності підприємця до обґрунтованого ризику. Ризик — це ситуація з невизначеним результатом, але відомими ймовірностями подій. Підприємець приймає рішення інтуїтивно, а потім його раціоналізує.
Інституціоналізм та інноваційна теорія ризику [23, с. 121-128] (Т. Веблен, Дж. Шекла)	Визначення ризику та невизначеності, умов їх формування. Досліджують ризик банкрутства, його основні причини, початок дослідження ризиків виробництва.
Економічна школа кейнсіанства [24]	Поглиблення поняття невизначеності, поведінки людей у умовах невизначеності. Аналіз схильності підприємця до великого ризику з метою отримання великого прибутку. Аналіз ризиків. Перша спроба класифікувати ризики підприємницької діяльності. Формування цін з врахуванням ризиків коливань ринку
Теорія неокласичного синтезу (Дж. Хікс [25], П. Самуельсон [26])	Врахування ризику підприємцем при формуванні плану: закладання цін з ризиком, врахування ризику у сукупності з різними частинами плану.

Джерело: укладено автором.

Класифікація банківських ризиків за сферою виникнення

Джерело: укладено автором.

Показники ідентифікації значущих ризиків міжнародної діяльності комерційних банків та їх граничні значення

Вид ризику/фактори (показники), що є підставою для визначення значущих (суттєвих) ризиків	Граничні значення
1	2
Кредитний ризик	
Масштаби кредитних операцій	Понад 5% від активів
Питома вага кредитів, виданих позичальникам з низькою кредитоспроможністю (віднесених до 3-5-ї категорій якості)	Понад 30% від обсягу кредитного портфеля
Рівень простроченої заборгованості	Понад 10% від обсягу кредитного портфеля
Списання безнадійної заборгованості за позиками	Понад 1 % від величини власних коштів (капіталу) банку
Рівень концентрації кредитів, виданих 1 позичальнику (групі пов'язаних позичальників), особам, пов'язаним з банком, великих кредитів (понад 5% від капіталу банку), незабезпечених кредитів	Значення нормативів Н7, Н8, Н9 близькі до нормативних значень НБУ (менше 0,5% до нормативу); Обсяг незабезпечених кредитів - понад 80%, обсяг пов'язаного кредитування - більш 30% від обсягу кредитного портфеля
Здійснення кредитних операцій, порядок і процедури проведення яких не встановлені внутрішніми документами банку або відхиляються від них, у вчиненні яких є зацікавленість пов'язаних з банком осіб, забезпечених заставою, наданим третіми особами	Обсяг операцій - більше 25% від обсягу кредитного портфеля
Ризик ліквідності	
Рівень виконання значень нормативів ліквідності і граничних значень показників надлишку (дефіциту) ліквідності, встановлених правлінням банку, на підставі ГЕП-аналізу	Значення нормативів Н4, Н5, Н6 близькі до нормативних значень НБУ, показники надлишку (дефіциту) ліквідності - до встановленим правлінням банку (менше 0,5% до нормативу)
Питома вага в структурі ресурсів, залучених коштів, в тому числі «до запитання» і на короткі терміни, від одного кредитора	Залучені ресурси становлять більше 70%, «до запитання» і від одного кредитора - більш 50% від залучених на звітну дату
Питома вага не повернутих у строк виданих кредитів і відсотків за користування ними	Понад 10% від обсягу кредитного портфеля
Операційний ризик	
Динаміка операційних збитків та інших факторів прояви операційного ризику, дотримання їх граничних значень, встановлених правлінням банку	Операційні збитки та інші чинники операційного ризику більш ніж по 30% індикаторів перевищують граничні значення, встановлені правлінням банку
Впровадження нових напрямків діяльності, операцій та банківських технологій	Наявність фактів
Стан кадрів (освіта, плінність, кваліфікація, тривалість роботи в банку)	Висока плінність кадрів, низька кваліфікація

Продовження Додатку Д

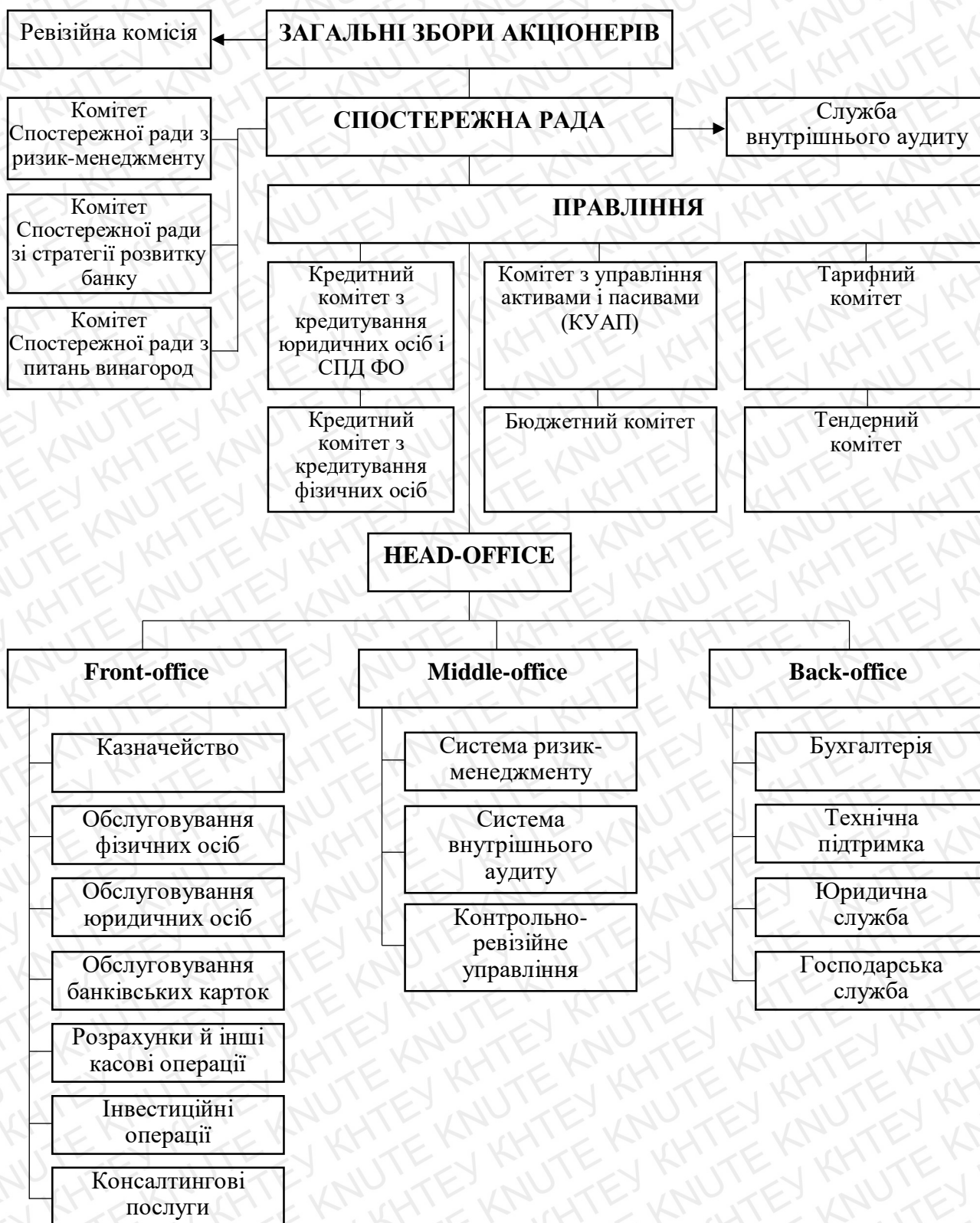
1	2
Протиправні дії співробітників або сторонніх осіб по відношенню до банку	Наявність фактів
Стан внутрішнього контролю	Недостатній внутрішній контроль, перевіряючими органами виявляється багато порушень в діяльності банку
Ринковий ризик	
Масштаб операцій з фінансовими і похідними фінансовими інструментами, схильними до ринкового ризику, валютних операцій	Обсяг операцій з окремими фінансовими або похідними фінансовими інструментами перевищує 5% величини активів банку; сумарна величина відкритих валютних позицій за поточний день наближається до 9,95% від капіталу банку
Здійснення нових видів операцій з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, з похідними фінансовими інструментами та валютних операцій	Наявність фактів
Нестабільна ситуація на фінансових ринках, ринку цінних паперів і (або) нестабільна макроекономічна ситуація	Різкі коливання котирувань цінних паперів і курсу гривні до іноземних валют. Розмір збитку по портфелю цінних паперів перевищує 20% від балансової вартості цінних паперів, збитки по валютній позиції перевищують 0,5% від капіталу
Зниження чистого процентного доходу в результаті незадовільної структури активів і пасивів, чутливих до зміни процентних ставок	Величина процентного ризику за фінансовими інструментами, певна із застосуванням методу ГЕП-аналізу, при одночасній зміні (паралельному зсуві) в процентних ставках на 400 базисних пунктів призводить до зниження чистого процентного доходу на 30% від запланованого значення
Зниження економічної (чистої) вартості банку	Величина процентного ризику за фінансовими інструментами, певна із застосуванням методу дюрації, при одночасній зміні (паралельному зсуві) в процентних ставках на 400 базисних пунктів призводить до зниження економічної (чистої) вартості банку більш ніж на 20% від величини власних коштів (капіталу)
Зростання обсягів операцій (угод), чутливих до зміни процентних ставок	Більше 25% (по кожному інструменту) у порівнянні з попередньою звітною датою
Компласне-ризик і репутаційний ризик	
Динаміка чинників прояви юридичного ризику і ризику втрати ділової репутації в порівнянні з граничними значеннями, встановленими правлінням банку	Юридичні збитки та інші чинники юридичного ризику, ризику втрати ділової репутації перевищують граничні значення, встановлені правлінням банку, спостерігається негативна тенденція впродовж більше двох кварталів

Продовження Додатку Д

1	2
Участь банку в судових розглядах	Наявність фактів
Своєчасність здійснення розрахунків за власними рахунками і рахунками клієнтів, дотримання укладених договорів	Затримка платежів, повернення депозитів, отриманих кредитів - більше трьох робочих днів
Негативні відгуки про банк, в тому числі в засобах масової інформації, застосування санкцій Банком Росії та іншими органами	Наявність фактів
Відтік клієнтів і коштів з рахунків в банку	Закриття рахунків великими клієнтами
Істотні зміни в законодавстві, в тому числі в податковому, що стосуються діяльності банку	Наявність фактів
Стратегічний ризик	
Показники діяльності банку, включаючи фінансові	Невиконання основних показників діяльності банку, визначених стратегією розвитку банку, наявність збитків
Інвестиційний ризик	
Рівень концентрації інвестицій, наданих окремо за кожною установою (групі пов'язаних установ) та загальної суми інвестування	Значення нормативів Н11, Н12 близькі до нормативних значень НБУ (менше 0,5% до нормативу)
Масштаб операцій з інвестування	Обсяг операцій з акціями, облігаціями та іншими окремими фінансовими інструментами перевищує 5% величини активів банку

Джерело: [65]

Організаційна структура управління ПАТ КБ «Приватбанк»

Джерело: укладено автором.

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про фінансовий стан**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	31 грудня 2014 р.	31 грудня 2013 р.
АКТИВИ		
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	19582	32293
Заборгованість інших банків	15585	14781
Кредити та аванси клієнтам	161830	139663
Вбудовані похідні фінансові активи	19978	3816
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	1262	1364
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	648	421
Передоплата з поточного податку на прибуток	146	51
Відстрочений актив з податку на прибуток	0	23
Гудвіл	61	48
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	4098	4004
Інші фінансові активи	862	353
Інші активи	914	753
Необоротні активи, утримувані для продажу (або групи вибуття)	4070	0
ВСЬОГО АКТИВІВ	229036	197570
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Заборгованість перед НБУ	18357	3473
Заборгованість перед іншими банками та іншими фінансовими організаціями	3279	3758
Кошти клієнтів	152053	150888
Випущені боргові цінні папери	7987	11080
Вбудовані похідні фінансові зобов'язання	10047	0
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	7	32
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	784	890
Резерви зобов'язань і відрахувань, інші фінансові і нефінансові зобов'язання	2189	1319
Субординований борг	5450	3306
Зобов'язання, безпосередньо пов'язані з групами вибуття, утримуваними для продажу	3150	0
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	203303	174746
КАПІТАЛ		
Акціонерний капітал	18101	16352
Емісійний дохід	20	20
Внески у капітал, отримані за випущені, але не зареєстровані нові акції	1000	0
Резерв переоцінки приміщень	588	562
Резерв переоцінки інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	805	381
Резерв переоцінки валют	672	308
Нерозподілений прибуток	3909	4755
Чисті активи, які належать власниками банку	22095	22378
Частка неконтролюючих учасників	638	446
ВСЬОГО КАПІТАЛУ	25773	22824
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ	229036	197570

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	2014 рік	2013 рік
Процентні доходи	25624	23144
Процентні витрати	(18366)	(14429)
Чистий процентний дохід	7258	8715
Резерв на знецінення кредитів та авансів клієнтам	(4689)	(3891)
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтам	2569	4824
Доходи за виплатами та комісійними	4650	4598
Витрати за виплатами та комісійними	(1092)	(927)
Прибутки мінус збитки від вбудованих похідних фінансових інструментів	6722	332
Прибутки мінус збитки від операцій з іноземною валютою	452	401
Збитки мінус прибутки від переоцінки іноземної валюти	(4154)	69
Знецінення інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	0	(21)
Прибутки мінус збитки від початкового визнання зобов'язань за ставками, нижчими за ринкові	0	295
Інші операційні доходи	324	163
Інші прибутки мінус збитки	25	16
Прибутки від вибуття дочірньої компанії	601	0
Адміністративні та інші операційні витрати	(9948)	(8259)
Прибуток до оподаткування	149	1491
Кредит/(витрати) з податку на прибуток	98	(184)
Прибуток	247	1307
Інші сукупні доходи/(збитки):		
<i>Статті, які можуть бути у подальшому рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Інвестиції для подальшого продажу:		
- Прибутки мінус збитки, що виникли протягом року	540	165
- Прибутки мінус збитки, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірньої компанії	(10)	0
Податок на прибуток, визнаний безпосередньо в іншому сукупному доході	(106)	(26)
Курсові різниці при перерахунку у валюту подання		
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, що виникли протягом року	968	(14)
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірньої компанії	(229)	0
<i>Статті, які не будуть рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Резерв переоцінки приміщень	500	0
Податок на прибуток, визнаний безпосередньо в іншому сукупному доході	(89)	0
Інші сукупні доходи	1574	125
ВСЬОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ЗА ПЕРІОД	1821	1432
Прибуток/(збиток), що належить		
Власникам Банку	412	1305
Частка неконтролюючих учасників	(165)	2
Прибуток	247	1307
Всього сукупних доходів, що належать:		
Власникам Банку	1422	1430
Частка неконтролюючих учасників	399	2
Всього сукупних доходів	1821	1432
Базисний та скоригований прибуток на акцію щодо прибутку, який належить власникам Банку (у гривнях на акцію)	6,37	20,19

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про фінансовий стан**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	31 грудня 2015 р.	31 грудня 2014 р.
АКТИВИ		
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	35609	19582
Інші фінансові активи, які оцінюються за справедливою вартістю	238	0
Заборгованість інших банків	3689	15585
Кредити та аванси клієнтам	195339	161830
Вбудовані похідні фінансові активи	30673	19978
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	2060	1262
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	766	648
Передоплата з поточного податку на прибуток	102	146
Гудвіл	82	61
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	4651	4098
Інші фінансові активи	289	862
Інші активи	1238	914
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	6	0
Необоротні активи, утримувані для продажу (або групи вибуття)	192	4070
ВСЬОГО АКТИВІВ	274934	229036
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Заборгованість перед НБУ	27079	18357
Заборгованість перед іншими банками та іншими фінансовими організаціями	4476	3279
Кошти клієнтів	191910	152053
Випущені боргові цінні папери	9145	7987
Вбудовані похідні фінансові зобов'язання	0	10047
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	0	7
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	1102	784
Резерви зобов'язань і відрахувань, інші фінансові і нефінансові зобов'язання	2801	2189
Субординований борг	9466	5450
Зобов'язання, безпосередньо пов'язані з групами вибуття, утримуваними для продажу	0	3150
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	245889	203303
КАПІТАЛ		
Акціонерний капітал	21257	18101
Емісійний дохід	23	20
Внески у капітал, отримані за випущені, але не зареєстровані нові акції	0	1000
Резерв переоцінки приміщень	568	588
Резерв переоцінки інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	1493	805
Резерв переоцінки валют	815	672
Нерозподілений прибуток	4312	3909
Чисті активи, які належать власникам банку	28468	22095
Частка неконтролюючих учасників	577	638
ВСЬОГО КАПІТАЛУ	29045	25773
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ	274934	229036

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	2015 рік	2014 рік
Процентні доходи	30823	25624
Процентні витрати	(28857)	(18366)
Чистий процентний дохід	1966	7258
Резерв на знецінення кредитів та авансів клієнтам	(6167)	(4689)
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтам	(4201)	2569
Доходи за виплатами та комісійними	7329	4650
Витрати за виплатами та комісійними	(1703)	(1092)
Прибутки мінус збитки від вбудованих похідних фінансових інструментів	6517	6722
Прибутки мінус збитки від операцій з іноземною валютою	(1257)	452
Збитки мінус прибутки від переоцінки іноземної валюти	2479	(4154)
Інші операційні доходи	474	324
Інші прибутки мінус збитки	(328)	25
Прибутки від вибуття дочірньої компанії	227	601
Адміністративні та інші операційні витрати	(9065)	(9948)
Прибуток до оподаткування	472	149
Кредит/(витрати) з податку на прибуток	(197)	98
Прибуток	275	247
Інші сукупні доходи/(збитки):		
<i>Статті, які можуть бути у подальшому рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Інвестиції для подальшого продажу:		
- Прибутки мінус збитки, що виникли протягом року	913	540
- Прибутки мінус збитки, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірньої компанії	0	(10)
Податок на прибуток, визнаний безпосередньо в іншому сукупному доході	(136)	(106)
Курсові різниці при перерахунку у валюту подання		
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, що виникли протягом року	660	968
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірньої компанії	(254)	(229)
<i>Статті, які не будуть рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Резерв переоцінки приміщень	0	500
Податок на прибуток, визнаний безпосередньо в іншому сукупному доході	0	(89)
Інші сукупні доходи	1183	1574
ВСЬОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ЗА ПЕРІОД	1458	1821
Прибуток/(збиток), що належить		
Власникам Банку	326	412
Частка неконтролюючих учасників	(51)	(165)
Прибуток	275	247
Всього сукупних доходів, що належать:		
Власникам Банку	1214	1422
Частка неконтролюючих учасників	244	399
Всього сукупних доходів	1458	1821
Базисний та скоригований прибуток на акцію щодо прибутку, який належить власникам Банку (у гривнях на акцію)	4,62	6,37

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про фінансовий стан**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	31 грудня 2016 р.	31 грудня 2015 р.
АКТИВИ		
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	30159	35609
Інші фінансові активи, які оцінюються за справедливою вартістю	0	238
Заборгованість банків	2410	3689
Кредити та аванси клієнтам	43582	195339
Вбудовані похідні фінансові активи	27044	30673
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	64409	2060
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	0	766
Передоплата з поточного податку на прибуток	181	102
Гудвіл	0	82
Інвестиції в асоційовані компанії	507	0
Інвестиційна нерухомість	1358	0
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	4019	4651
Інші фінансові активи	269	289
Інші активи	9585	1238
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	21836	6
Необоротні активи, утримувані для продажу (або групи вибуття)	0	192
ВСЬОГО АКТИВІВ	205359	274934
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Заборгованість перед НБУ	18047	27079
Заборгованість перед іншими банками та фінансовими організаціями	2667	4476
Кошти клієнтів	181128	191910
Випущені боргові цінні папери	2	9145
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	1	0
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	95	1102
Резерви зобов'язань і відрахувань, інші фінансові і нефінансові зобов'язання	4010	2801
Субординований борг	122	9466
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	206072	245889
КАПІТАЛ		
Акціонерний капітал	50695	21257
Емісійний дохід	23	23
Внески у капітал, отримані за випущені, але не зареєстровані нові акції	111591	0
Резерв переоцінки приміщень	820	568
Резерв переоцінки інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	521	1493
Результат від операцій з власником	9934	0
Резерв переоцінки валют	29	815
(Накопичений дефіцит)/Нерозподілений прибуток	(174327)	4312
Чисті активи, які належать власникам банку	(714)	28468
Частка неконтролюючих учасників	1	577
ВСЬОГО КАПІТАЛУ	(713)	29045
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ	205359	274934

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	2016 рік	2015 рік
Процентні доходи	33457	31154
Процентні витрати	(29474)	(28857)
Чистий процентний дохід	3983	2297
Резерв на знецінення кредитів та авансів клієнтам	(154536)	(3789)
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтам	(150553)	(1492)
Доходи за виплатами та комісійними	10692	6998
Витрати за виплатами та комісійними	(2298)	(1703)
Прибутки мінус збитки від вбудованих похідних фінансових інструментів	(23955)	6517
Прибутки мінус збитки від операцій з іноземною валютою	(188)	(1585)
Збитки мінус прибутки від переоцінки іноземної валюти	(4221)	101
Інші операційні доходи	1712	474
Чистий прибуток від вибуття дочірніх компаній	176	227
Прибуток від інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	1981	0
Адміністративні та інші операційні витрати	(10774)	(9065)
(Збиток)/Прибуток до оподаткування	(177220)	472
Доходи/(витрати) з податку на прибуток	576	(197)
Чистий (збиток)/прибуток за рік	(176644)	275
Інші сукупні доходи/(збитки):		
<i>Статті, які будуть у подальшому рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Інвестиції для подальшого продажу:		
- Нереалізований прибуток за інвестиційними цінними паперами, які є в наявності для продажу	609	913
- Реалізований прибуток, рекласифікований до прибутку або збитку за інвестиційними цінними паперами, які є в наявності для продажу	(1981)	0
- Прибутки мінус збитки, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірніх компаній	5	0
Ефект на податок на прибуток	312	(136)
Курсові різниці при перерахунку у валюту подання		
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, що виникли протягом року	122	660
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірніх компаній	(590)	(254)
<i>Статті, які не будуть рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Резерв переоцінки приміщень	351	0
Ефект на податок на прибуток	(62)	0
Інші сукупні доходи	(1234)	1183
ВСЬОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ЗА ПЕРІОД	(177878)	1458
Прибуток/(збиток), що належить		
Власникам Банку	(176462)	326
Частка неконтролюючих учасників	(182)	(51)
(Збиток)/Прибуток	(176644)	275
Всього сукупних доходів, що належать:		
Власникам Банку	(177667)	1214
Частка неконтролюючих учасників	(211)	244
Всього сукупних доходів	(177878)	1458
Базисний та скоригований прибуток на акцію щодо прибутку, який належить власникам Банку (у гривнях на акцію)	(2230,70)	4,62

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про фінансовий стан**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	31 грудня 2017 р.	31 грудня 2016 р.
АКТИВИ		
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	25300	30159
Заборгованість банків	4516	2410
Кредити та аванси клієнтам	38335	43582
Вбудовані похідні фінансові активи	34336	27044
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	90354	64409
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	36322	0
Передоплата з поточного податку на прибуток	184	181
Інвестиції в асоційовані компанії	0	507
Інвестиційна нерухомість	579	1358
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	3376	4019
Інші фінансові активи	531	269
Інші активи	9652	9585
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	11268	21836
Активи, утримувані для продажу	117	0
ВСЬОГО АКТИВІВ	254870	205359
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Заборгованість перед НБУ	12394	18047
Заборгованість перед іншими банками та фінансовими організаціями	234	2667
Кошти клієнтів	212714	181128
Випущені боргові цінні папери	2	2
Поточне зобов'язання з податку на прибуток	3	1
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	107	95
Резерви, інші фінансові і нефінансові зобов'язання	4405	4010
Субординований борг	129	122
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	229988	206072
КАПІТАЛ		
Акціонерний капітал	206060	50695
Емісійний дохід	23	23
Внески у капітал, отримані за випущені, але не зареєстровані нові акції	0	111591
Резерв переоцінки приміщень	782	820
Нереалізований прибуток/(збиток) від інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	(479)	521
Результат від операцій з акціонером	12174	9934
Резерв переоцінки валют	27	29
Накопичений дефіцит	(193706)	(174327)
Чисті активи, які належать акціонерам Банку	24881	(714)
Частка неконтролюючих учасників	1	1
ВСЬОГО КАПІТАЛУ	24882	(713)
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ	254870	205359

ГРУПА «ПРИВАТБАНК»**Консолідований звіт про прибуток чи збиток та інший сукупний дохід**

<i>У мільйонах українських гривень</i>	2017 рік	2016 рік
Процентні доходи	24485	31560
Процентні витрати	(18373)	(29474)
Чистий процентний дохід	6112	2086
Резерв на знецінення кредитів та авансів клієнтам	(18346)	(154536)
Чисті процентні доходи після вирахування резерву на знецінення кредитів та авансів клієнтам	(12234)	(152450)
Доходи за виплатами та комісійними	13211	10692
Витрати за виплатами та комісійними	(3017)	(2298)
Прибутки мінус збитки від реалізації інвестиційних цінних паперів для подальшого продажу	0	1981
Прибутки мінус збитки від інших фінансових активів, які оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	0	208
Прибутки мінус збитки від вбудованих похідних фінансових інструментів	3491	(23955)
Прибутки мінус збитки від операцій з іноземною валютою та своп-контрактів	1084	(188)
Збитки мінус прибутки від переоцінки іноземної валюти	(2501)	(4221)
Зменшення корисності інвестицій в асоційовану компанію	(342)	0
Частка збитку від асоційованої компанії	(46)	0
Чисті прибутки мінус збитки від вибуття дочірньої компанії	0	176
Збитки від знецінення приміщень та інвестиційної нерухомості	(1112)	(16)
Знецінення нематеріальних активів	(292)	0
Знецінення майна, що перейшло у власність банку як заставодержателя	(11559)	0
Адміністративні та інші операційні витрати	(12240)	(10639)
Інші доходи	1607	3490
Інші збитки	(14)	0
(Збиток)/Прибуток до оподаткування	(23964)	(177220)
Доходи/(витрати) з податку на прибуток	(26)	576
Чистий (збиток)/прибуток за рік	(23990)	(176644)
Інші сукупні доходи/(збитки):		
<i>Статті, які будуть у подальшому рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Інвестиції для подальшого продажу:		
- Нереалізований прибуток за інвестиційними цінними паперами, які є в наявності для продажу	(1000)	609
- Реалізований прибуток, рекласифікований до прибутку або збитку за інвестиційними цінними паперами, які є в наявності для продажу	0	(1981)
- Прибутки мінус збитки, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірніх компаній	0	5
Ефект на податок на прибуток	0	312
Курсові різниці при перерахунку у валюту подання		
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, що виникли протягом року	(2)	122
- Курсові різниці при перерахунку у валюту подання, рекласифіковані у прибуток чи збиток при вибутті дочірніх компаній	0	(590)
<i>Статті, які не будуть рекласифіковані у прибуток чи збиток:</i>		
Резерв переоцінки приміщень	(22)	351
Ефект на податок на прибуток	4	(62)
Інші сукупні витрати	(1020)	(1234)
ВСЬОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ЗА ПЕРІОД	(25010)	(177878)
Прибуток/(збиток), що належить		
Власникам Банку	(23990)	(176462)
Частка неконтролюючих учасників	0	(182)
Збиток за рік	(23990)	(176644)
Всього сукупних доходів, що належать:		
Власникам Банку	(25010)	(177667)
Частка неконтролюючих учасників	0	(211)
Всього сукупних доходів	(25010)	(177878)
Базисний та скоригований прибуток на акцію щодо прибутку, який належить власникам Банку (у гривнях на акцію)	(57,00)	(2230,70)

Індикатори оцінки фінансового стану комерційного банку

Група	Показники	Алгоритм розрахунку	Ваговий коефіцієнт
Достатність капіталу	Коефіцієнт платоспроможності	Капітал / зважені ризиками активи	0,20
	Співвідношення капіталу до сукупних активів	Капітал / сукупні активи	
	Співвідношення капіталу до зобов'язань	Капітал / зобов'язання	
Якість активів	Якість кредитного портфеля	Резерви по кредитним операціям / загальний обсяг кредитного портфеля	0,20
	Ефективність проведення активних операцій	Негативно класифіковані активи / чисті активи	
Рентабельність	Коефіцієнт рентабельності активів (ROA)	Прибуток / активи	0,15
	Коефіцієнт рентабельності витрат (ROS)	Прибуток / витрати	
	Коефіцієнт рентабельності капіталу (ROE)	Прибуток / капітал	
Ліквідність	Коефіцієнт поточної ліквідності (до 3 місяців)	Ліквідні активи / поточні зобов'язання	0,15
	Коефіцієнт короткострокової ліквідності (до 1 року)	Ліквідні активи / короткострокові зобов'язання	
	Коефіцієнт ліквідності активів	Ліквідні активи / сукупні активи	
Динаміка	Динаміка депозитів	зміна обсягу депозитів / депозити	0,15
	Динаміка простроченої заборгованості за кредитними операціями	Зміна обсягу простроченої заборгованості за кредитними операціями / прострочена заборгованості за кредитними операціями	
Управління ризиками	Коефіцієнт управління фінансовими ризиками	Рівень якості управління фінансовими ризиками	0,15
	Коефіцієнт управління операційним ризиком	Рівень якості управління операційним ризиком	
	Коефіцієнт управління функціональними ризиками	Рівень якості управління функціональними ризиками	

Джерело: [72, с. 21]